

370.64

Gym

AAT

1134

Ciceronis pro lege Manilia
" pro Archia poeta.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Προτιθέμενοι νὰ ἐκδώσωμεν τοὺς ἐν τοῖς ἡμετέροις Γυμνασίοις διδασκομένους λόγους τοῦ Κικέρωνος, ἀρχόμεθα τῆς ἐκδόσεως τούτων ἐκ δύο ἐξαιρέτων λόγων τοῦ μεγάλου Ῥωμαίου ῥήτορος, τοῦ μὲν ἐνὸς πολιτικοῦ, ὅστις ἐπιγράφεται *oratio pro lege Manilia de imperio Gn. Pompeji*, τοῦ δὲ ἐτέρου δικανικοῦ, ἐπιγραφομένου *oratio pro Archia poeta*.

Καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει δὲ ταύτῃ τῶν λόγων τοῦ Κικέρωνος εἰργάσθημεν ὥς καὶ ἐν ταῖς προτέραις ἐκδόσεσιν ἡμῶν τοῦ Καίσαρος, τοῦ Βεργιλίου καὶ τοῦ Ἀγρικόλου τοῦ Τακίτου, ἔχοντες δῆλα δὴ πρὸ ὀφθαλμῶν ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοὺς μαθητὰς τῆς Γυμνασιακῆς ἐκείνης τάξεως, ἐν ᾗ ὁ Κικέρων ἐρμηνεύεται.

Οὕτω λοιπὸν καὶ ἡ ἔκδοσις τῶν λόγων τοῦ Κικέρωνος δὲν ἐπαγγέλλεται μὲν πολλὰ, ἐνέχει ὅμως τὰ ἀναγκαιοῦντα τοῖς μαθηταῖς πρὸς πληρεστέραν τοῦ κειμένου κατανόησιν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Αὐγούστου 1893.

Δωρ ΕΥΣΤΡ. Δ. ΤΣΑΚΑΛΩΤΟΣ.

ΜΑΡΚΟΥ ΤΥΛΛΙΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ

ΛΟΓΟΣ

ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΜΑΝΙΛΙΟΥ ΝΟΜΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΑΣ ΤΟΥ ΓΝΑΙΟΥ ΠΟΜΠΗΙΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΔΗΜΟΝ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΖΟΝΤΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ι. Βίος Κικέρωνος.

Ὁ ἐπιφανέστατος τῶν Ῥωμαίων ῥητόρων Μάρκος Τύλλιος Κικέρων (α) ἐγεννήθη ἐν Ἀρπίνῳ, πόλει τοῦ Λατίου, τῇ 3 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 106 π. Χ. ἐκ γονέων πλουσίων καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱππέων ἀνηκόντων. Παῖς ἤδη ὢν ἐθχυμάσθη διὰ τὴν περὶ τὰς μαθήσεις ὀξύτητα καὶ σύνεσιν. Καὶ ἐν Ῥώμῃ μὲν ἐπαιδεύθη μετὰ τοῦ 4 ἔτη νεωτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Κοϊντοῦ ὑπὸ ἀρίστων διδασκάλων καὶ ἡγοράσατο τῶν ἐπιφανῶν ῥητόρων Μάρκου Ἀντωνίου καὶ Λευκίου Κράσσου, τῶν φιλοσόφων Φαίδρου τοῦ Ἐπικουρείου καὶ Φίλωνος τοῦ ἐξ Ἀκαδημαίεας, τοῦ νομομαθοῦς Μουκίου καὶ ἄλλων τῶν χρόνων ἐκείνων σοφῶν, μεθ' ὧν

(α) *Κίκερα* γὰρ οἱ Λατῖνοι τὸν ἐρεβινθον καλοῦσι, κάκεινος (ὁ πρῶτος ἐκ τοῦ γένους Κικέρων ἐπονομασθείς) ἐν τῷ πέρατι τῆς βίονος διαστολῇν, ὡς εἰκην, ἀμβλείαν εἶχεν, ὥσπερ ἐρεβίνθου διαφυῇν, ἀφ' ἧς ἐκτῆσατο τὴν ἐπωνυμίαν. Πλουτάρχου Κικέρων κεφ. 1, 22.

ἤρέσκετο ἀναστρεφόμενος καὶ εἰς τούτων τὴν διδασκαλίαν προσέχων. Ἀποδημήσας ἐκ Ῥώμης διήκουσεν ἐν Ἀθήναις μὲν τοῦ Ἐπικουρείου φιλοσόφου Ζήνωνος καὶ Ἀντιόχου τοῦ Ἀσκாலωνίτου, ἐν Ἀσίᾳ δὲ τῶν Ἀσιανῶν ῥητόρων Ξενοκλέους τοῦ Ἀδραμηττηνοῦ καὶ Διονυσίου τοῦ Μάγνητος καὶ ἐν Ῥόδῳ τοῦ ῥήτορος Ἀπολλωνίου (α) καὶ τοῦ Στωϊκοῦ φιλοσόφου Ποσειδωνίου.

Οὕτω λοιπὸν ὁ Κικέρων φύσιν ἔχων δεξιὰν καὶ μεγάλης παιδεύσεως τυχὼν κατέστη ὁ μέγιστος τῆς Ῥώμης ῥήτωρ καὶ συγγραφεύς, ὁ γνώστης τῆς τε Λατινικῆς καὶ Ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ ὁ δημιουργὸς τοῦ ὡς ὑπόδειγμα χρησιμεύοντος λατινισμοῦ, οὗτινος χαρακτηριστικὸν εἶνε ἡ ἐνάργεια καὶ ἀκρίβεια, καὶ τῶν περιόδων τοῦ λόγου ἡ ἀπαράμιλλος εὐρυθμία καὶ συμμετρία. Τοιοῦτος λοιπὸν γενόμενος ὁ Κικέρων ἐπόμενον ἦτο ταχέως νὰ ἐκλάμψῃ καὶ πρωταγωνιστήσῃ ἐν Ῥώμῃ. Καὶ ἐπὶ τινι μὲν χρόνον μετὰ τὴν ἐκ τῆς περιηγήσεώς του ἐπὰνοδον εἰς Ῥώμην ἐτράπη εἰς τὸ συνηγορεῖν, ἐν ᾧ διέλαμψε καὶ πάντας τοὺς συγχρόνους του ῥήτορας ὑπερέβαλεν.

Τὸν πρῶτον δὲ αὐτοῦ λόγον ἐξεφώνησεν ὁ Κικέρων ἐν δικαστηρίῳ εἰς ἡλικίαν 26 ἐτῶν (80 π. Χ.). Εἰς ἡλικίαν δὲ 29 ἐτῶν (77 π. Χ.) ἐνυμφεύθη τὴν Τερεντίαν. Λίαν δὲ ἐνωρίς, ἐν ἡλικίᾳ δηλ. 30 ἐτῶν, ἦτοι τῷ 76 π. Χ. ἐγένετο ταμίας ἐν Λιλυβαίῳ τῆς Σικελίας, τῷ 70 ἀγορανόμος, τῷ 66 πραιτωρ, ὅτε καὶ ἐξεφώνησε τὸν πρῶτον αὐτοῦ πολιτικὸν λόγον pro lege Manilia de imperio Gn. Pompei, καὶ τῷ 63 π. Χ. ὑπατος, ὁπότε ἀνακαλύψας τὴν κατὰ τῶν καθεστώτων συνωμοσίαν τοῦ τολμητοῦ καὶ ποικίλου τῷ ἦθος Λευκίου Κατιλίνα ὠνομάσθη σωτὴρ τῆς πατρίδος. Ἐν ἔτει ὅμως 58 π. Χ. ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τοῦ μίσους τῶν ἐχθρῶν

(α) Οὗτος ἰδὼν τὴν τοῦ Κικέρωνος μεγίστην ἐπίδοσιν εἶπε: "σὲ μὲν, ὦ Κικέρων, ἐπαινῶ καὶ θαυμάζω, τῆς δὲ Ἑλλάδος οἰκτείρω τὴν τύχην, ὁρῶν, ὅ μόνι τῶν καλῶν ἡμῖν ὑπελείπετο, καὶ ταῦτα Ῥωμαίοις διὰ σοῦ προσγενόμενα, παιδεῖαν καὶ λόγον". Πλουτ. Κικέρ. 4, 5.

του νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ῥώμης ἐκηρύχθη τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἐχθίστου αὐτῷ Κλωδίου Πούλχρου φυγᾶς, ὅτε αἱ μὲν ἐπαύλεις αὐτοῦ κατεστράφησαν, ἡ δὲ οἰκία του κατεσκάφη.

Ἐπανελθὼν δὲ ὁ Κικέρων εἰς Ῥώμην μετὰ ἐν ἔτος, μετέβη τῷ 51 π. Χ. ὡς ἀνθύπατος εἰς τὴν Κιλικίαν, ἐνθα διεκρίθη διὰ τὴν συνετὴν διοίκησίν του. Ἐν τῷ ἐμφυλίῳ πολέμῳ ἡκολούθησε τὸν Πομπήϊον εἰς Δυρράχιον. Μετὰ δὲ τὴν ἐν Φαρσάλιοις μάχην (48 π. Χ.) ἐπανελθὼν εἰς Ῥώμην ἀπεσύρθη εἰς τὰ κτήματά του καὶ ἐπέδωκε εἰς φιλοσοφικὰς μελέτας καὶ συγγραφάς. Τέλος δὲ μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος ἀνεφάνη ὑπέρμαχος τῶν δολοφόνων καὶ σφοδρὸς τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου κατῆγορος, ἐκφωνήσας τοὺς κατὰ τούτου 14 Φιλιππικοὺς αὐτοῦ λόγους. Διὸ μετὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς δευτέρας τριανδρίας ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ῥώμης, καὶ ὀλίγαις ἐβδομάσι πρὶν συμπληρώσῃ τὸ 64 τῆς ἡλικίας του ἔτος, ἤτοι τῇ 7 Δεκεμβρίου τοῦ 43 π. Χ. ἐφονεύθη ὁ φιλόπατρις οὗτος ῥήτωρ παρὰ τὴν Καϊήτην (τανῦν Γαέταν) ὑπὸ τῶν ἐπὶ τούτῳ σταλέντων μισθοφόρων τοῦ Ἀντωνίου.

Ὁ Δημοσθένης οὗτος τῶν Ῥωμαίων συνέγραψε ῥητορικοὺς λόγους, συγγράμματα ῥητορικά, φιλοσοφικὰ καὶ ἱστοριοπολιτικά, ἐπιστολάς καὶ ποιήματα. Καὶ ἐκ μὲν τῶν ῥητορικῶν αὐτοῦ λόγων (orationes) περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς 57, ὧν 20 ἀτελεῖς, οἱ μὲν πολιτικοί, ἄλλοι δὲ δικανικοί. Τούτων δὲ ἀξιολογώτατοι εἶνε pro Quinctio, pro S. Roscio Amerino, VII orationes Verrianae, de imperio Gn. Pompeji, III orationes de lege agraria, IV orationes in L. Catilinam, pro Archia poeta, pro P. Sestio, pro Milone, in M. Antonium orationes Philippicae XIV ἅτλ. Ἐν τοῖς ῥητορικοῖς τοῦ Κικέρωνος λόγους, τοῖς τε πολιτικοῖς καὶ τοῖς δικανικοῖς, δὲν βλέπει μὲν τις τὴν ἡθικὴν βαρύτητα καὶ τὸ σθένος τοῦ Δημοσθένους, ἀλλ' εὐρίσκει μεγίστην περὶ τὴν σύνταξιν ἀκρίβειαν καὶ περὶ τὴν φράσιν εὐ-

χέρειαν καὶ σπανίαν εὐροίαν λόγου. Ἡ δὲ εὐηχος ἐν τούτοις φράσις καὶ τὸ σύμμετρον καὶ εὐρυθμον τῶν περιόδων τοῦ λόγου πολυειδῶς βοηθεῖ τὴν ἀπόκρυψιν τῆς ἀσθενείας τῶν ἐπιχειρημάτων. Ἐν γένει δὲ ὁ λόγος τοῦ Κικέρωνος εἶνε μὲν σφοδρὸς καὶ πάθος ἐνέχει, ἀλλὰ δὲν εἶνε αἰὸς ὁ τοῦ Δημοσθένους, ὅστις ὡς κεραυνὸς ἐπὶ τοὺς ἀκρατὰς ἐπισκίπτει. Ὁ λόγος τοῦ Κικέρωνος ὁμοιάζει πρὸς πυράν, ἥτις μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀναλάμπει.

Τὰ δὲ σωζόμενα φιλοσοφικὰ τοῦ Κικέρωνος συγγράμματα κατὰ χρονολογικὴν τάξιν εἶνε τὰ ἐπόμενα, *de republica*, *Tusculanarum disputationes*, *de natura deorum*, *Cato major s. de senectute*, *de divinatione*, *de fato*, *Laelius s. de amicitia*, *de officiis* (περὶ τοῦ καθήκοντος). Ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν τούτων συγγραμμάτων καταδείκνυται μὲν ὅτι ὁ Κικέρων καὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν πλεῖστον μὲν ἠὺδοκίμησεν, ἀλλ' ὅτι δὲν ἔχει ἴδιον φιλοσοφικὸν σύστημα. Ἐκλεκτικὸς δὲ ὢν φιλόσοφος ὁ Κικέρων ἠκολούθησεν, ὡς αὐτὸς αὐτὸς λέγει, εἰς μὲν τὴν θεωρητικὴν φιλοσοφίαν τοὺς Ἀκαδημαϊκοὺς, εἰς δὲ τὴν ἠθικὴν τοὺς Στωϊκοὺς.

Τὰ δὲ ἱστορικοπολιτικὰ ἔργα τοῦ Κικέρωνος πάντως ἦσαν τὰ *comentarius consulatus sui* (Ἑλληνιστὶ) καὶ τὰ *admiraanda*. Πλεῖστοι εἶνε αἱ σωζόμεναι ἐπιστολαὶ τοῦ Κικέρωνος πρὸς τε τοὺς οἰκείους, τὸν Ἀττικὸν καὶ τὸν ἀδελφὸν του Κόϊντον. Τὰ δὲ ποιήματα τοῦ Κικέρωνος, οἷον ὁ Πόντιος Γλαῦκος, ἐν τετραμέτρῳ πεποιημένος, καὶ ὁ Μάριος ἦσαν δοκίμια τῆς νεότητος αὐτοῦ.

II. Ὑπόθεσις τοῦ περὶ τῆς στρατηγίας τοῦ Πομπηίου λόγου τοῦ Κικέρωνος.

Ὁ ὑπὲρ τοῦ Μανιλίου νόμου περὶ τῆς στρατηγίας τοῦ Γναίου Πομπηίου λόγος εἶνε ὁ πρῶτος πολιτικὸς λόγος, ὃν ὁ Κικέρων, πραιτωρ γενόμενος, ἐξεφώνησεν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 66 π. Χ. ἀπὸ

τοῦ βήματος ἐνώπιον πολυαρίθμου καὶ σφοδρᾶς ἐκκλησίας τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων, ἵνα προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν εὐνοίαν τοῦ πανισχύρου Πομπηίου. Ἐξεφώνησε δὲ τοῦτον ὁ Κικέρων, ἵνα ὑποστηρίξῃ τὸν ὑπὸ τοῦ δημάρχου Μανιλίου εἰσυχθέντα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου νόμον περὶ ἀναθέσεως τῆς στρατηγίας τοῦ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πολέμου εἰς τὸν στρατηγὸν Γναῖον Πομπήϊον, ὅστις περάνας ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ τὸν κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Κιλικίας πόλεμον διέτριβεν ἤδη μετὰ τοῦ νικηφόρου αὐτοῦ στρατοῦ καὶ στόλου ἐν τῇ μεσημβρινῇ Μ. Ἀσίᾳ.

Τὸν πρῶτον δὲ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου (α), βασιλέως τοῦ Πόντου, δεινὸν καὶ μακροχρόνιον πόλεμον εἶχε μετὰ τὸν Σύλλαν καὶ Μουρήναν διευθύνει μετ' ἐπιτυχίας ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη ὁ Λούκουλλος. Οὗτος ὅμως ἐνεκα στάσεως τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν, ἀρνούμενων νὰ προχωρήσωσιν, ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοχωρήσῃ, καὶ ἐνεκα διαβολῶν ἀνεκλήθη ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν Ῥωμαίων. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἀντ' αὐτοῦ σταλὲς Μάνιος Γλαβρίων ἦτο ἀνὴρ μικρᾶς ἀξίας, ὁ Μιθριδάτης μετὰ μείζονος ῥώμης ἀνενέωσε τὸν κατὰ τῶν Ῥωμαίων πόλεμον, καὶ ἀνακτησάμενος τὸ βασιλείον του, ἐξ οὗ εἶχεν ἐκδιωχθῆ ὑπὸ τοῦ Λουκούλλου, ἐπετέθη κατὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, ὃν καὶ κατενίκησεν. Αὕτη δὲ ἡ δεινὴ θέσις τῶν Ῥωμαίων ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ στρέψωσι τὰ βλέμματα πρὸς τὸν Πομπήϊον, ὅστις μέγα κλέος ἤρατο καὶ φήμην ἐξόχου στρατηγοῦ ἐκ τοῦ πειρατικοῦ μάλιστα πολέμου ἐκέκτητο, καὶ δι' ἐνὸς τῶν δημάρχων, τοῦ Μανιλίου, ἀπήτησαν τὸν Πομπήϊον στρατηγὸν τοῦ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου δευτέρου τούτου πολέμου.

Αὕτη μὲν λοιπὸν εἶνε ἡ αἰτία δι' ἣν ὁ δημάρχος Μανίλιος εἰσήγαγεν εἰς τὸν δῆμον τὸν περὶ τῆς στρατηγίας τοῦ Πομπηίου νόμον. Κατὰ τοῦ νόμου δὲ τούτου ἀντεπεξῆλθον οἱ ἀριστοκρατικοί, οἵτινες ἐβλέπον ὅτι οὕτως αὐξάνουσιν αἱ δυνάμεις καὶ ἡ ἐξουσία ἐνὸς ἀνδρός, τοῦ Γναίου Πομπηίου, ὅπερ

(α) Ὁ Μιθριδάτης οὗτος ἦτο ὁ ἕκτος, ὁ Εὐπάτωρ.

λίαν ἐπικίνδυνον τῇ ἐλευθερίᾳ ἐθεώρουν. Ὅθεν ἐξ ὀνόματος αὐτῶν οἱ ῥήτορες καὶ βουλευταὶ Ὀρθήσιος καὶ Κάτλος ἀπέτρεπον τὸν δῆμον ἀπὸ τῆς κυρώσεως τοῦ νόμου τοῦ Μανιλίου ἐπισείοντες αὐτῷ τὴν τυραννίδα. Ἀλλὰ μεθ' ὅλην τὴν ἀντίπραξιν τῶν ἀριστοκρατικῶν οἱ περὶ τὸν Πομπήϊον καὶ μετ' αὐτῶν ὁ ῥήτωρ Κικέρων διὰ τοῦ λαμπροῦ τούτου λόγου κατώρθωσαν, ὥστε ὁ νόμος περὶ ἀναθέσεως τῆς στρατηγίας τοῦ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πολέμου εἰς τὸν Πομπήϊον παμψηφεί νὰ κυρωθῇ(α) ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησιάζοντος.

Ὁ λόγος οὗτος τοῦ Κικέρωνος πάντοτε ἐθαυμάσθη ὡς ἐν τῶν ἀξιολογωτάτων προιόντων τῆς Ῥωμαϊκῆς ῥητορείας. Εἶνε δὲ λόγος δεικνυτικὸς καὶ ἀνήκει εἰς τὸ συμβουλευτικὸν μάλιστα εἶδος τῶν ῥητορικῶν λόγων. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσιν ἀλήθεια, ἐμβρίθεια καὶ δημιουργικὴ διάνοια· ἐτι δὲ ὕψος λόγου καὶ ἔντονος καὶ γλαφυρὰ φράσις. Ἐν γένει δὲ τοῦ λόγου τούτου λαμπρότατον ἔπαινον περιέχουσι τὰ ὑπὸ τοῦ Φρόντου(β) λεγόμενα: αὖν αὐτὸν τὸν λόγον τοῦ Τυλλίου (περὶ τῆς στρατηγίας τοῦ Γναίου Πομπήϊου), ὃν πρὸς ἀνάγνωσιν ἐπεμψά σοι, διὰ βραχέων πρέπει νὰ συστήσω εἰς σέ. Ἐγὼ τῇ ἀληθείᾳ νομίζω ὅτι οὐδεὶς ποτε οὔτε διὰ τῆς Λατινικῆς οὔτε διὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εὐφραδέστερον ἐπηνέθη ἐν ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου ὅσον ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ὁ Πομπήϊος. Ὡστε νομίζω ὅτι ὁ Πομπήϊος ὅχι τόσον διὰ τὰς ἀρετάς του ὅσον διὰ τοὺς ἐπαίνους τοῦ Κικέρωνος Μέγας ἐπωνομάσθη.

III. Οἰκονομία τοῦ περὶ τῆς στρατηγίας τοῦ Πομπήϊου λόγου τοῦ Κικέρωνος.

I. Προοίμιον. Λόγοι δι' οὓς ὁ ῥήτωρ αὖν πρῶτον ἐκκλησιάζοντος τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων ἀναβαίνει ἐπὶ τὸ βῆμα (§ 1 καὶ 2).

(α) Ἐκυρώθη δ' οὖν ὁ νόμος, ὡς λέγουσι, πάσαις ταῖς φυλαῖς, καὶ κύριος ἀποδείκνυτο μὴ παρὼν ὁ Πομπήϊος ἀπάντων σχεδὸν ὧν ὁ Σύλλας, ὅπλοις καὶ πολέμῳ τῆς πόλεως κρατούσης, Πλουτ. βίος Πομπήϊου κεφ. 38.

(β) Περὶ τοῦ Παρθικοῦ πολέμου σελ. 221 κ. ἐ. ἔκδοσις Naber.

II. *Πρότασις*. Ἡ ἀτυχὴς θέσις τῶν Ῥωμαίων ἐν Ἀσίᾳ ἀπαιτεῖ ἱκανὸν στρατηγὸν κατὰ τοῦ πολέμου, καὶ τοιοῦτος μόνος ὁ Πομπήιος εἶνε (§ 3—5).

A. *Ἀπόδειξις*. Ἡ ἀπόδειξις διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, 1) περὶ τοῦ εἵδους τοῦ πολέμου· 2) περὶ τοῦ μεγέθους τοῦ πολέμου· 3) περὶ ἐκλογῆς τοῦ στρατηγοῦ (§ 6).

1) Ὁ πόλεμος ὡς πρὸς τὸ εἶδος εἶνε ἀναγκαιότατος· διότι πρόκειται·

α) περὶ τῆς τιμῆς καὶ τῆς πολεμικῆς δόξης τοῦ δήμου, τῶν Ῥωμαίων, καθ' οὗ ὁ Μιθριδάτης ἐναντίος ἐπῆλθεν (§ 7—12).

β) περὶ τῆς ὑπερασπίσεως τῶν ἐν Ἀσίᾳ συμμάχων (§ 12—14).

γ) περὶ τῶν μεγάλων προσόδων τῶν Ῥωμαϊκῶν πόλεων (§ 14—16).

δ) περὶ τῶν περιουσιῶν μεγάλου πλήθους Ῥωμαίων πολιτῶν (§ 17—19).

2) Ὁ πόλεμος εἶνε καὶ μέγας· διότι

α) μεθ' ὅλην τὴν ἐπιφανῆ νίκην τοῦ Λουκούλλου ὁ Μιθριδάτης εἶνε εἰσέτι ἰσχυρὸς καὶ ἐπικίνδυνος (§ 20—22).

β) ὑποστηρίζεται ὑπὸ τοῦ Τιγράνου καὶ ἄλλων ἐν Ἀσίᾳ ἡγεμόνων (§ 23).

γ) ἡ ἀπειθεία τῶν λεγεόνων πρὸς τὸν Λούκουλλον μεγάλην τῷ Μιθριδάτῃ ὠφέλειαν προσεκόμισεν (§ 24 καὶ 25).

δ) ὁ Μιθριδάτης μεγάλην ἤτταν ἐπῆνεγκε τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατῷ ἐνεκα τῆς ἀνακλήσεως τοῦ στρατηγοῦ Λουκούλλου (§ 26).

3) Στρατηγὸς ἄνευ δισταγμοῦ πρέπει νὰ ἐκλεχθῇ ὁ Γναῖος Πομπήιος (§ 27).

Διότι οὗτος ἔχει εἰς ὑπατον βαθμὸν ἅπαντα τὰ εἰς στρατηγὸν ἀναγκαῖα προσόντα, ἥτοι

α) γινῶσιν τῶν στρατιωτικῶν (§ 28).

β) προσωπικὰς ἀρετάς, ἃς ἔχει δείξει ἐν τοῖς ἤδη ὑπ' αὐτοῦ

διεξαχθεῖσι πολέμοις καὶ μάλιστα ἐν τῷ πειρατικῷ (§ 29—36).

γ) μεγίστην χρηστότητα (§ 37—39).

δ) σωφροσύνην καὶ ἐγκράτειαν (§ 40 καὶ 41).

ε) εὐπροσηγορίαν, φιλανθρωπίαν, πίστιν (§ 41 καὶ 42).

ς) μέγα ἀξίωμα παρὰ φίλοις καὶ ἐχθροῖς (§ 43—46).

ζ) ὑψίστην τῆς τύχης εὐνοίαν, ἥτις ἀπάσας τὰς πράξεις αὐτοῦ μέχρι τοῦδε ἔχει παρακολουθήσει (§ 47—49).

Διότι εὐρίσκεται πλησίον τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου· ὥστε ἄνευ ἀπωλείας χρόνου δύναται τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν νὰ λάβῃ (§ 50).

B. Ἐλεγχος τῶν ἀντιλογιῶν πρὸς τὴν γνώμην τοῦ ῥήτορος.

α) Ἀντιλογία τοῦ Ὁρησίου. Δὲν πρέπει ἅπασα ἡ ἐξουσία νὰ δοθῇ ἐνὶ ἀνδρί. Αὕτη δὲ ἡ ἀντιλογία ἀνασκευάζεται διὰ τῆς εἰς τὸν Πομπήϊον ἀναθέσεως τοῦ κατὰ τῶν πειρατῶν πολέμου (§ 51—58).

β) Ἀντιλογία τοῦ Κάτλου. Ἡ πράξις αὕτη γίνεται παρὰ τὰ παραδείγματα τῶν προγόνων. Ἀλλὰ καὶ οἱ πρόγονοι, λέγει ὁ ῥήτωρ, πολλάκις εἰς ἐκτάκτους τῆς πολιτείας περιστάσεις ἐκτακτὰ μέτρα ἐλάμβανον καὶ ἐνὶ ἀνδρὶ τὴν ἀρχηγίαν πλειόνων πολέμων ἐπέτρεπον (§ 59 καὶ 60). Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κάτλος ἄλλοτε λίαν ἐκτακτὰ μέτρα εἶχε συμβουλεύσει (§ 61—63).

III. Ἐπίλογος. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἀναγκαῖον εἶνε νὰ γείνη ἀποδεκτὴ ἡ γνώμη τοῦ λαοῦ, ὅστις μάλιστα ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ κατὰ τῶν πειρατῶν στρατηγοῦ ὀρθοτάτην κρίσιν ἔχει δείξει καὶ ὅστις πέποιθεν ὅτι ὁ στρατηγὸς οὗτος εἶνε ὁ ἰκανώτατος πρὸς ἐπιτυχῇ διεξαγωγὴν καὶ τοῦ παρόντος πολέμου (§ 63—68). Ὁ Μανίλιος μάλιστα εἶνε ἄξιος ἐπαίνου ἐπὶ τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ νόμου. Εἶθε δὲ νὰ ἐμμείνη ἐν τῇ γνώμῃ του. Αὐτὸς δέ, δηλ. ὁ ῥήτωρ, θὰ ὑποστηρίξῃ αὐτὸν ὅλως δυνάμει, ὅχι δι' ἄλλον λόγον, εἰ μὴ διότι τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας μόνον πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχει (§ 69—71).

M. TULLI CICERONIS

PRO LEGE MANILIA

DE IMPERIO GN. POMPEI

AD QUIRITES ORATIO

CAPUT I.

1. Quamquam mihi¹ semper frequens conspectus vester² multo iucundissimus³, hic autem locus⁴ ad agendum amplissimus⁵, ad dicendum ornatissimus⁶

¹) Σύντ. quamquam mihi .. est visus, tamen prohibuerunt me hoc aditu laudis = εἰ καὶ ἐμοὶ ἐφάνη . . , ὅμως ἐκώλυσάν με ταύτης τῆς εἰσόδου τοῦ ἐπαίνου.

²) Ἀντὶ conspectus vestri, ἡ θεὰ ὑμῶν, τὸ νὰ βλέπω ὑμᾶς. Οὕτω πολλάκις ἡ κτητικὴ ἀντωνυμία ἀντικαθιστᾷ τὴν ἀντικειμενικὴν γενικὴν (ὡς fiducia tua, ἀντὶ fiducia tui ἢ σὺ (ἡ ἐν σοὶ) πεποιθήσις, injuria tua ἢ αὐτῷ πρᾶσαπτομένη ἀδικία). Ὅθεν τὸ frequens ἀντὶ τοῦ frequentium, πολυαριθμῶν, ἀθρόων, ἐπομ. = ἐκκλησιαζόντων. Ἐκκλησιάζον δὲ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ οἱ Ῥωμαῖοι, διότι ἐπρόκειτο νὰ ἀποφανθῶσι γνώμην περὶ τοῦ νόμου de imperio Gn. Pompeii, ὃν ὁ δῆμαρχος Μανίλιος εἶχεν εἰσαγάγει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πρὸς κύρωσιν.

³) Τὰ ὑπερθετικά ἐπιτείνονται διὰ

τοῦ multo πολλῶ καὶ longe μακρῶ. Ἡ δὲ σύνταξις: frequens vester conspectus semper visus est mihi iucundissimus = ἡ θεὰ ὑμῶν ἀθρόων πολὺ ἡδίστη πάντοτε ἐφάνη εἰς ἐμέ.

⁴) Ὁ τόπος ὅδε, τ. ἔ. τὸ ῥητορικὸν βῆμα, ὅπερ ἔκειτο ἐν μέσῳ τῆς ἀγορᾶς (forum) καὶ τοῦ ἐκκλησιαστηρίου (comitium) τῆς Ῥώμης, rostra δὲ οἱ ἐμβολοὶ (Πολυβ. VI, 53, 1) ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καλούμενον, ἅτε κεκοσμημένον ὃν τοῖς ἐκ τῆς πρὸς τοὺς Ἀντιάτας ναυμαχίας (337 π. Χ.) ληφθεῖσιν ἐμβόλοις τῶν νεῶν.

⁵) Συμπλ.: amplissimus ad agendum cum populo = σεμνότετος (εὐπροσέστατος) πρὸς τὸ χρηματίζειν (εἰσπράττειν περὶ τινος) πρὸς τὸν δῆμον, ἤτοι πρὸς ὑμᾶς.

⁶) Πρὸς δὲ τὸ δημηγορεῖν ἐνώπιον ἡμῶν ἐντιμότετος, τ. ἔ. τιμὴν καὶ δόξαν παρέχων τῷ δημηγοροῦντι.

est visus, Quirites¹, tamen hoc aditu laudis², qui semper optimo cuique maxime patuit³, non mea me voluntas adhuc⁴, sed vitae meae rationes⁵, ab ineunte aetate susceptae⁶, prohibuerunt. Nam cum antea per aetatem⁷ nondum huius auctoritatem loci attingere auderem⁸, statueremque⁹ nihil huc nisi perfectum

1) *Ω Κυρίται, ὁ. πολῖται. Quirites, ium καὶ um ἁ. πλ. Κυρίται ἐκαλοῦντο οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται ἐν τῇ ἐνασχίσει τῶν πολιτικῶν αὐτῶν διακαίων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ milites, δι' οὗ οἱ Ῥωμαῖοι προσηγόρευοντο ἐν ταῖς στρατιαῖς. Ἡ δὲ λέξις νομίζεται συγγενῆς ἢ τῷ quiris δόρυ, ἢ τῇ πόλει Cures (Κύρεις) πρωτεύουσι τῶν Σαβίνων, μεθ' ὧν οἱ Ῥωμαῖοι συνεγνωύθησαν εἰς ἓνα λαόν, ἢ, ὃ καὶ πιθανώτερον, θεωρεῖται τῆς αὐτῆς καὶ τὸ curia (βουλευτήριον) ῥίζης. *Οθεν quirites = οἱ βουλευόμενοι.

2) Ἀπὸ ταύτης τῆς εἰσόδου πρὸς τὸν ἔπαινον, τ. ἔ. πρὸς τὴν δόξαν. Ὁ Κικέρων θεωρεῖ τὸν πρῶτον αὐτοῦ τοῦτον πολιτικὸν λόγον, ὃν ἀπὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ βήματος ἐκφωνεῖ ὡς εἴσοδον εἰς τὴν δόξαν.

3) *Ητις εἴσοδος, ἥτις ὁδὸς πρὸς τὴν δόξαν κυρίως ἀναπέπταται (εἶνε προσιτὴ) πάντοτε παντὶ ἀρίστῳ. *Οθεν τὸ maxime = τῷ potissimum, μάλιστα, κυρίως.

4) Σύντ.: non mea voluntas adhuc prohibuit me hoc aditu laudis. Τὸ δὲ prohibeo aliquem aliqua re = κωλύω τινά τινος.

5) Πολλάκις ἢ λ. ratio τίθεται μόνον πρὸς σχηματισμὸν περιφράσεως, οἷον ratio belli Gallici = τῷ bellum Gallicum, ratio veritatis = τῷ ve-

ritas. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα ratio vitae meae = mea vita, ὃ ἐμὸς βίος.

6) Ποιητ. αἷτ. a me = quas ego suscepi, ὃν (βίον) ἐγὼ ἀνελόμην (ἀνεδεξάμην), εἰς ὃν ἐγὼ ἐτραπόμην ἀπὸ τῆς πρώτης νεανικῆς μου ἡλικίας, τ. ἔ. ἀπὸ τῆς εἰσόδου μου εἰς τὸν δημόσιον βίον. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι συμπληρώσαντες τὸ 16 τῆς ἡλικίας τῶν ἔτος ἐνεδύοντο τὴν ἀνδρικήν τήβενον (togam virilem). Ὡς ῥήτωρ δὲ ὁ Κικέρων τὸ πρῶτον εἰς ἡλικίαν 26 ἐτῶν ὁμιλήσεν ἐν δικαστηρίῳ. Τὴν πορείαν λοιπὸν τοῦ βίου του ὁ Κικέρων εἶχε διαγράψει καὶ οὕτω εἶχε παρασκευάσει καὶ τὴν εἰς τὰ πολιτικά εἴσοδόν του.

7) = τῷ propter aetatem adhuc juvenilem = ἐπειδὴ πρότερον διὰ τὴν μέχρι τοῦδε νεανικὴν ἡλικίαν μου.

8) Οὕτω ἐτόλμων ἄπτεσθαι τῆς σεμνότητος τοῦτου τοῦ τόπου τ. ἔ. οὕτω ἐτόλμων εἰς τὸν σεμνότετον τοῦτον τόπον νὰ εἰσελθῶ, ἐπὶ τὸ σεμνότετον τοῦτο βῆμα νὰ ἀναβῶ.

9) Σύντ.: statueremque (= et putarem) nihil . . oportere afferri huc (= ad hunc locum, ad haec rostra) = καὶ εἶχον τὴν γνώμην, καὶ ἐνόμιζον ὅτι οὐδὲν εἰς τοῦτον τὸν τόπον (εἰς τοῦτο τὸ βῆμα) ἔπρεπε νὰ προσφέρηται, εἰ μὴ κατλ.

ingenio¹, elaboratum industriâ afferri oportere, omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi².

2. Ita neque hic locus³ vacuus umquam fuit ab iis, qui vestram causam defenderent⁴, et meus labor in privatorum periculis caste integreque versatus⁵, ex vestro iudicio fructum est amplissimum consecutus⁶. Nam cum propter dilationem comitiorum⁷ ter praetor primus centuriis cunctis renuntiatus sum⁸, facile intellexi, Quirites, et quid de me iudicaretis⁹ et quid aliis praescriberetis¹⁰.

1) = τῷ nisi id quod esset perfectum. Τὸ δὲ ingenio = ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα, πνευματικῶς (τέλειον). Τοῦτο δὲ λέγεται ὡς πρὸς τὴν ὕλην τοῦ λόγου. Τὸ δὲ industriâ = ὡς πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν, ἐπιμελῶς ἐξεργασμένον, ἀποβλέπει τὸ εἶδος τοῦ λόγου.

2) = τῷ indulgendum, permit-tendum: ἐνόμισα ὅτι ὠφεῖλον νὰ ἀφιερώσω (νὰ θυσιάσω). καὶ τὸ μὲν πρῶτον tempus = χρόνος, τὸ δὲ δεύτερον = δεινὴ περίστασις, κίνδυνος, δίκη, ὡς τὸ κατωτέρω periculis δεικνύει. Εἶνε δὲ ἐνταῦθα τὸ σῆμα τοῦ λόγου ὑπὲρ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐπτόρων *πλοκή* ἢ *ἀντιμετάθεσις* καλεῖται.

3) Οὕτω λοιπὸν οὕτε ὁ τόπος οὗτος (δηλ. τὸ βῆμα τοῦτο) ποτὲ ὑπῆρξε κενὸς ἐκεῖνον (τῶν ἀνδρῶν). διότι ὡς ἀνωτέρω εἶπεν optimo cuique patuit. Κυρίως ὅμως τὸ ἰτα ἀναφέρεται εἰς τὴν δευτέραν πρότασιν meus labor . . fructum est consecutus.

4) Οἵτινες τὰ ἡμέτερα συμφέροντα υπερῆσπιζον (ὡς φρονεῖτε διὰ καὶ ἡ ὑποτακτικῇ).

5) Καὶ ὁ ἐμὸς κόπος ἀγνώως καὶ ἀκεραίως (ἀνευ ὁμοδοκιῶν) δαπανηθεὶς ἐν ταῖς δίκαις ἰδιωτῶν. Διότι οἱ ἄρχοντες ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἀρχοντίας αὐτῶν δὲν κατηγοροῦντο.

6) Ἐτυχεν, ἔλαβεν ἐκ τῆς ἡμετέρας κρίσεως (ἐξ ἡμῶν, οἵτινες μὲ ἐκρίνατε ἱκανὸν) λαμπροτάτην ὠφελειαν. Ἡ ὠφελεια δὲ αὕτη ἦτο ὅτι ὁ Κικέρων εἰργινε praetor.

7) Διὰ τὴν ἀναβολὴν τῶν (λογιστῶν) ἐκκλησιῶν, αἵτινες μόναι εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς τῶν μειζόνων ἀρχῶν, δηλ. ὑπάτων, πραιτῶρων καὶ τιμητῶν. Αἱ ἐκκλησίαι κυρίως ἀνεβάλλοντο ἢ διὰ τῆς ἐνστάσεως τῶν δημάρχων, ἢ διὰ τῆς ἀγγελίας ἀπαισίου αἰωνοῦ.

8) Ἀντὶ τοῦ α centuriis cunctis ὑπὸ συμπάσης τῆς ἐκκλησίας πρῶτος (ἐν τῇ σειρᾷ) ἀνεκηρύχθη πραίτωρ. Μεταξὺ δηλ. τῶν ἐκλεγομένων δικτῶ πραιτῶρων ἐγὼ πρῶτος τρίς ἐπέτυχον.

9) Τί περὶ ἐμοῦ ἐκρίνατε, τί περ ἐμοῦ ἐφρονεῖτε.

10) Καὶ τί τοῖς ἄλλοις (οἵτινες πο-

Nunc cum et auctoritatis¹ in me tantum sit, quantum vos honoribus mandandis² esse voluistis, et ad agendum facultatis tantum³, quantum homini vigilantanti ex forensi usu prope cotidiana dicendi exercitatio potuit afferre⁴, certe et, si quid auctoritatis in me est, apud eos utar⁵, qui eam mihi dederunt, et, si quid in dicendo consequi possum⁶, iis ostendam potissimum, qui ei quoque rei fructum suo iudicio tribuendum esse duxerunt⁷.

3. Atque illud in primis mihi laetandum iure esse video⁸, quod in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicendi⁹ causa talis oblata est¹⁰, in qua oratio

λιτικοί ἄνδρες ἤθελον νὰ γείνωσι) προσγράφετε, παρηγγελλετέ. Νὰ εἶνε δηλ. ἀδιάσθοροι καὶ τοὺς πολίτας ἀνευ ἰδιοτελείας ὡς ἐγὼ πράττω νὰ ὑπηρετῶσιν.

1) Τόσον ἀξιώματος, τόσον (ὡς ἐκ τῆς θέσεώς μου) ἀξίωμα.

2) Γερουσιαρχία ἔλξῃς = τῷ mandando honores, διὰ τοῦ παραδιδόναι ἐγγχειρίζειν τιμὰς, δηλ. ταμειρίαν, ἀγρονομίαν, στρατηγίαν.

3) = τῷ et cum in me sit tanta (δυνάμει) facultas agendi cum vobis, τοῦ πρὸς ὑμᾶς χρηματίζειν, τοῦ ἐνώπιον ἡμῶν περὶ τίνος εἰσαγγεῖσθαι.

4) Σύντ. q. facultatis exercitatio d. potuit afferre (προσφέρειν) h. vigilantanti (ἀνδρὶ ἐνεργητικῷ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ iners καὶ ignavus). Τὸ δὲ ex f. usu = τῷ ex forensi consuetudine, ἐκ τῆς ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἔξωθεν (τοῦ δημηγορεῖν).

5) Δηλ. eā (auctoritate) = τούτου (τοῦ ἀξιώματος) θὰ κάμω χρῆσιν δι' ἐκείνους, οἵτινες κτλ.

6) = τῷ possum efficere, δύναμαι διαπράττεσθαι τι. Τὸ δὲ potissimum = τῷ ἀνωτέρω maxime, μάλιστα, πρὸ πάντων θὰ δείξω (κατάδηλον ποιῆσομαι) τούτοις, ὑπὲρ τούτων.

7) Σύντ. qui duxerunt tribuendum esse ei rei (=dicendi facultati) fructum (=utilitatem), δηλ. honores amplissimos, aedilitatem scilicet et praeturam. Τὸ δὲ iudicio = suffragio, voluntate.

8) Σύντ. video jure mihi esse laetandum illud (διότι λέγεται laetor re (ἢ in re) aliquā καὶ laetor aliquid ἐπὶ τινι): ἀλλὰ βλέπω ὅτι καὶ ἐπὶ τούτῳ κατ' ἐξοχὴν. πρῶτον νὰ χρῶμαι

9) Τὸ insolitā ratione d. = τῷ insolito more, = τῷ ἀσυνήθει ἐμὸι τρόπῳ. Τὸ δὲ ex hoc loco = ex rostris, ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ βήματος.

10) Τοιαύτη περίστασις προσεφέρθη, οἷα δηλ. εἶνε ἡ παρουσίασθῆσα σήμερον νὰ ὁμιλήσω ὑπὲρ τοῦ νόμου τοῦ Μανιλίου.

deesse nemini possit¹. Dicendum est enim de Cn. Pompei singulari eximiaque virtute²; huius autem orationis difficilior est exitum quam principium invenire³. Ita mihi non tam copia quam modus in dicendo⁴ quaerendus est.

CAPUT II.

4. Atque ut inde oratio mea proficiscatur⁵, unde haec omnis causa ducitur⁶, bellum grave et periculosum vestris vectigalibus ac sociis a duobus potentissimis regibus infertur⁷, Mithridate et Tigraue, quorum alter relictus⁸, alter lacesitus⁹ occasionem sibi ad occupandam Asiam¹⁰ oblatam esse arbitratur. Equitibus Romanis¹¹, honestissimis viris, afferuntur

¹) Πρότ. ἀναφ. συμπερ.= ut in ea (causā) = ὥστε ἐν ταύτῃ οὐδενὶ εἶνε δυνατόν νὰ ἑλλείπη ἀφθονία λόγων.

²) Περὶ τῆς διαφερούσης καὶ ἐξαιρέτου ἀρετῆς, ἀξίας. Τὰ δὲ εἰς -ius ὄνομαρχ. ἑλθόν ἐν τῇ ἐν. γενικῇ εἰς ἰ καὶ ὄχι εἰς jī.

³) Πρβλ. τὸ τοῦ Λυσίου κατὰ Ἑρατ. 3, 1. οὐκ ἄρξασθαι μοι δοκεῖ ἀπορον εἶναι, ὃ ἄνδρες δικασταί, τῆς κατηγορίας, ἀλλὰ παύσασθαι λέγοντι.

⁴) Τὸ copia in dicendo=copia verborum, τὸ δὲ modus=justa moderatio.

⁵) Διὰ τοῦ atque γίνεται μετάβασις εἰς τὴν διήγησιν (narratio). Τὸ δὲ inde=τῷ ex hac re: καὶ ἵνα, ἵνα δὲ ἐντεῦθεν, ἵνα ἐκ τούτου ὀρμηθῇ (ἀρχισῇ) ὁ ἐμὸς λόγος.

⁶)=τῷ oritur, originem habet. Ἡ δὲ μεταφορὰ ἐκ τοῦ ὀχτευομένου ὕδατος. Καὶ τὸ μὲν unde=ex qua re, τὸ δὲ haec causa=αὕτη ἡ ὑπόθεσις, τὸ προταθὲν δηλαδὴ ὑπὸ τοῦ Μανιλίου νομοσχέδιον.

⁷) Βραχυλογικῇ ἔκφρασις, ἀντὶ scitote, bellum .. infertur (ἐπιφέρεται). Τὸ δὲ vectigalibus εἶνε δοτ. τοῦ vectigālis, ὡς δεικνύει τὸ sociis. Ὁθεν vectigalibus=τῷ iis hominibus qui vobis vectigalia (τέλη, φόρους) in provinciis solvunt.

⁸) Ἀπολειφθεὶς, ἀπομεινας ἐντ.= non prorsus debellatus, οὐχ ὁλοσχερῶς καταπολεμηθεὶς.

⁹) Alter (δῆλ. Tigranes) ad bellum nobiscum gerendum irritatus a Lucullo. Τοῦτο δὲ συνέβη, διότι ἀπήτησε παρὰ τοῦ Τιγράνου ὁ Λούκουλος νὰ παραδώσῃ αὐτῷ τὸν πενθερόν του Μιθριδάτην.

¹⁰) Τὸ occupandam Asiam, δὲ ἐξαρκᾶται ἐκ τοῦ occasionem oblatam, = πρὸς τὸ καταλαβεῖν τὴν ἐπαρχίαν Ἀσίαν, ἥτις ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν πλείστων καὶ μεγαλειτέρων χωρῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

¹¹) Ῥωμαῖοι ἱππῶται, οἵτινες τότε ὡς ἐπὶ τὸ πολλὸ ἦσαν οἱ γενικοὶ

ex Asia cotidie litterae¹, quorum magnae res aguntur², in vestris vectigalibus exercendis occupatae³, qui ad me pro necessitudine⁴, quae mihi est cum illo ordine, causam rei publicae periculaque rerum suarum detulerunt⁵.

5. Bithyniae⁶, quae nunc vestra provincia est, vicos exustos esse complures⁷, regnum Ariobarzanis⁸, quod finitimum est vestris vectigalibus⁹, totum esse in hostium potestate; L. Lucullum¹⁰ magnis rebus ge-

τῶν δημοσίων προσόδων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὦνται (publicani).

¹) Ὁ πληθ. litterae σημαίνει καὶ μία ἐπιστολὴ καὶ (ὡς ἐνταῦθα) πολλαί. Τὰ δὲ τῶν ἐπιστολῶν περιεχόμενα εἶνε τὰ ἐπόμενα: Bithyniae . . vicos exustos esse complures κτλ.

²)=τῷ magnae opes periclitantur, ὧν μεγάλαι περιουσίαι, μεγάλα κεφάλαια κινδυνεύουσι. Κατὰ πληθ. δὲ ἀριθμὸν τὸ magnae res, διότι ὁ λόγος περὶ πολλῶν.

³)=τῷ occupatae (=collocatae) in exercendo vestra vectigalia: κατελημμένα, κατατεθειμένα, ἀπασχλημένα πρὸς ὦνησιν καὶ διοίκησιν τῶν ὑμετέρων τελῶν. Ἐνταῦθα δὴλ. τὸ vectigalibus εἶνε ἀφαιρετ. τοῦ vectigal, ālis, οὗ. ὁ φόρος.

⁴)=τῷ amicitia, διὰ τὴν φιλίαν, τὰς σχέσεις πρὸς τὴν τάξιν ἐκείνην (δὴλ. τὴν τῶν ἱππέων) ἔχω. Ὁ Κικέρων κατήγετο ἐξ ἱπποτῶν διὸ καὶ ἐν τῷ πολιτικῷ αὐτοῦ σταδίῳ τὰ συμφέροντα τῆς τάξεως ἐκείνης ὑπερήσπιζεν.

⁵)=τῷ nuntiarunt mihi causam reipublicae, ἀνήγγειλαν ἐμοὶ τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας. Διότι ἡ πο-

λιτεία εἶχε μέγα συμφέρον νὰ μὴ πάθῃ τι ἢ περιουσία τῶν δημοσίων.

⁶) (Ἐν Βιθυνίᾳ) Αὕτη δὲ εἶνε ἡ δυτικωτάτη τῶν τριῶν βορείων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπαρχίῳν (Βιθυνίας, Παφλαγονίας καὶ Πόντου). Ἡ δὲ Βιθυνία ἦτο ἐπαρχία Ῥωμαϊκή, διότι ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Νικομήδης ὁ Β'. Ἀπαις ἀποθανῶν κατέλιπε κληρονόμους τοὺς Ῥωμαίους.

⁷) Τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν ἐκφέρεται εἰς πλάγιον λόγον. Ὅθεν τὸ exustos esse ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ὑπον. in litteris scriptum est.

⁸) Ὅτι τὸ βασίλειον τοῦ Ἀριobarζάνου, τ. ἔ. ἡ Καππαδοκία, ἡ ἀνατολικωτάτη τῶν ἐν τῇ μέσῃ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐπαρχίῳν, ἡ πρὸς νότον τοῦ Πόντου κειμένη.

⁹) Ὑπον. oppidis, locis, in quibus vestra vectigalia maxime exiguntur.

¹⁰) Ὁ Λεύκιος Λούκουλλος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ δευτέρου Μιθριδατικοῦ πολέμου ἐν ἔτει ἀπὸ κτ. Ῥώμης 680 (=74 π. Χ.) τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ πολέμου ἐκείνου εἶχεν ἀναλάβει καὶ ὁκτὼ σχεδὸν ἔτη ἡγωνίζετο πρὸς τὸν Μιθριδάτην καὶ τὸν γαμβρὸν τοῦ-

stis¹ ab eo bello discedere; huic qui successerit², non satis esse paratum³ ad tantum bellum administrandum; unum ab omnibus sociis et civibus ad id bellum imperatorem⁴ deposci atque expeti⁵, eundem hunc unum ab hostibus metui, praeterea neminem⁶.

6. Causa quae sit⁷, videtis; nunc, quid agendum sit⁸, considerate. Primum mihi videtur de genere belli⁹, deinde de magnitudine¹⁰, tum de imperatore deligendo esse dicendum¹¹. Genus est enim belli eius modi¹², quod maxime vestros animos excitare atque inflammare ad

του Τιγράνην, μέχρις ὅς αἱ στάσεις τῶν στρατευμάτων του ἡγάκασαν αὐτὸν νὰ υποχωρήσῃ.

1) Postquam magnas res gesserat, ἀφοῦ πολλὰ κατώρθωσεν.

2) Περιφρασὶς τοῦ ὀνόματος successor διάδοχος. Οὗτος δὲ ἦτο ὁ Μάνιος Ἀκίλιος Γλαβρίων (ἀ. κτ. 'P. 688=66 π. X.).

3)=τῷ instructum, idoneum. Τὸ δὲ ad bellum administrandum παρέχει ἔννοιαν περιεκτικωτέραν τῆς διὰ τοῦ ad bellum gerendum· διότι τὸ administro περιλαμβάνει ἀπάσας τὰς πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου παρασκευάς. Πρβλ. καὶ § 37 καὶ 43.

4) Δῆλ. Pompejum. Ἐπίτηδες ὁ ῥήτωρ δὲν ὀνομάζει αὐτόν, ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ Πομπήϊος οὐδαμῶς ἔχει τούτου ἀνάγκην, ἀφοῦ ἅπαντες γνωρίζουσιν αὐτόν. Οὕτω καὶ ἐν § 13: unum virum esse.

5) Ἐντονος ἔκφρασις: ὅτι ἀπαιτεῖται, καὶ ἐξαιτεῖται (παρ' ὁμῶν) Πρβλ. § 43 καὶ 44.

6) Ἄλλως δὲ οὐδεὶς. Τὸ neminem ὃν ἀντιθετὸν τῷ unum ἐξαίρεται ἔτι ἐν τέλει τῆς προτάσεως κείμενον.

7) Tò causa=τῷ materia (ὕλη, θέμα, ὑπόθεσις) 'de qua ego nunc dicam, et de qua vos debetis nunc suffragia ferre.

8) Ὅτι πρακτέον ἐστί, τί πρέπει νὰ ἐνεργήσῃτε ἐν ταύτῃ τῇ περιστάσει. Ὅθεν ἐνταῦθα τὸ agendum εἶνε διάφορον τοῦ ἐν § 1: ad agendum.

9) Περὶ τοῦ εἶδους τοῦ πολέμου, ἂν δῆλ. εἶνε πόλεμος κατακτητικὸς καὶ καὶ ἐπομένως αὐθαίρετος, ἢ πόλεμος πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἀναλαμβάνόμενος καὶ ἐπομένως ἀναγκαῖος.

10) Ὑπον. ejus, δῆλ. belli.

11) Εἴτα δὲ δοκεῖ μοι ῥητέον εἶναι περὶ ἐκλογῆς στρατηγῶν.

12) Ἰδὺς τρόπος λατινικῆς ἐκφράσεως, ἀντὶ genus belli tale, ita necessarium est. Τὸ δὲ quod... debeat ἀναφορικὴ συμπερασματικὴ πρότασις = ut id (δῆλ. bellum) debeat: ὁ πόλεμος εἶνε τοιοῦτου εἶδους, ὁ πόλεμος εἶνε τοιοῦτος, ἥτοι εἶνε τόσον ἀναγκαῖος, ὥστε πρέπει διαφερόντως (maxime=potissimum, praeicipue) νὰ ἐξεγείρῃ καὶ νὰ ἐκκαύσῃ τὰς ψυχὰς ὁμῶν πρὸς τὴν μετὰ προθυμίας ἐπιδίωξιν αὐτοῦ. (ὡς πρὸς τὴν εὐνοίαν τοῦ ἀπαιτούμενου)

persequendi studium debeat; in quo agitur populi Romani gloria¹, quae vobis a maioribus² cum magna in omnibus rebus, tum summa in re militari tradita est³; agitur salus sociorum atque amicorum, pro qua⁴ multa maiores vestri magna et gravia bella gesserunt; aguntur certissima populi Romani vectigalia et maxima⁵, quibus amissis⁶ et pacis ornamenta et subsidia belli requiretis⁷; aguntur bona multorum civium⁸, quibus est a vobis et ipsorum et rei publicae causa consulendum⁹.

CAPUT III.

7. Et quoniam semper appetentes¹⁰ gloriae praeter ceteras gentes¹¹ atque avidi laudis fuistis, delenda est

1) Δυνατὸν νὰ λεχθῇ καὶ agitur de gloriâ p. Romani=ἐν τούτῳ δὲ (τῷ πολέμῳ) προτίθεται, πρόκειται περὶ τῆς δόξης τοῦ Ῥωμαίων δήμου. Τὰ δὲ agitur... agitur... aguntur... aguntur εἶνε ἐμφαντικῇ ἐπανάληψις ἀπαριθμήσεως κατὰ μέρος γινομένης.

2) Ἄνευ τοῦ vestris, ὅπερ ἐτέθη ὀλίγον κατωτέρω: pro qua (salute) multa majores vestri magna κτλ. Ὡσαύτως ἄνευ κτητικῆς ἀντωνυμίας ἐτέθη καὶ τὸ ἀμέσως ἐπιφερόμενον salus sociorum atque amicorum (δηλ. vestrorum).

3) Ἡτις ἡμῖν ὑπὸ τῶν ὑμετέρων προγόνων οὐ μόνον μεγάλη (λαμπρά) ἐν πᾶσι τοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ καὶ μεγίστη (λαμπροτάτη) ἐν τοῖς στρατιωτικαῖς παρεδόθη.

4) Ὑπον. salute.

5) Πρόκειται περὶ ἀσφαλεσιμάτων καὶ συνάμα σπουδαιοτάτων φόρων τοῦ Ῥ. δήμου.

6) Κατέχει τόπον ὑποθετικῆς προτάσεως: quae si amissa sunt.

7) Θὰ ἀναζητήσητε, θὰ ποθήσητε. Ὅθεν τὸ requiretis=τῷ desiderabit. Τὸ δὲ ornamenta pacis (=τὰ κοσμήματα τῆς εἰρήνης, τ. ἔ. τὰ μέσα πρὸς διατήρησιν τῆς εἰρήνης) ἀντιτίθεται τῷ subsidia belli, δ=τῷ adjuvamenta belli, τὰ ἐπικουρήματα τοῦ πολέμου, ἥτοι τὰ πρὸς πόλεμον μέσα, τοὺς πόρους πρὸς διεξαγωγὴν πολέμου.

8) Πρόκειται περὶ τῶν ἀγαθῶν (περὶ τῆς περιουσίας) πολλῶν πολιτῶν.

9) Τὸ quibus est consulendum a vobis causâ et ipsorum (=καὶ ἡμῶν αὐτῶν) et rei p. ἰσοδυναμεῖ τῷ quibus auxilium ferendum a vobis κτλ. Διότι consulo alicui=φροντίζω περὶ τινος. Διατὶ a vobis;

10) Τὸ appetens εἶνε=τῷ cupidus, ἐπιθυμητικός, ἐπιθυμῶν τινος. Διὰ δὲ τοῦ quoniam (quom-jam ἐπεὶπερ, ἐπειδὴ) δηλοῦται αἰτία γνωστῇ τῷ ἀκροατῇ ἢ ἀναγνώστῃ.

11) Ὡς τὸ ἐλλ. παρὰ τοὺς ἄλλους, ὑπὲρ τοὺς ἄλλους, περισσότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη.

vobis¹ illa macula, Mithridatico bello superiore concepta², quae penitus iam insedit ac nimis inveteravit in populi Romani nomine³, quod is⁴, qui uno die tota in Asia tot in civitatibus⁵ uno nuntio atque una significatione litterarum⁶ cives Romanos *omnes* necandos trucidandosque⁷ denotavit, non modo adhuc poenam nullam suo dignam scelere suscepit⁸, sed ab illo tempore⁹ annum iam tertium et vicesimum regnat, et ita regnat¹⁰, ut se non Ponti neque Cappadociae latebris occultare velit¹¹, sed emergere ex patrio regno¹² atque in vestris vectigalibus, hoc est in Asiae luce, versari.

¹) Κατὰ λέξιν = εξαλειπτεία ἐστὶ (= ὀφείλει εξαλειφθῆναι). Προσωπικῶς, διότι παρὰ τοῖς Λατίνοις ὡς ἐπικρατοῦσα ἔννοια θεωρεῖται τὸ ὑποκείμενον. Οἱ δὲ Ἕλληνες ὡς ἐπικρατοῦσαν ἔννοιαν θεωροῦντες τὴν πράξιν, ἐκφέρουσι τὰ τοιαῦτα. ἀπροσώπως: εξαλειπτέον ὑμῖν ἐστὶ (= δεῖ ὑμᾶς εξαλείψαι). ἐκείνην τὴν κηλίδα.

²) = τῷ accepta (a vobis) = quam vos accepistis, ἣν ἡμεῖς ἐλάβετε ἐν τῷ προτέρῳ Μιθριδατικῷ πολέμῳ. Ὁ πόλεμος οὗτος ἐγένετο ἐν ἔτει 80 π. Χ. διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου Μιθριδάτης ἀπὸ τῆς Ἐφέσου εἶχε διατάξει πάντας τοὺς ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ ἐπάρχους αὐτοῦ νὰ φονεύσωσιν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἅπαντας τοὺς ἐν Ἀσίᾳ ἐγκατεστημένους Ῥωμαίους ἄνευ διακρίσεως φύλου καὶ ἡλικίας. Οἱ ἐπάρχοι αὐτοῦ ἐξετέλεσαν τὴν διαταγὴν, καὶ οὕτω ἐφονεύθησαν 80000 ἢ κατ' ἄλλους 150000 ἀθῶοι καὶ ἀσπλοὶ ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδες, ὧν ἡ περιουσία ἐξ ἡμισείας περιήλθεν εἰς τὸν βασιλεῖα καὶ τοὺς φονεῖς.

³) Ὅτις ἤδη βαθεύς ἐν τῷ Ῥω-

μαϊκῷ ὀνόματι ἐνεκαθίσθη (ἐνερριζώθη) καὶ ὑπερβαλλόντως ἔχει παλαιωθῆ.

⁴) Δῆλ. Mithridates, ὅτι δῆλ. οὗτος (δὲ Μιθριδάτης).

⁵) Δῆλ. ejus (Asiae): καὶ ἐν τοσαύταις ταύτης (τῆς Μ. Ἀσίας) πόλεσιν.

⁶) Διὰ μιᾶς ἀγγελίας καὶ διὰ μιᾶς ἐπιστολιμαίας (ἐγγράφου) διαταγῆς. (ἑνωμένως)

⁷) Δῆλ. esse. Τὸ δὲ denōto σημαῖω ἰσοδυναμεῖ τῷ jubeo κελεύω: ἐκέλευσε, διέταξεν. καὶ πάντες οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται ἐπικρατῶν φονευθῶσι καὶ κατασφαγῶσιν.

⁸) Οὐ μόνον μέχρι τοῦ νῦν οὐδεμίαν δίκην ἔδωκεν (τιμωρίαν ἐτιμωρήθη) ἀξίαν τοῦ αὐτοῦ κακούργηματος.

⁹) Δῆλ. quo cives Romanos trucidari jussit.

¹⁰) Ἀντὶ τοῦ et ita quidem regnat: καὶ οὕτω γε βασιλεύει.

¹¹) Σύντ.: ut (Mithridates) non velit se occultare (κρύπτειν ἑαυτὸν) latebris (= speluncis σπηλαίοις) Ponti neque Cappadociae.

¹²) Σύντ. sed (vult se) emergere, ἀλλὰ θελεῖ νὰ ἀναδύεται, νὰ

8. Etenim adhuc ita¹ nostri cum illo rege contendere² imperatores, ut ab illo insignia victoriae³, non victoriam reportarent. Triumphavit L. Sulla, triumphavit L. Murena de Mithridate³, duo fortissimi viri et summi imperatores, sed ita triumpharunt⁴, ut ille pulsus superatusque regnaret⁵. Verum tamen⁶ illis imperatoribus laus est tribuenda, quod egerunt⁷, venia danda⁸, quod reliquerunt, propterea quod ab eo bello Sullam in Italiam res publica, Murenam Sulla revocavit.

ἔξορμα ἐκ τοῦ πατρῷου βασιλείου, δηλ. ἐκ τοῦ Πόντου. Καὶ τὸ μὲν versari = νὰ ἀναστρέφεται μεταξὺ τῶν ὑμετέρων φόρου ὑποτελῶν. Τὸ δὲ in luce = in conspectu, ἐνώπιον τῆς Ἀσίας. Ὁ νοῦς: καὶ νὰ διαχειρίζεται ὡς ἂν βούληται τοὺς ἡμετέρους ὑποτελεῖς, τ. ἔ. αὐτὴν τὴν Μ. Ἀσίαν.

1) Οὕτω γὰρ μέχρι τοῦ νῦν. Ὁ etenim τίθεται πρὸς αἰτιολογίαν ἢ διασάφησιν τῶν προηγουμένων κανονικῶς ἐν ἀρχῇ τῆς προτάσεως, παρὰ δὲ τοῖς ποιηταῖς καὶ μετγν. πεζογράφοις καὶ μετὰ μίαν ἢ δύο λέξεις.

2) Παράσημα τῆς νίκης, οὐχὶ νίκην ἐκομίσαντο. Ἀπλὴ περίφρασις ἀντὶ triumphos, ὅπως ἀντίθεσιν πρὸς τὸ victoriam ἀποτελεῖ.

3) Τὸ triumpho ἢ triumphum deporto de aliquo = θρίαμβον κατὰ γω, θριαμβεύω ἀπὸ τινος. Ὁ δὲ Σύλλας ἀπὸ τοῦ Μιθριδάτου ἐθρίαμβεύσεν ἐν ἔτει 81 π. Χ. ὁ δὲ Μουρήνας τὸ ἐπόμενον ἔτος. Ἦτο δὲ ὁ θρίαμβος ἐπινίκιος καὶ τροπαιοφόρος πομπή, ἐν ᾗ ὁ ἐπιφανὴ νίκην νικήσας στρατηγὸς φέρων τὰ παράσημα (insignia), ἤτοι χρυσοῦν στέφανον, πεποικιλμένην τήβεννον, ἐλεφάντινον σκήπτρον, καὶ ἐπὶ κεχρυσωμένου δίσκου ἱστάμενος εἰσήρ-

χεται διὰ τῆς θριαμβευτικῆς πύλης εἰς τὴν Ῥώμην, προπορευομένων τῶν βουλευτῶν καὶ ἀρχόντων καὶ ἐπομένων τῶν στρατιωτῶν ἐστεφανωμένων καὶ δαφνηφορούντων.

4) = τῷ triumphaverunt: ἀλλ' οὕτω ἐθρίαμβεύσαν, τοιοῦτον δηλ. ἀνωφελεῖ θρίαμβον κατήγαγον.】

5) = τῷ ut ille quamvis pulsus et superatus sit, tamen adhuc regnaret.

6) Ὁ σύνδ. verum συνήθως μετὰ τοῦ tamen ἡνωμένος verumtamen ἢ κεχωρισμένος verum tamen (= ἀλλὰ γὰρ) τίθεται πρὸς μετάβασιν εἰς ἕτερόν τι ἀντικείμενον ἢ ἐνίοτε πρὸς ἀνάληψιν τοῦ διακοπέντος λόγου.

7) Ἀπολύτως· διότι ἐπραξαν, διότι ἐδείχθησαν δραστήριοι (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν νωθρότητα τοῦ Γλαβρίωνος).

8) Δῆλ. ipsis est, συγγνώμην αὐτοῖς ἀποδοτέον. Τὸ δὲ reliquerunt = διότι ἀτελεῖ τὸν πόλεμον κατελίπον, οὐκ εἰς πέρας ἤγαγον αὐτόν. Ἡ δὲ αἰτία ἐπιφέρεται διὰ τοῦ propterea quod, διότι (= διὰ τοῦτο ὅτι). Τὸ res publica ἐνταῦθα = τῷ necessitas reipublicae.

CAPUT IV.

9. Mithridates autem omne reliquum tempus¹ non ad oblivionem veteris belli, sed ad comparationem novi contulit²; qui postea³, cum maximas aedificasset ornassetque classes⁴ exercitusque permagnos, quibuscumque ex gentibus potuisset⁵, comparasset, et se Bosphoranis⁶, finitumis suis, bellum inferre simularret, usque in Hispaniam⁷ legatos ac litteras misit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus, ut⁸, cum duobus in locis disiunctissimis maximeque diversis, uno consilio, a binis hostium copiis, bellum terramarique gereretur⁹, vos ancipiti contentione districti, de imperio dimicaretis.

1) Πάντα τὸν λοιπὸν χρόνον, ὅλον τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον, τ'. ἔ. τὸν ἀπὸ τῆς ἀνακλήσεως τοῦ Λ. Μουρήνα μέχρι τῆς ἐκρήξεως τοῦ δευτέρου κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πολέμου.

2) Δὲν ἔτρεψε, δὲν ἀφιέρωσεν ὅλον πρὸς λήθην τοῦ παλαιοῦ πολέμου (τ'. ἔ. διὰ τῆς εἰρηγικῆς αὐτοῦ διαγωγῆς δὲν συνέτεινεν ὥστε νὰ ἐξαλειφθῇ ἀπὸ ὁμᾶς ἡ μνήμη τοῦ πρώτου πολέμου), ἀλλὰ πρὸς παρασκευὴν νέου πολέμου.

3) Σύντ. qui postea... usque in H. misit κτλ. οὗτος δὲ πρὸς τούτοις μέχρι τῆς Ἰσπανίας ἐπεμψε πρέσβεις κτλ.

4) Τὸ orno classem=τῷ exstruo classem, παρασκευάζω, ἐξαρτύω, πληρῶ (ὀπλιτῶν) τὸν στόλον.

5) Ἐξ ὁποιοῦνδήποτε ἔθνων ἡδυνήθη. Ὁ Ἀππιανὸς ἀπαριθμεῖ 69 τοιαῦτα ἔθνη, ἐξ ὧν ὁ στρατὸς τοῦ Μιθριδάτου εἶχε σχηματισθῇ.

6) Οἱ Βοσποράνοι εἶνε οἱ κάτοικοι τοῦ Κυμμερίου Βοσπόρου (τανῦν Κρι-

μαίας). Οἱ τοὶ πρὸ τοῦ πολέμου τοῦτου εἶχον ὑποταχθῇ ὑπὸ τοῦ Μιθριδάτου, ἀλλ' ἔπειτα πάλιν εἶχον ἀπ' αὐτοῦ ἀποστατήσῃ. Τὸ δὲ finitumus εἶνε ἀρχαϊκώτερος τύπος τοῦ finitimus=θμυρος.

7) Μέχρι τῆς Ἰσπανίας, ἐνθα ὁ Σερτώριος ἐπολέμει πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Τὸ δὲ ad eos duces, πρὸς τοὺς ἡγεμόνας ἐκείνους, δηλ. πρὸς τὸν Σερτώριον καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀρχοντας τοῦ στρατοῦ.

8) Σύντ.: ut vos dimicaretis, ἵνα ὑμεῖς ἀγωνίζεσθε πρὸς διάσωσιν τῆς ἡγεμονίας, ὁποῖοι δὲ ἤθελετε ἄρξαι· διότι τὸ dimico de aliquo=ἀγωνίζομαι ὑπὲρ τίνος, ἀγωνίζομαι πρὸς διάσωσιν πράγματος κινδυνεύοντος ἀπολεσθῆναι. Τὸ δὲ ancipiti c. d.=διασπώμενοι, ἀπασχολούμενοι εἰς διπλοῦν ἀγῶνα, τ'. ἔ. διηρημέναις ἔχοντες τὰς δυνάμεις σας.

9) Ἐπειδὴ ὁ πόλεμος θὰ διεξή-

10. Sed tamen alterius partis periculum¹, Sertorianae atque Hispaniensis, quae multo plus firmamenti ac roboris habebat², Gn. Pompei divino consilio ac singulari virtute depulsum est; in altera parte³ ita res a L. Lucullo, summo viro, est administrata, ut initia illa rerum gestarum⁴, magna atque praeclara, non felicitati eius, sed virtuti, haec autem extrema, quae nuper acciderunt, non culpae, sed fortunae tribuenda esse videantur. Sed de Lucullo dicam alio loco⁵, et ita dicam, Quirites, ut neque vera laus ei detracta oratione mea neque falsa adficta esse videatur; de vestri⁶ im-

γετο. Καὶ τὸ μὲν in locis d.=ἐν χώ-
ραις λίαν μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων κει-
μέναις, ἐνῶ τὸ m. diversis=καὶ μά-
λιστα διαφερούσας τὸ κλίμα (οἷαι ἦσαν
ἡ Ἰσπανία καὶ ὁ Πόντος). Τὸ δὲ uno
consilio κτλ.=μὴ βουλῇ, ὑπὸ ἐνὸς
σχεδίου (δῆλ. τῆς καταλύσεως τῆς
ἀρχῆς ὑμῶν), καὶ ὑπὸ δύο πολεμίων
στρατῶν (τοῦ Σερτωρίου δῆλ. καὶ τοῦ
Μιθριδάτου).

1) Ἄλλ' ὅμως, καὶ ὅμως, καὶ
μ' ὅλα ταῦτα τὸν ἐκ τοῦ ἐνὸς μέρους
ἐπαπειλοῦντα κίνδυνον, δῆλ. τὸν ἀπὸ
τοῦ Σερτωρίου καὶ τῶν Ἰσπανῶν.

2) Ὅπερ εἶχε πολὺ μείζονα στερ-
ρότητα καὶ ἰσχύϊν, τ'. εἰ. ἐξωτερικὴν
καὶ ἐσωτερικὴν ἰσχύϊν (ἡ ὁ τοῦ ἑτέρου
μέρους, δῆλ. ὁ Μιθριδάτης). Τὸ δὲ
divino=prudentissimo. Εἶνε δὲ ἐν-
ταῦθα ῥητορικὴ ὑπερβολή· διότι ὁ
πρὸς Σερτώριον πόλεμος δὲν ἐτελείωσε
ἐνεκα τῆς συνέσεως τοῦ Πομπηίου,
ἀλλ' ἐνεκα ἐπυνειδίστου προδοσίας,
τοῦ Σερτωρίου, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πομ-
πηίου δολοφονηθέντος (72 π. Χ.).

3) Ἐν τῷ ἑτέρῳ δὲ μέρει, δῆλ.
ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Τὸ δὲ res κτλ.=τὸ πραγ-

μα, ὁ πόλεμος οὕτω διηρθύνη ὑπὸ
τοῦ Λουκούλλου.

4) Ὡστε φανερόν εἶνε (ut . .
videantur) ὅτι αἱ ἀρχαὶ ἐκείνων τῶν
κατορθωμάτων (τ'. εἰ. τὰ ἐν ἀρχῇ
ἐπιφανῇ αὐτοῦ κατὰ τοῦ Μιθριδά-
του κατορθώματα) πρέπει νὰ ἀπο-
δοθῶσιν οὐχὶ τῇ καλῇ τύχῃ αὐτοῦ,
ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ, τὰ δὲ τελευταῖα (τ'.
εἰ. αἱ τελευταῖον συμβάσαις ἤτται) φα-
νερόν εἶνε ὅτι πρέπει νὰ ἀποδοθῶσιν
οὐχὶ εἰς σφάλμα αὐτοῦ, ἀλλὰ εἰς τὴν
δυσμενῆ τύχην αὐτοῦ, (ὥς τῆς ἡττης
τοῦ ὑποστρατήγου αὐτοῦ Λ. Οὐαλε-
ρίου Τριαρίου 67 π. Χ. ἐν ἀπουσίᾳ
τοῦ Λουκούλλου γενομένης).

5) Δῆλ. hujus orationis. Τὸ δὲ
et itam dicam ἀντὶ τοῦ et ita quidem
dicam: καὶ οὕτω μάλιστα (θα δμιλῇ-
σω), ὥστε νὰ φαίνηται. Τὸ μὲν vera
laus ei detracta=τῷ debita laus ei
(Lucullo) adempta esse. Τὸ δὲ ne-
que falsa (δῆλ. laus) adficta esse
(δῆλ. ei)=οὔτε ὅτι ψευδὴς (ἐπαινος)
προσεπλάσθη (προσετέθη) αὐτῷ.

6) Ἡ πρόθ. de ἐνταῦθα=τῷ
quod attinet (ad v. dignitatem κτλ.):

perii dignitate atque gloria, quoniam is est exorsus¹ orationis meae, videte quem vobis animum suscipiendum putetis².

CAPUT V.

11. Maiores nostri saepe, mercatoribus aut naviculariis³ nostris iniuriosius tractatis⁴, bella gesserunt; vos⁵, tot milibus civium Romanorum uno nuntio atque uno tempore necatis⁶, quo tandem animo esse debetis⁷? Legati quod erant appellati superbibus⁸, Corinthum patres vestri, totius Graeciae lumen⁹, exstinctum esse vo-

ύσον δὲ ἀποβλέπει, ὡς πρὸς δὲ (τὸ ἀξίωμα τῆς μετέρας ἀρχῆς).

1) Ἡ ἀρχή, ἡ βάσις, τὸ κύριον μέρος τοῦ ἐμοῦ λόγου, ἐνῶ exordium = προσόμιον, εἰσαγωγή.

2) Ἰδετε (ἀκούσατε) ἤν τινα γνώμην ὑμεῖς ἡγήσασθε ἂν δεῖν περὶ τούτων ἔχειν, ὅ,τι ἂν ὑμεῖς ἡγήσασθε δεῖν περὶ τούτου γινώσκειν. Πολ- λάκις δηλ. πλεοναστικῶς ἡ ὑποτακτικὴ τοῦ existimo (§ 38) καὶ τοῦ puto (§ 26) τίθενται πρὸς ἔντονον ἔκφρασιν τῆς ἑλληνικῆς εὐκτικῆς μετὰ τοῦ ἂν.

3) Ἐκ τοῦ navicula πλοίαριον. Εἶνε δὲ ἐνταῦθα οὐσιαστ. (κατὰ πρῶ- λειψιν τοῦ hominibus) = ναύκληρος, κύριος νεῶς.

4) Ἀφαιρετικὴ ἀπόλυτος, ἡ ὑποθετικὴ = si forte inj. tractati fuerunt, εἰ ἂν τυχὸν ἐκακοποιήθησαν, ἢ μᾶλλον αἰτιολογικὴ = propter mercatores . . tractatos, ἕνεκα ἐμπόρων . . κακοποιθέντων.

5) Ὑμεῖς δέ. Ἀντίθεσις πρὸς τὸ maiores nostri.

6) = τῶ postquam tot cives

necati fuerunt a Mithridate. Κατὰ τὰ σημειωθέντα ἐν § 7, σημ. 2 διὰ μιᾶς ἀγγελίας καὶ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐφονεύθησαν 80000 ἢ (κατὰ Πλούταρχον) 150000 Ῥωμαῖοι πολῖται.

7) Τί ἄρᾳ γε ὀφείλετε νὰ αἰσθάνησθε; ὑπὸ τίνος αἰσθήματος τέλος πάντων, σὰς ἐρωτῶ, ὀφείλετε νὰ κατέχησθε; Ἀρέσκουσιν τῶ Κικέρωνι αἱ τοιαῦται μετατροπαὶ τῆς συντάξεως.

8) Ἐπειδὴ οἱ πρέσβεις λίαν ὑπεροπτικῶς προσηγορεύθησαν, ἐχλευάσθησαν, λόγοις χλευαστικαῖς προσεβλήθησαν. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐν τινι συνόδῳ τοῦ Ἀχαϊκοῦ δεσμοῦ, ἐξ ἧς (κατὰ τὸν Πολύβιον) χλευάζοντες τοὺς πρέσβεις μετὰ θορύβου καὶ κραυγῆς ἐξέβαλον. Κατὰ δὲ τὸν Λίβιον (epit. libri 51) καὶ ἐκακοποιήθησαν μάλιστα οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν. Διὸ καὶ τὴν Κόρινθον ἔνθα τοῦτο συνέβη ὁ Μούμιος κατέστρεψεν (Λίβ. epit. libri 52).

9) Μεταφορικῶς: τὸ φέγγος, ἡ λάμψις, τὸ κόσμημα. Τὸ δὲ exstinguo μεταφορ. σβέννυμι, ἐξαφανίζω, ἐξολοθρεύω. Ὁθεν = τῶ deleo.

luerunt; vos eum regem inultum esse patiemini¹, qui legatum populi Romani consularem² vinculis ac verberibus atque omni supplicio excruciatum necavit? Illi³ libertatem inminutam civium Romanorum⁴ non tulerunt; vos ereptam vitam neglegetis⁵? Ius legationis verbo⁶ violatum illi persecuti sunt; vos legatum, omni supplicio interfectum, relinquetis⁷?

12. Videte, ne⁸, ut illis pulcherrimum fuit⁹ tantam vobis imperii gloriam tradere, sic vobis turpissimum sit, id, quod accepistis¹⁰, tueri et conservare non posse. Quid? quod¹¹ salus sociorum summum in peri-

¹) Το μὲν patiemini εἶνε μέλλων τοῦ patior φέρω, ὑπομένω, ἀνέχομαι, τὸ δὲ inultum=τῷ impunitum ἀτιμώρητον.

²)=τῷ virum, qui jam consul fuerat. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ Μάνιος Ἀκίλλιος, ὅστις ἐν ἔτει 101 π. Χ. μετὰ τοῦ Μαρίου ἦτο ὕπατος. Οὗτος λοιπὸν δέκα ἔτη βραδύτερον (91 π. Χ.) ἐπὶ κεφαλῇς πρεσβείας ἐστάλη εἰς τὸν Μιθριδάτην πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ ἐκδιωχθέντος ἡγεμόνος τῆς Βιθυνίας καὶ Καππαδοκίας. Ἄλλ' ὁ Μιθριδάτης θεωρήσας αὐτὸν ὡς τὸν κύριον αἴτιον τοῦ κατ' αὐτοῦ πολέμου, συλλαμβάνει αὐτόν, καὶ δέσμιον ἐπὶ ὄνου περιαγαγὼν διατάσσει ἔπειτα νὰ ἐγγέωσιν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ τετηγμένον χρυσόν, ἵνα οὕτω τὴν πλεονεξίαν τούτου, ὡς εἶπε, κορέσῃ.

³) Δῆλ. maiores vestri. Εἰς δὲ τὸ inminutam ὕπον. τὸ esse. Τὸ δὲ inminui (μειοῦσθαι)=τῷ debilitari, ἐξασθενεῖσθαι.

⁴) Ῥωμαίων πολιτῶν. Οὗτοι δὲ εἶνε οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες mer-

catores καὶ navicularii. Τὸ δὲ tulerunt=τῷ passi sunt, ὑπέσχοντο.

⁵)=τῷ vosne concedetis, ut vita legato vestro impune erepta sit?

⁶)=Δόγω (μόνον) παραβιασθέν. Καὶ εἰς μὲν τὸ illi ὕπον. maiores vestri, τὸ δὲ persecuti sunt=τῷ ultī sunt, ἐτιμώρησαν.

⁷) Θὰ καταλίπητε ἀτιμώρητον, ἀνεκδίμητον; Τοιαύτην σημασίαν καὶ καὶ ἀλλαχοῦ παρὰ Κικέρωνι ἔχει τὸ relinquo. Τὸ δὲ omni supplicio=τῷ crudelissimo supplicio.

⁸) Τὸ videte, ne sit=τῷ considerate, ne sit ἢ μάλλον=τῷ cavete ne sit: φυλάξασθε μὴ ἀσχερότατον ἢ μὴ οὐ δύνασθαι διαφυλάττειν καὶ διασωρῆσαι ὅ,τι παρ' ἐκείνων ἐλάβετε

⁹) Ὡς ἐκείνοις (δῆλ. τοῖς ἡμετέροις προγόνοις) ἐγένετο pulcherrimum=honorificum, ἐντιμότερον.

¹⁰) Τοῦτο, ὅπερ παρελάβετε παρὰ τῶν προγόνων ὑμῶν, δῆλ. gloriam imperii.

¹¹) Διὰ τοῦ quid? quod γίνεται

culum ac discrimen vocatur, quo tandem animo ferre debetis? Regno est expulsus Ariobarzanes rex¹, socius populi Romani atque amicus²; imminent duo reges toti Asiae³ non solum vobis inimicissimi, sed etiam vestris sociis atque amicis; civitates autem omnes cunctâ Asiâ⁴ atque Graeciâ vestrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur; imperatorem a vobis certum deposcere⁵, cum praesertim vos alium miseritis⁶, neque audent neque se id facere sine summo periculo posse arbitrantur⁷.

13. Vident et sentiunt hoc idem, quod vos, unum virum esse⁸, in quo summa sint omnia⁹, et eum propter esse, quo etiam carent aegrius¹⁰; cuius adventu

πολλάκις ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος μετά-
βασις εἰς ἑτέραν περίοδον: τί δέ; ὅτι
ἡ σωτηρία τῶν συμμάχων ἄγεται
(ἐκτίθεται) εἰς μέγιστον κίνδυνον καὶ
εἰς κρίσιμον στιγμήν, τίνι τέλος δια-
θέσει (τοῦτο) ὀφείλετε νὰ ὑπομνήντε;

1) Ὁ Ἀριοβαρζάνης, βασιλεὺς
τῆς Καππαδοκίας ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων
μὲν ἀποκατασταθεὶς, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Μι-
θριδάτου ἐκδιωχθεὶς.

2) Τὴν προσηγορίαν amicus
ἀπένειμεν ἡ σύγκλητος τῶν Ῥωμαίων
ξένοις ἡγεμόσι δι' ὑπηρεσίας προσενε-
χθείσας ἢ προσενεχθησόμενας τοῖς Ῥω-
μαίοις.

3) Δύο βασιλεῖς ἐπικεῖνται, ἀπει-
λοῦσι (=minantur) ἀπάσῃ τῇ Ἀσίᾳ.

4) = τῷ totâ Asiâ: ἐν ὅλῃ τῇ Ἀσίᾳ
καὶ τῇ Ἑλλάδι ἀναγκάζονται νὰ ἀπο-
βλέπωσιν εἰς τὴν ὑμετέραν βοήθειαν.

5) Ἐντονώτερον τοῦ poscere:
ἐξαίτεσθαι στρατηγὸν παρ' ὑμῶν. Εἰς
δὲ τὸ certum (ὠρισμένον), ὑπον.
Pompejum.

6) Καὶ μάλιστα ἐπειδὴ ὑμεῖς ἄλ-
λον (δῆλ. τὸν Μάνιον Ἀχιλλιον Γλα-
βρίωνα, ὑπατον τοῦ προηγουμένου
ἔτους, ὡς διάδοχον τοῦ Λουκούλλου)
ἔχετε πέμψει.

7) Οὐτε τολμῶσιν οὔτε νομίζου-
σιν ὅτι ἄνευ μεγίστου κινδύνου τοῦτο
δύνανται νὰ κάμωσι, ἔνεκα δῆλ. τοῦ
ἀπὸ τοῦ Γλαβρίωνος φόβου καὶ τοῦ
ἔτι ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὄντος Λουκούλλου.

8) Amici et socii vestri vi-
dent idem hoc, quod vos videtis
et sentitis, scilicet, unum esse
virum (Pompejum).

9) Ἐν ᾧ πάντα (πάσαι αἱ ἀρεταὶ)
εἶνε ἀκρότατα (ἐξογα). Τὸ δὲ propter
(ἐκ τοῦ prope ἀντὶ propiter) = ἐγ-
γύς, πλησίον. Εὐρίσκατο δὲ τότε ὁ
Πομπηΐος ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἀκτῇ τῆς
Μ. Ἀσίας.

10) = τῷ ut eo etiam aegrius
carent, ὥστε διὰ τοῦτο (διὸ) καὶ μετὰ
πλείονος ἄλγους αἰσθάνονται τὴν ἑλ-
λειψιν τοῦ ἀνδρὸς τούτου.

ipso atque nomine¹, tametsi ille ad maritimum bellum venerit², tamen impetus hostium repressos esse intellegunt ac retardatos³. Hi vos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant⁴, ut se quoque sicut ceterarum provinciarum socios dignos existimetis, quorum salutem tali viro commendetis⁵, atque hoc etiam magis⁶ quod ceteros in provinciam eius modi homines cum imperio mittimus, ut, etiamsi ab hoste defendant, tamen ipsorum adventus in urbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differant⁷, hunc audiebant antea⁸, nunc praesentem vident⁹ tanta temperantia, tanta mansuetudine, tanta humanitate¹⁰, ut ii beatissimi esse videantur¹¹, apud quos ille diutissime commoratur¹².

1) Δι' αὐτῆς τῆς ἀφίξεως τοῦ ποιοῦ καὶ τοῦ ὀνόματος (καὶ τῆς φήμης του)

2) Πρὸς τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμον, δηλ. εἰς τὸν πρὸς τοὺς πειρατὰς πόλεμον, ἦλθεν.

3) Δῆλ. esse: ἐννοοῦσιν ὅτι αἱ ὕρμαι τῶν πολεμίων ἀνεστάλησαν καὶ ἐπεβραδύνθησαν, δηλ. ὅτι ὁ Μιθριδάτης δὲν προχωρεῖ πρὸς τὴν Ἀσίαν ἐνεκα φόβου πρὸς τὸν ἐλθόντα Πομπήιον.

4) Παρακαλοῦσιν ἡμᾶς σιωπῶντες, ἵνα καὶ αὐτοὺς θεωρήσῃτε ἀξιόους τῆς ὑμετέρας μερίμνης, ὥς τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν τοὺς συμμάχους ἀξιόους θεωρεῖτε.

5) = *tū ut eorum... commendetis*, ὅπως τὴν σωτηρίαν τούτων τοιοῦτῳ ἀνδρὶ (δῆλ. τῷ Πομπήϊῳ) διαπιστεύσῃτε.

6) Δῆλ. vos rogant, καὶ τοῦτο ἔτι μᾶλλον (τόσῳ μᾶλλον) ἡμᾶς παρακαλοῦσι, διότι ἡμεῖς τοὺς λοιποὺς

εἰς τὴν ἐπαρχίαν (δῆλ. τὴν Ἀσίαν) ἀρχὴν ἔχοντας ἀνθρώπους πέμπομεν τοιοῦτους, ὥστε.

7) Οὐ πολὺ διαφέρουσιν ἐχθρικῆς ἐκπολιάρχσεως τῶν πόλεων τῶν.

8) Ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἀνωτέρω *quod*: (καί) διότι πρότερον ἤκουον ὅτι οὗτος (δῆλ. ὁ Πομπήϊος).

9) Νῦν δὲ παρόντα (δῆλ. ἰδοὺς ὀφθαλμοῖς αὐτὸν) βλέπουσιν.

10) Δῆλ. esse (hunc, δῆλ. Pompejum).

11) Nominativus cum infinitivo τίθεται εἰς τὰ *videor* καὶ *dicor*, *putor* *judicor* καὶ *existimor*, *traduntur* καὶ *feruntur*, ἔτι δὲ εἰς τὰ *jubeor* καὶ *vetor*.

12) Ὡστε εὐδαιμονέστατοι νομίζονται ὅτι εἶνε ἐκεῖνοι παρ' οἷς ἐκεῖνος (δῆλ. ὁ Πομπήϊος) πλείστον χρόνον διατρίβει. Ἐτέθη δὲ τὸ *diutissime*, διότι τὸ *commoror* κυριολεκτεῖται ἐπὶ τῶν ὀλίγων χρόνων διατριβόντων.

CAPUT VI.

14. Quare, si propter socios nulla ipsi iniuria lacessiti¹ maiores nostri cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetôlis, cum Poenis bella gesserunt², quanto vos studio convenit iniuriis provocatos sociorum salutem una cum imperii vestri dignitate defendere³, praesertim cum de maximis vestris vectigalibus agatur⁴? Nam ceterarum provinciarum vectigalia, Quirites, tanta sunt⁵, ut iis ad ipsas provincias tutandas vix contenti esse possimus⁶, Asia vero tam opîma est ac fertilis⁷, ut et ubertate agrorum et varietate fructuum et magnitudine pastionis et multitudine earum rerum, quae exportentur, facile omnibus terris antecellat⁸. Itaque haec vobis provincia, Quirites, si et belli utilitatem et pacis dignitatem retinere vultis⁹, non modo a calamitate, sed etiam a metu calamitatis est defendenda.

¹)=τῷ quamvis ipsi nullâ iniuriâ lacessiti erant, εἰ καὶ αὐτοὶ ὑπ' οὐδεμιᾶς ὑβρεως ἐρεθίσθησαν (πρὸς ἀντίδοσιν).

²) Τὸ bellum gero cum aliquo=πολεμῶ τινι. Καὶ πρὸς μὲν Ἀντίοχον Γον ἐπολέμησαν τῷ 192—190 π. Χ., πρὸς Φίλιππον τῷ 290—197, πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς τῷ 192 π. Χ.

³)=τῷ quanto cum ardore decet (πρέπει) vos provocatos defendere salutem sociorum una cum dignitate imperii vestri

⁴) Καὶ μάλιστα ἀφοῦ πρόκειται περὶ μεγίστων ὑμῶν προσόδων;

⁵) Τοσαῦται, τόσον ὀλίγα εἶνε. Ὅθεν=τῷ tam exigua.

⁶) Ὅστε δια τούτων μόλις δύναμεθα νὰ ἀρκούμεθα (νὰ ἔχωμεν ἀρκετὰ)

πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῶν τῶν ἐπαρχιῶν.

⁷) Τόσον πιαρά, πλουσία (ὡς πρὸς τὸ ἔδαφος καὶ τὰ βοσκήματα) καὶ καρποφόρος (ὡς πρὸς τὸν σίτον, οἶνον, ἔλαιον κτλ.).

⁸) Τὸ antecello (-ère) συντάσσ. συνήθως δοτικῇ,=προέχω, ὑπερέχω τινός. Καὶ τὸ μὲν ubertate agrorum=τῇ τῶν ἀγρῶν γονιμότητι. τῇ ἀφθόνῳ παραγωγῇ σίτου, ἐξ οὗ ἡ δεκάτη (decuma) ἐλαμβάνετο, τὸ δὲ v. fructuum=τῇ ποικιλίᾳ τῶν καρπῶν, ὑπὲρ ὧν φόροι ἐτελοῦντο, τὸ m. pastionis=τῷ μεγέθει τῶν βοσκῶν, ἐξ ὧν τὸ ἐμφορβιον (scriptura) ἐπληρῶνετο, καὶ τὸ m. e. 4, quae exportentur=τῷ πλήθει τῶν ἐξαγομένων ἐμπορευμάτων, δι' ἃ ἐξαγωγικὸν τέλος ἐπληρῶνετο.

⁹) Σύντ. haec provincia (δῆλ.

15. Nam in ceteris rebus cum venit calamitas, tum detrimentum accipitur¹; at in vectigalibus non solum adventus mali, sed etiam metus ipse² affert calamitatem. Nam, cum hostium copiae non longe absunt³, etiamsi irruptio nulla facta est, tamen pecuaria res⁴ relinquitur, agri cultura deseritur, mercatorum navigatio conquiescit. Ita neque ex portu neque ex decumis neque ex scriptura⁵ vectigal conservari potest; quare saepe totius anni fructus uno rumore periculi atque uno belli terrore amittitur.

16. Quo tandem [igitur] animo esse existimatis⁶ aut eos, qui vectigalia nobis pensitant, aut eos, qui exercent atque exigunt⁷, cum duo reges cum maximis copiis propter adsint⁸, cum una excursio equitatus per brevi tempore totius anni vectigal auferre possit⁹, cum

Asia) defendenda est vobis non . . . si vultis retinere (eam) = ταύτην τὴν ἐπαρχίαν (δὴλ. τὴν Ἀσίαν) ὀφείλετε ὑμεῖς νὰ ὑπερασπίσητε οὐ μόνον κατὰ τῆς συμφορᾶς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ φόβου τῆς συμφορᾶς, ἐὰν θελήτε νὰ διασωζήτε καὶ τὰ διὰ τὸν πόλεμον πλεονεκτήματα, καὶ τὴν ἐν εἰρήνῃ ἀξιοπρέπειαν, τ'. εἰ καὶ τοὺς διὰ τὸν πόλεμον πόρους νὰ ἔχητε καὶ ἐν εἰρήνῃ ἀξιοπρεπῶς νὰ ζήτε.

1) Ἐπειδὴ ἐν τοῖς λοιποῖς πράγμασι (δὴλ. τῷ σίτῳ, τοῖς καρποῖς, τοῖς βοσκήμασι κτλ.) ἀφοῦ ἡ συμφορὰ ἔλθῃ, τότε ἡ ζημία προσγίνεται.

2) Αὐτὸς ὁ φόβος, μόνος ὁ φόβος τῆς συμφορᾶς (ἐπὶ φόβῳ [μὲν] αὐτῇ)

3) Ἐπειδὴ, ὅτε αἱ δυνάμεις τῶν πολεμίων οὐ μακρὰν ἀπέχουσι (χώρας τινός), καίτοι οὐδεμία εἰσβολὴ ἐγένετο.

4) pecuaria (-ae) res κτλ. = ἡ κτηνοτροφία καταλείπεται, ἡ γεωργία παραμελείται καὶ ὁ πρὸς ἐμπορίαν πλοῦς ἐντελῶς παύεται.

5) Ἐκ τοῦ ἐμπορβίου, τ'. εἰ ἐκ τοῦ φόρου τῆς νομῆς.

6) Τίνα ἄρα γε διάθεσιν νομίζετε ὅτι ἔχουσιν, πῶς νομίζετε ὅτι διάκεινται ἢ οἷτοι (δὴλ. οἱ κάτοικοι τῆς Ἀσίας). Τὸ δὲ pensito παρὰ Κικέρωνι σπάνιον ὄν τίθεται ἀντὶ τοῦ exsolvo, ἐκτίνω, ἀποτίνω.

7) Ἡ ἐκείνοι, οἵτινες (τοὺς φόρους) εἰσπράττουσι, δηλ. οἱ ὑπάλληλοι τῶν δημοσιωνῶν, οἱ εἰσπράκτορες.

8) Ἐγγὺς πάρεσιν, πλησίον αὐτῶν ὑπάρχουσιν.

9) Ἀφοῦ μία ἐπιδρομὴ τοῦ ἵππου τοῦ ἐν πανὶ βραχεῖ χρόνῳ δύναται δλοκλήρου ἔτους τοὺς φόρους νὰ ἀφαιρέσῃ;

publicani familias maximas¹, quas in saltibus habent, quas in agris, quas in portibus atque custodiis², magno periculo se habere arbitrentur? Putatisne vos³ illis rebus frui posse, nisi eos, qui vobis fructui sunt⁴, conservaveritis⁵ non solum, ut ante dixi, calamitate, sed etiam calamitatis formidine liberatos?

CAPUT VII.

17. Ac ne illud quidem vobis neglegendum est⁶, quod mihi ego extremum proposueram⁷, cum essem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona civium Romanorum pertinet; quorum vobis pro vestra sapientia, Quirites, habenda est ratio⁸ diligenter. Nam et publicani⁹, homines honestissimi atque ornatissi-

1) Ἀφοῦ οἱ δημοσιῶναι πολυαριθμούς οἰκογενείας δούλων ἃς ἔχουσιν ἐν ταῖς νομαῖς· (διότι saltus, us εἶνε τὸ πρὸς νομὴν ἐπιτήδειον χωρίον).

2) Καὶ ἐν ταῖς πρὸς φυλακὴν μέρεσι, νομίζουσιν ὅτι εὐρίσκονται ἐν μεγάλῳ κινδύνῳ.

3) Νομίζετε, πιστεύετε σεῖς ἔ, ὅτι δύνασθε νὰ καρπώσθαι. Τὸ δὲ illis rebus= vectigalibus.

4) Τὸ sum δύο δοτικαῖς=εἶνε πρόξενοι ὠφελείας, τὰς ὠφελείας παρέχουσιν ἡμῖν (οἱ σύμμαχοι καὶ οἱ δημοσιῶναι).

5) Τετελεσμένος μέλλων, ἀντὶ conservaveritis eos liberatos non s. calamitate=ἀν δὲν θὰ ἔχετε αὐτοὺς ἀπηλλαγμένους οὐ μόνον ἀπὸ τῆς συμφορᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου τῆς συμφορᾶς (τοῦ νὰ δυστυχήσωσιν);

6) Καὶ (προσέτι δὲ) οὐδ' ἐκεῖνο πρέπει νὰ ἀμελήσητε. Εἰς δὲ τὸ illud ἀναφέρεται τὸ μετὰ τὸ πρῶτον quod

ἐπιφερόμενον quod . . pertinet δῆλ. belli genus, ὅπερ (εἶδος πολέμου) ἀποβλέπει (σχετίζεται πρὸς) τὴν περιουσίαν πολλῶν Ῥωμαίων πολιτῶν. Τὸ δὲ quod mihi . . dicturus εἶνε παρενθετικὴ πρότασις.

7) Δῆλ. dicere, ἢ ut dicerem, ἐκ τοῦ ἐπομένου essem dicturus παραλαμβάνομενον: περὶ οὗ ἐγώ, ὅτε περὶ τοῦ εἶδους τοῦ πολέμου (περὶ τοῦ πολέμου τούτου) ἐμελλον νὰ ὁμιλήσω, τελευταῖον ὑπεθέμην (λέγειν). Τὸ δὲ propono mihi=προτίθεμαι, καὶ=ὑποτίθεμαι.

8)=τῷ cura: ὑπὲρ ὧν, ᾧ πολίται, κατὰ τὴν ὑμετέραν σύνεσιν ἐπιμελῶς φροντιστέον ἐστὶν ὑμῖν.

9) Διότι καὶ οἱ δημοσιῶναι, καὶ οἱ τελῶναι. Εἰς τὸν σύνδ. et δὲν ἀναπαχρίνεται ἕτερος et, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν τῷ μέσῳ πρότασιν etenim si vectigalia ἐξακολουθεῖ ὁ ῥήτωρ ἐν § 18 τὴν ἀπαριθμῆσιν διὰ τοῦ deinde, ἔπειτα δέ.

mi¹, suas rationes et copias in illam provinciam contulerunt², quorum ipsorum per se res et fortunae vobis curae esse debent³. Etenim, si vectigalia nervos esse rei publicae semper duximus⁴, eum certe ordinem, qui exercet illa, firmamentum ceterorum ordinum recte esse dicemus⁵.

18. Deinde ex ceteris ordinibus homines gnavi atque industrii⁶ partim ipsi in Asia negotiantur, quibus vos absentibus consulere⁷ debetis, partim eorum in ea provincia pecunias magnas collocatas habent⁸. Est igitur humanitatis vestrae⁹ magnum numerum eorum civium calamitatem prohibere, sapientiae¹⁰ videre multorum civium calamitatem a re publica seiunctam esse

4) Ἐντιμώτατοι (πλείστης τιμῆς ἄξιοι) καὶ εὐπολητότατοι (περιουσίᾳ καὶ λαμπρότητι ἐξωτερικῇ κεκοσμημένοι). Καὶ τὸ μὲν s. rationes=τὰ συμφέροντα, τὰς ἐπιχειρήσεις, τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν, τὸ δὲ copias=τῷ rem familiarem, opes, τὰς περιουσίας.

2) Ἐκόμισαν εἰς ἐκείνην τὴν ἐπαρχίαν. Βραχυλογικὴ ἔκφρασις, ἀντὶ πρὸς ὧν σιν τῶν φόρων τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης, δηλ. τῆς Ἀσίας.

3) Ὁφείλουσιν αὐτῶν τούτων (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἐπόμενον ex ceteris ordinibus homines) καθ' ἑαυτὰ ἀποκλειστικῶς (per se) τὰ κεφάλαια (res) καὶ αἱ περιουσίαι (fortunae) νὰ εἶνε ὑφ' ὑμῶν ἀντικείμενον φροντίδος.

4) Ἐπειδὴ, ἐὰν ἐνομίσामεν ὅτι οἱ φόροι εἶνε πάντοτε νεῦρα (δυνάμεις) τῆς πολιτείας. Ὅθεν τὸ nervos τροπ. =vires, robur· τὸ δὲ duximus=τῷ arbitrati sumus, putavimus.

5) Ὅρθως θὰ εἴπωμεν ὅτι αὕτη βεβαίως ἡ τάξις (δηλ. ἡ τῶν δημο-

σιωνῶν), ἥτις τοὺς φόρους ἐκείνους ὠνεῖται καὶ διοικεῖ, εἶνε ἔρεισμα (στήριγμα) τῶν λοιπῶν τάξεων (δηλ. ἐμπόρων, ἀργυραμοιβῶν, ναυκλήρων κ. τ. ὅμ.).

6) Δραστήριοι καὶ φιλόπονοι. Τὸ δὲ partim . . partim=τινὲς μὲν . . τινὲς δέ.

7) Τὸ consulo alicui=φροντίζω περὶ τίνος: περὶ τῶν ὁποίων καίπερ ἀπόντων ὀφείλετε νὰ φροντίσῃτε, ὅς ὀφείλετε νὰ βοηθήσῃτε. Ἰδὲ § 8, σημ. 9.

8) Τινὲς δὲ τούτων μέγα ποσὸν χρημάτων ἐν ταύτῃ τῇ ἐπαρχίᾳ (τῇ Ἀσίᾳ) ἔχουσι διατεθειμένα.

9) Τὸ sum μετὰ γενικῆς ὡς τὸ ἐλλ. εἰμί μετὰ γενικῆς=εἰμί τίνος (κτῆμα, ἔργον, καθῆκον, ἴδιον).

10) Ἀλλ. vestrae est: ἔργον δὲ τῆς ὑμετέρας συνέσεως εἶνε τὸ νὰ βλέπητε ὅτι ἡ ἀτυχία πολλῶν πολιτῶν δὲν δύναται νὰ χωρισθῇ (ἀπὸ τῶν συμφερόντων) τῆς πολιτείας.

non posse. Etenim primum illud parvi refert¹, nos, publicanis omissis, vectigalia postea victoriâ recuperare; neque enim isdem² redimendi facultas erit propter calamitatem neque aliis voluntas propter timorem.

19. Deinde, quod nos eadem Asia atque idem iste Mithridates initio belli Asiatici docuit, id quidem³, certe calamitate docti, memoriâ retinere debemus. Nam tum, cum in Asia res magnas⁴ permulti amiserant, scimus Romae, solutione impeditâ, fidem concidisse⁵. Non enim possunt una in civitate multi rem ac fortunas amittere⁶, ut non plures secum in eandem trahant calamitatem. A quo periculo prohibete rem publicam et mihi credite⁷, id quod ipsi videtis, haec fides atque haec ratio pecuniarum⁸, quae Romae, quae in foro versatur, implicata est cum illis pecuniis Asiaticis et cohaeret⁹; ruere illa¹⁰ non possunt, ut haec non eodem

1) Μικρόν διαφέρει, ὀλίγον ὠφελῇ (μετὰ τὴν ἐντελῆ καταστροφήν) τῶν δημοσιωνῶν, ἡμεῖς μετὰ ταῦτα διὰ (τῆς εἰρήνης) νὰ ἀναλάβωμεν τοὺς φόρους. Εἰς τὸ ἀπρόσ. refert τὸ ἐνδιαφέρον πρᾶγμα συνήθως ἐκφέρεται ἢ δι' αὐτ. οὐδ. ἀντωνυμίας (hoc, id, illud) ἢ δι' ἀπαρεμφάτου. Ἀντίθετον δὲ τοῦ p. refert εἶνε τὸ magni ἢ multum refert.

2) Δῆλ. publicanis: διότι οὐτε οἱ αὐτοὶ (οἱ πρότερον ἀγοράσαντες) θὰ ἔχουσι τὰ μέσα τοῦ μισθοῦσθαι τὰς προσόδους.

3) Τοῦτο μάλιστα, τοῦτο ἴσα ἴσα. Τὸ δὲ certe εἰς τὸ cal. docti: βεβαίως· ὑπὸ τῆς συμφορᾶς διδαχθέντες.

4) = τῶν opes magnas, μεγάλας (σημαντικὰς) περιουσίας.

5) = Γινώσκωμεν ὅτι ἐν Ῥώμῃ, ἐπειδὴ αἱ πληρωμαὶ (τῶν ὀφειλομένων) ἀνεστά-

λησαν, ἔνεκα τῆς παύσεως τῶν πληρωμῶν, ἡ πίστις κατέπεσεν (ἔξελιπεν).

6) Πολλοὶ νὰ ἀπολέσωσι χρήματα καὶ περιουσίας. Τὸ δὲ ut non . . trahant = ὥστε νὰ μὴ, χωρὶς νὰ μὴ ἐλκύσωσι μεθ' ἑαυτῶν πλείονας εἰς τὴν αὐτὴν συμφορὰν.

7) Καὶ ἐμοὶ πιστεύσατε, καὶ διαβεβαιῶμαι ὑμᾶς. Ἐκφρασις βεβαιώσεως ἢ πιστώσεως ἰσχυρισμοῦ τινος.

8) Δῆλα δὴ αὕτη ἡ πίστις καὶ αὗται αἱ χρηματικαὶ συναλλαγαὶ (r. pecuniarum), αἵτινες . . γίνονται ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ (ἐνθα οἱ τραπέζιται ἦσαν). συνδεσμέναι εἰς συναρμύνειν

9) Εἶνε [στενωῶς συνδεσμέναι καὶ ἔχουσι συνάφειαν] πρὸς ἐκεῖνα τὰ ἐν Ἀσίᾳ χρήματα.

10) Δῆλ. fides et pecunia, quae Romae κτλ.

labefacta motu concidunt¹. Quare videte², ne non dubitandum vobis sit omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortunae plurimorum civium coniunctae cum re publica defendantur³.

CAPUT VIII.

20. Quoniam de genere belli dixi⁴, nunc de magnitudine pauca dicam. Potest enim hoc dici⁵, belli genus esse ita necessarium, ut sit gerendum, non esse ita magnum, ut sit pertimescendum⁶. In quo maxime laborandum est⁷, ne forte ea vobis, quae diligentissime providenda sunt, contemnenda esse videantur⁸. Atque ut omnes intellegant me L. Lucullo tantum impertire⁹ laudis, quantum forti viro et sapienti homini et magno imperatori debeatur¹⁰, dico eius adventu maximas Mi-

¹) Ὡστε ταῦτα μὴ συγκαταπεσεῖν, χωρὶς ταῦτα (τὰ ἐν Ἀσίᾳ) νὰ μὴ συγκαταπέσωσι (συγκαταστραφῶσι), διασεισθέντα ὑπὸ τῆς αὐτῆς δονήσεως.

²)= τῷ considerate: ἴδετε, παρατηρήσατε μήπως δὲν πρέπει νὰ ἐνδοιάσῃτε πάσῃ προθυμίᾳ εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον νὰ τραπήτῃ (τοῦτον νὰ ἐπιχειρήσῃτε).

³) Tū in quo . . defendatur= τῷ cum in eo . . defendantur: ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ (τῷ πολέμῳ) ἡ δόξα . . αἱ μετὰ τῆς πολιτείας συνδεδεμέναι περιουσίαι πλείστων πολιτῶν ὑπερασπίζονται.

⁴) Ἐπειδὴ περὶ τοῦ εἶδους τοῦ πολέμου ὡμίλησα. Αἰὼν ἀρεστῇ τῷ Κικέρωνι εἶνε ἢ διὰ βραχείας ἐπαναλήψεως τῶν εἰρημένων μετὰ βασις εἰς ἕτερον μέρος τοῦ λόγου του.

⁵) Διότι δύναται νὰ λεχθῇ (ὑπὸ τούτων) τοῦτο, ὅτι δηλ. τὸ εἶδος τοῦ πολέμου (ὁ πόλεμος οὗτος).

⁶) Ὡστε σφόδρα νὰ φοβώμεθα αὐτόν. Τὸ δὲ ἀνωτέρω ita= τῷ adeo, τοσοῦτον.

⁷) Ἀμεταβάτως: ἐν τούτῳ δὲ (τῷ πολέμῳ) μάλιστα πρέπει νὰ μοχθήσῃτε (πρέπει πολὺ νὰ φροντίσῃτε).

⁸) Μὴ τυχόν ταῦτα, ὑπὲρ ὧν ἐπιμελέστατα ὀφείλετε νὰ προνοήσῃτε, φαίνονται ὑμῖν ἄξια καταφρονήσεως.

⁹) Tū impertio (in, partio)= τῷ tribuo παρέχω, ἀπονέμω τινὶ τι: καὶ ἵνα πάντες ἐνοήσωσιν ὅτι ἐγὼ τοσοῦτον ἐπαίνου ἀπονέμω τῷ Λευκίῳ Λουκούλλῳ.

¹⁰) Σύντ. quantum laudis debetur impertire viro κτλ.: ὅσον ἐπαίνου ἤθελεν ὀφείλει τις νὰ ἀπονέμῃ.

thridati copias omnibus rebus ornatas atque instructas fuisse¹, urbemque Asiae clarissimam nobisque amicissimam Cyzicenorū obsessam esse ab ipso rege maximo multitudine et oppugnatam vehementissime²; quam L. Lucullus virtute, assiduitate, consilio, summis obsidionis periculis liberavit³.

21. Ab eodem imperatore classem magnam et ornata⁴, quae ducibus Sertorianis ad Italiam studio [atque odio] inflammata raperetur⁵, superatam esse atque depressam; magnas hostium praeterea copias multis proeliis esse deletas⁶ patefactumque nostris legionibus esse Pontum, qui antea populo Romano⁷ ex omni

ἀνδρείῳ ἀνδρὶ καὶ συνετῷ ἀνθρώπῳ καὶ μεγάλῳ στρατηγῷ. Ἐπιτηδὺς δὲ ὁ ἐχέτωρ ἐπαινέει τὸν στρατηγὸν Λούκουλλον, ἵνα οἱ ἀκροαταὶ ἐννοήσωσιν ὅτι ὁ πόλεμος ἔτι εἶνε ἀκμαῖος μεθ' ὅλας τὰς νίκας τοῦ ἐξόχου στρατηγοῦ Λουκούλλου. Τὸ δὲ adventu ἀφαιρετικὴ τοῦ χρόνου: λέγω (ἀναφέρω) ὅτι τῇ ἀφίξει αὐτοῦ, ὅτε οὗτος ἀφίκετο (= ubi is advenit) εἰς Ἀσίαν.

1) Ὅτι ὁ Μιθριδάτης εἶχε μεγίστας δυνάμεις καὶ πᾶσι τοῖς (ἀναγκαίοις) πράγμασιν ἐξηρτυμένας καὶ ~~καὶ~~ παρεσκευασμένας. Κατὰ τὸν Ἀππιανὸν ὁ Μιθριδάτης εἶχεν 140,000 πεζοὺς καὶ 16,000 ἵππους.

2) Ὅτι πόλις τῆς Ἀσίας, ἡ τῶν Κυζικηνῶν, εἶχε πολιορκηθῆ. καὶ σφοδρότατα προσβλήθη. Ἡ Κυζικὸς ἦτο ἐπίσημος παράλιος πόλις ἐπὶ τῆς ὁμιονύμου· ἐν Προποντιδὶ νήσου, σύνδεσμένης διὰ γεφύρας μετὰ τῆς ἀκτῆς τῆς Μοισίας. Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Μιλήτου ἡ πρότερον ἄσημος Κυζικὸς ὑψώθη, καὶ διὰ τὴν συμμάχιαν καὶ φιλίαν αὐτῆς μετὰ τῶν

Ῥωμαίων ἔτυχε μεγάλης εὐτυχίας. Ἐνεκα δὲ τῆς ἐπιμόνου αὐτῆς ἀντιστάσεως εἰς τὸν Μιθριδάτην καὶ τῆς ἐνταῦθα μνημονευομένης πολιορκίας αὐτῆς ἐκηρύχθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων libera civitas.

3) Ταύτην δὲ ὁ Λεύκιος Λούκουλος διὰ τῆς ἀνδρείας του, (τῆς καρτερίας του), τῆς συνέσεώς του ἀπὸ τῶν κινδύνων τῆς πολιορκίας ἡλευθέρωσεν.

4) Σύντ.: dico superatam atque depressam esse ab eodem imperatore (Lucullo) classem κτλ.

5) Ὅστις ὑπὸ ἡγεμόνων (ἀρχηγῶν) Σερτωριανῶν ταχέως ἤγετο (μετὰ ταχύτητος ἔπλεεν) πρὸς τὴν Ἰταλίαν ὑπὸ τοῦ ζήλου, ὑπὸ τῆς λύσεως [καὶ τοῦ μίσους] ἐκκεκαυμένος. Τοῦτον τὸν στόλον ὁ Λούκουλλος παρὰ τὴν Τένεδον κατεβύθισεν.

6) Ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ dico: (λέγω) ὅτι ἐξωλοθεύθησαν.

7) Ὅς πρότερον ἐκ πάσης εἰσόδου, ἀπὸ παντὸς βατοῦ μέρους τῷ Ῥ. δήμῳ κεκλεισμένος ἦν.

aditu clausus fuisset; Sinôpen atque Amisum¹, quibus in oppidis erant domicilia regis², omnibus rebus ornatas ac refertas ceterasque urbes Ponti et Cappadociae permultas³ uno aditu adventuque esse captas⁴; regem spoliatum regno patrio atque avito ad alios se reges⁵ atque ad alias gentes supplicem contulisse; atque haec omnia, salvis populi Romani sociis atque integris vectigalibus, esse gesta⁶. Satis opinor haec esse laudis, atque ita⁷, Quirites, ut hoc vos intellegatis, a nullo istorum, qui huic obtrectant legi atque causae, L. Lucullum similiter ex hoc loco esse laudatum⁸.

CAPUT IX.

22. Requiretur fortasse nunc⁹, quem ad modum, cum haec ita sint¹⁰, reliquum possit magnum esse bellum¹¹. Cognoscite¹², Quirites; non enim hoc sine causa

1) Ἡ μὲν Σινώπη ἦτο ἐπίσημος ἐμπορικὴ Ἑλληνικὴ πόλις ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἣ δὲ Ἀμισός ὀχυρὰ πόλις πρὸς μεσημβρίαν τῆς Σινώπης.

2) Ἐν αἷς πόλεσιν εἶχεν ἀνάκτορα ὁ βασιλεὺς Μιθριδάτης.

3) Σύναψον μετὰ τοῦ ceterasque urbes: καὶ πλείστας ἄλλας πόλεις.

4) (Λέγω) ὅτι μὲν ἐφόδῳ, μὲν ἐπελάσει καὶ ἀρῖξει ἐκυριεύθησαν.

5) Εἰς ἄλλους βασιλεῖς, δηλ. εἰς τὸν Τιγράνην τῆς Ἀρμενίας καὶ τὸν Μαχάρεν τοῦ Βοσπόρου, ὕστερον δὲ μετὰ τοῦ Τιγράνου εἰς τὸν Ἀρσάκην τῶν Πάρθων.

6) Καὶ ὅτι πάντα ταῦτα ἐπράχθησαν, σφύων ὄντων τῶν συμμάχων τοῦ Ρ. δήμου καὶ ἀκεραίων τῶν προσδόνων.

7) Δηλ. satis: ἱκανὸς ἔπαινος

φρονῶ ὅτι εἶνε ταῦτα καὶ τοσοῦτον ἀρκετός, ὥστε νὰ ἐννοήσητε.

8) Ὅτι ὑπ' οὐδενὸς τούτων ἐδόω (τῶν ἀντιδοξούντων), οἵτινες ζηλοτυποῦσι πρὸς τὸν νόμον τοῦτον καὶ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ὁ Λ. Λούκουλλος ὁμοίως ἀπὸ τοῦτου τοῦ τόπου (τοῦ βήματος) ἐπηνέθη.

9) = τῷ interrogabitur f. nunc: ὥσως νῦν ἐρωτηθήσεται (ὑπὸ τινων), ὥσως ἐρωτήσῃ τις, ἢ ἔροιτο ἂν τις.

10) Ἀφού ταῦτα οὕτως ἔχουσι, δηλ. ἀφού ὁ Λούκουλλος τόσον μεγάλας νίκας ἐν τῷ πολέμῳ ἔῤῥατο.

11) Τὸ ὑπολειπόμενον μέρος τοῦ πολέμου εἶνε δυνατόν νὰ εἶνε τόσον μέγα.

12) Ἐνταῦθα = τῷ audite, ἀκούσατε. Τὸ δὲ sine causa = ἄνευ αἰτίας, ἄνευ λόγου τινός.

quaeri videtur. Primum ex suo regno sic Mithridates profūgit¹, ut ex eodem Ponto Medēa illa quondam profugisse dicitur, quam praedicant in fuga fratris sui membra in iis locis, qua se parens persequeretur, dissipavisse², ut eorum collectio dispersa³ maerorque patrius celeritatem persequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens maximam vim⁴ auri atque argenti pulcherimarumque rerum omnium, quas et a maioribus⁵ acceperat et ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suum regnum congesserat, in Ponto omnem reliquit. Haec dum nostri colligunt omnia diligentius⁶, rex ipse e manibus effugit. Ita illum⁷ in persequendi studio maeror, hos⁸ laetitia tardavit.

23. Hunc⁹ in illo timore et fuga Tigranes, rex Armenius, excepit diffidentemque rebus suis confirmavit¹⁰

1) Οὕτως (τοιούτω τρόπῳ) ἐξέφυγεν, ὅπως (καθ' ὃν τρόπον) λέγεται ὅτι ποτὲ ἐκ τοῦ αὐτοῦ Πόντου ἐξέφυγεν ἡ Μήδεια ἐκεῖνη, τ. ἔ. ἡ γνωστὴ, περὶ ἧς ἐν τοῖς μύθοις λόγος γίνεται, ἥτις διαμελήσασα τὸν ἀδελφόν της Ἀψυρτὸν διεσκόρπισε τὰ μέλη τοῦτου εἰς τὴν θάλασσαν.

2) Ὅτις (κηρύττουσι) λέγουσιν ὅτι ἐν τῇ φυγῇ (φεύγουσα) διεσκόρπισε τὰ μέλη τοῦ αὐτῆς ἀδελφοῦ εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη, δι' ὧν ὁ πατὴρ κατεδίωκεν αὐτήν.

3) Κατηγορ. ἵνα ἡ συλλογὴ τοῦτων (τῶν μελῶν), διεσκορπισμένη οὖσα, τ. ἔ. ἡ εἰς διάφορα μέρη εὐρισκόμενη συλλογὴ τῶν μελῶν. Ὡστε ἐνταῦθα δὲν εἶνε τὸ σχῆμα τοῦ λόγου τὸ καλούμενον ὑπαλλαγή, ὅτλ. ἀντὶ τοῦ collectio membrorum dispersorum.

4) = τῷ copiam, μέγα ποσὸν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Ὁ Μιθριδάτης τῷ ὄντι ἐχρεώσται τὴν σωτηρίαν του κυ-

ρίως εἰς τὰς μετὰ τῶν θησαυρῶν του ἡμιόνους, δι' ὧν τὴν προσοχὴν τῶν καταδιωκόντων αὐτὸν Ῥωμαίων ἀπέστρεψεν. Ὅθεν μετὰ πλείονων τῶν 2000 ἱππέων εἰς Ἀρμενίαν ἐσώθη.

5) Δῆλ. suis. Τὸ δὲ s. bello = κατὰ τὸν πρότερον πόλεμον.

6) Ταῦτα δὲ πάντα ἐνῶ οἱ ἡμέτεροι (στρατιῶται) συλλέγουσι προθυμότερον τοῦ δέοντος.

7) Ἐκεῖνον (ὅτλ. τὸν βασιλέα τῆς Κολχίδος Λιγνῆν) ἡ θλίψις ἐβράδυνεν ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς καταδιώξεως, τ. ἔ. ἐκώλυσε αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νά. καταδιώξει μεθ' ὁρμῆς τὴν Μήδειαν.

8) Δῆλ. nostros, τοὺτους δὲ τοὺς ἡμετέρους στρατιώτας ἐβράδυνε τῆς καταδιώξεως ἡ χαρὰ τῆς διαρπαγῆς.

9) Δῆλ. τὸν Μιθριδάτην. Τὸ δὲ excepit = τῷ suscepit, ὑπεδέξατο.

10) Καὶ ἀπελπισμένον ὄντα περὶ τῶν ἑαυτοῦ πραγμάτων ἐπέρρωσεν.

et adflictum erexit¹ perditumque recreavit. Cuius² in regnum posteaquam L. Lucullus cum exercitu venit, plures etiam gentes contra imperatorem nostrum concitatae sunt³. Erat enim metus iniectus iis nationibus⁴, quas numquam populus Romanus neque lacesendas bello neque temptandas putavit⁵; erat etiam alia gravis atque vehemens opinio⁶, quae animos gentium barbararum pervaserat, fani locupletissimi et religiosissimi diripiendi causa in eas oras nostrum esse exercitum adductum⁷. Ita nationes multae atque magnae novo quodam terrore ac metu concitabantur⁸. Noster autem exercitus tametsi urbem ex Tigranis regno⁹ ceperat et proeliis usus erat secundis¹⁰, tamen nimia longinqui-

¹) Καὶ καταβεβλημένον ἀνήγει-
ρεν, ἐνεψύχωσε καὶ ἀπολωλότα πάλιν
ἐκαμε νὰ ἀναζήσῃ.

²) Δῆλ. Tigranis. Τὸ δὲ po-
steaquam=τῷ postquam, ἐπει.

³) Σύντ. plures etiam gentes c.
imp. nostrum (δῆλ. Lucullum) con-
citatae sunt (ad bellum). Τὰ δὲ ἔθνη
τὰ εἰς πόλεμον ἀνερρεθισθέντα ἦσαν
κατὰ Πλούταρχον (ἐν βίῳ Λουκούλλου
κεφ. 26) τὰδε, οἱ Γορδυνοί, οἱ Μη-
δοί, οἱ Ἀδιαβηνοί, οἱ Ἀραβες, οἱ ἀπὸ
τῆς Κασπίας Ἀλβανοί καὶ Ἰβήρες Ἀλ-
βανοὶ προσεικοῦντες καὶ οἱ περὶ τὸν
Ἀράξην κατοικοῦντες.

⁴) Διότι φόβος εἶχεν ἐμβληθῇ
ἐκείνοις τοῖς ἔθνεσιν, ἐφοβοῦντο δῆλ.
μὴ οἱ Ῥωμαῖοι στρέψωσι τὰ ὅπλα καὶ
κατ' αὐτῶν.

⁵) Ὅτινα ὁ Ῥωμαίων δῆμος ἐνό-
μισεν ὅτι οὐδέποτε οὔτε διὰ πολέμου
ἔφαιε νὰ ἐρεθίσῃ οὔτε νὰ ταραξῇ, νὰ
ἐνοχλήσῃ αὐτά.

⁶) Πρὸς ταῦτοις δὲ ὑπῆρχε καὶ
ἑτέρα βαρεῖα (μεγίστην τὴν βαρύντητα

ἔχουσα) καὶ σφοδρὰ (σφοδρῶς ἐπενερ-
γαῦσα) δοξασία. Πλὴν δῆλ. τοῦ φό-
βου τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὑποταγῆς
οἱ ἡγεμόνες αὐτῶν ἐξήγειρον εἰς τοὺς
λαοὺς ἐκείνους καὶ τὸν θρησκευτικὸν
φανατισμὸν αὐτῶν.

⁷) Ἐπεξηγεῖ τὸ opinio . . per-
vaserat, δοξασία εἶχε διελθεῖ εἰς τὰς
ψυχάς, ὅτι (δῆλ.) ὁ ἡμέτερος στρατὸς
εἶχε προσαχθῇ εἰς ἐκείνας τὰς γῆρας
πρὸς διαρπαγὴν ναυῶ πλουσιωτάτου
καὶ σεβασμιωτάτου. Ὁ δὲ ναὸς οὗτος
ἦτο ἀνάμφιβόλως ὁ τῆς Περσικῆς Να-
ναίας ἢ Ἀνατίδος (τῆς Συριακῆς Ἀρ-
τέμιδος) ἐν Ἐκβατάνοις.

⁸) Διὰ νέου εἶδους τρόμου καὶ
φόβου (δῆλ. τοῦ τῆς διαρπαγῆς τοῦ
ναυῶ) ἐξήγειροντο.

⁹) Ἀντὶ γενικῆς: urbem regni
Tigranis, μίαν πόλιν τοῦ βασιλείου
τοῦ Τιγράνου. Αὕτη δὲ ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ
Τιγράνου κτισθεῖσα πρωτεύουσα τῆς
Ἀρμενίας Tigranocerta.

¹⁰)=τῷ felicibus: καὶ εὐτυχεῖς μά-
χας εἶχε κερδήσῃ. Ἐνταῦθα δὲ ἐννοεῖ-

tate locorum ac desiderio suorum commovebatur¹.

24. Hic iam plura non dicam²; fuit enim illud extremum³, ut ex iis locis a militibus nostris reditus magis maturus quam processio longior quaereretur. Mithridates autem et suam manum iam confirmarat⁴ et eorum⁵, qui se ex ipsius regno collegerant, et magnis adventiciis auxiliis multorum regum et nationum iuvabatur. Nam hoc fere sic fieri solere accepimus⁶, ut regum adflictae fortunae facile multorum opes adliciant ad misericordiam⁷, maximeque eorum⁸, qui aut reges sunt aut vivunt in regno⁹, ut iis nomen regale magnum et sanctum esse videatur.

ται πρὸ πάντων ἢ παρὰ τὰ Τιγρανό-
κερτα μάχη.

¹) = τῷ propter nimiam long.
1. ac propter desiderium s. com-
movebatur: διὰ τὴν υπερβάλλουσαν
ἀπόστασιν τῶν τόπων καὶ τὸν πόθον
τῶν οἰκείων ἐν ταραχῇ εὐρίσκειτο. Ὁ
ῥήτωρ δὲν ἀναφέρει τὴν κυρίαν αἰτίαν
τῆς υποχωρήσεως ταύτης, ἥτις ἐγένετο
ἕνεκα στάσεως τοῦ στρατοῦ.

²) Ἐνταῦθα ἤδη (τοῦ λόγου γε-
νόμενος) πλείονα δὲν θὰ εἶπω. Ἀπο-
σιωπᾷ δὲ ἢ. ὁ Κικέρων τὰς ἡττάς τῶν
ὑποστρατήγων τοῦ Λουκούλλου Φαν-
νίου καὶ Τριαρίου τὰς ἐν ἔτει 68 καὶ
67 π. Χ. συμβάσας. Πρβλ. κατωτ. §
25 ἐν τῷ praeterire me nostram
calamitatem.

³) Διότι τὸ ἔσχατον (τὸ τέλος)
ἦτο τοῦτο, δὲ ἢ. νὰ ζητηται ἐκ τῶν χω-
ρῶν ἐκείνων ἐπάνοδος πρώϊμος μάλ-
λον ἢ πορρωτέρω παραχώρησις. Καὶ
τοῦτο ἐγένετο ἕνεκα τῆς ἀπειθείας τοῦ
στρατοῦ.

⁴) = τῷ suum exercitum jam
iterum collegerat.

⁵) Τὸ et eorum σύναφον τῷ au-
xilliis: καὶ ἐβοηθεῖτο καὶ ἐκ τῶν ἐπι-
κουρικῶν στρατευμάτων τούτων (τ. ἔ.
τῶν συνισταμένων ἐκ τούτων), οἵτινες
εἶχον συλλεχθῆ ἐκ τοῦ βασιλείου αὐ-
τοῦ (τοῦ Μιθριδάτου) καὶ ἐκ τῶν πο-
λυαρίθμων ξένων ἐπικουρικῶν στρα-
τευμάτων πολλῶν κτλ.

⁶) Διότι ἐμάθομεν ὅτι σχεδὸν οὕτω
εἶθε τοῦτο γίνεσθαι: διότι, ὡς γινώ-
σκουμεν, συνήθως τοῦτο οὕτω συμβαίνει.

⁷) Ἴνα δὲ ἢ. ἡ δυστυχία τῶν βα-
σιλέων εὐκόλως τὸν οἶκτον πολλῶν
ἐπάγεται (ἐφέλκεται) πρὸς βοήθειαν.
Καὶ τὸ μὲν adflictae fortunae εἶνε
ἐντονώτερον τοῦ adversae fortunae,
ὃ δὲ πληθυντ. fortunae ἕνεκα τοῦ
πληθυντ. regum. Ἐτι δὲ σημειωτέον
ὅτι ἐν τῷ ut multorum opes adli-
ciant ad misericordiam ὑπάρχουσι
δύο ἔννοιαι, α) ut multos adliciant
ad misericordiam, καὶ β) ut mul-
tos adliciant ad opem ferendam.

⁸) Δὲ ἢ. misericordiam, καὶ μά-
λιστα τὸν οἶκτον ἐκείνων.

⁹) = τῷ qui aut ipsi reges sunt

25. Itaque tantum victus efficere potuit, quantum incolumis¹ numquam est ausus optare. Nam, cum se in regnum suum recepisset², non fuit eo contentus³ quod ei praeter spem acciderat, ut illam⁴, posteaquam pulsus erat, terram umquam attingeret, sed in exercitum nostrum clarum⁵ atque victorem impetum fecit. Sinite hoc loco, Quirites, sicut poëtae solent⁶, qui res Romanas scribunt, praeterire me nostram calamitatem⁷, quae tanta fuit, ut eam ad aures [L. Luculli] imperatoris non ex proelio nuntius, sed ex sermone rumor adferret⁸.

26. Hic in illo ipso malo⁹ gravissimaque belli offen-

aut vivunt sub regio imperio (ὡς βασιλικὴν κυριαρχίαν). Τὸ δὲ ut iis . . videatur=ὥστε (ἐκ τούτου δὲ πρέπει τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι) οὗτοι νομίζουσιν ὅτι τὸ τοῦ βασιλέως ὄνομα εἶνε μέγα καὶ ἱερὸν (ἀπαρabiάστον). Τοῦναντίον δὲ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἦτο μισητὸν τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως.

1) Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ victus: ὅθεν ἡττηθεὶς (καίτοι ἡττήθη) τοσοῦτον ἡδυνήθη νὰ ἐπιτελέσῃ, ὅσον ἀβλαβὴς (ἐν πλήρει δυνάμει ὢν) οὐδέποτε εἶχε τολμήσῃ νὰ εὐχρηθῇ (ὅπως ἐπιτελέσῃ).

2) Διότι ἀφ' οὗ υπεχώρησεν (ἐπανεῖλθεν) εἰς τὸ ἑαυτοῦ βασιλείον.

3) Τὸ contentus (ἐκ τοῦ contento) συντάσσ. ἀφαίρ. (eo): δὲν ἡρεκίσθη τούτῳ, εἰς τοῦτο, ὑπὲρ αὐτῷ παρ' ἐλπίδα συνέβη, ὃ ἔτυχεν.

4) Ἐξαρτάται ἐκ τοῦ προηγουμένου acciderat: ὥστε εἰς ἐκείνην τὴν χώραν, ἀφ' οὗ ἐξώσθη, ποτὲ νὰ ἐπανεῖλθῃ. Τὸ δὲ umquam ἢ umquam (unum-quam) συνήθως τίθεται ἐν ἀρνητικαῖς, ἐρωτηματικαῖς καὶ ὑποθετικαῖς προτάσεσιν.

5)=τῷ celebrem ob res fortiter gestas. Τὸ δὲ sinite=permittite.

6) Ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ (ἰδὲ § 48 domi militiaeque), ἐνταῦθα γενόμενος, ὡς οἱ ποιηταὶ εἰκότασιν. Ἐνταῦθα ὁ ῥήτωρ ὑπαινίσσεται τοὺς ἐπικοὺς ποιητάς, οἵτινες ὑποθέσεις τῶν ποιημάτων αὐτῶν ἐλάμβανον ἱστορικὰ γεγονότα. Ἰδὲ εἰσαγ. τῆς ἐκδόσεως τοῦ Βεργίλιου ὑπὸ Τσακαλώτου.

7)=τῷ ut silentio nunc transeam. Ὁ Μιθριδάτης ὠφελοῦμενος ἐκ τῆς στάσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ καὶ τὰς χώρας αὐτοῦ ἀνεκτίσαστο καὶ κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπιτεσσὼν κατενίκησεν αὐτούς.

8) Ὡστε ταύτην ἔφερεν εἰς τὰ ὄρια τοῦ στρατηγοῦ (Α. Λουκουλλοῦ) ὄχι ἄγγελος· ἐκ τῆς μάχης, ἀλλὰ φήμη ἐκ στόματος (τῶν ἀνθρώπων, τῶν αὐτοχθόνων). Τοιαύτη δηλ. ἦτο ἡ ἔκτα ἢ ὑπέστη ὁ υπαρχος τοῦ Λουκουλλοῦ Τριάριος, ὥστε οὐδεὶς ἐσώθη, ἵνα ἀναγγεῖλῃ αὐτῷ ταύτην.

9) Ἐνταῦθα, ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ κακῷ, ἴ. ἔ. ἐν ταύτῃ τῇ καταστάσει

sione L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte iis incommodis mederi fortasse potuisset¹, vestro iussu coactus, quod imperii diuturnitati modum statuendum vetere exemplo putavistis², partem militum, qui iam stipendiis confecti erant³, dimisit, partem M'. Glabriōni tradidit. Multa praetereo consulto⁴; sed ea vos coniecturā perspicite⁵, quantum illud bellum factum putetis, quod coniungant reges potentissimi⁶, renovent agitatae nationes⁷, suscipiant integrae gentes, novus imperator noster accipiat⁸, vetere exercitu pulso⁹.

CAPUT X.

27. Satis mihi multa verba fecisse videor¹⁰, quare¹¹

τῶν πραγμάτων, ἤτοι cum res ita se haberet, eo loco esset. Τὸ δὲ οὐ-
fensione=damno, ἀπωλεία

1) Ὅστις κατὰ τι μέρος ἴσως ἤ-
θελε δυνηθῆναι νὰ θεραπεύσῃ ταύτην τὴν
βλάβην (τὴν ζημίαν).

2) Διότι κατὰ παλαιὸν παράδειγμα
ἐνομίσατε. ὅτι δεόν νὰ τεθῇ μέτρον εἰς
τὴν πολυχρονιότητα τῆς ἀρχῆς. Ἡ ἐν
Ἀσίᾳ ἀρχὴ τοῦ Λουκουλλοῦ διήρχησεν
ὀκτὼ ἔτη.

3) Οἵτινες ἤδη ἐκ τῶν στρατευόν-
των καταπεπονημένοι ἦσαν. Περὶ τοῦ Μα-
νίου Γλαβριόνος ἰδὲ Εἰσαγ. σελ. 9.

4) Consulte καὶ συνθέστ. con-
sulto=ἐπιτήδεος, ἐκ προαιρέσεως.

5) Τὸ μὲν ea ἐπεξηγεῖται διὰ τοῦ
quantum illum bellum factum
(esse) putetis (=ὅσον τὸν πόλεμον
ἐκείνον ἡγήσασθε ἂν γενέσθαι ἰδὲ §
11, σημ. 2), τὸ δὲ coniecturā per-
spicite=τῶν potestis conjicere, δύ-
νασθε νὰ εἰκάσῃτε (ἐκ τῶν ὑπ' ἐμοῦ
ὑποδειχθέντων). *u. g. δῶδετε καὶ ἡ-
μασίαν.*

6) Ὁν ἀπὸ κοινοῦ ἐπιχειροῦσιν
δυνατώτατοι βασιλεῖς (ὁ Μιθριδάτης
καὶ Τιγράνης).

7) =τῶν ad bellum concitatae
εἰς πόλεμον ἐξεγειρόμεναι.

8) Ὁν ἀναλαμβάνει νέος στρατη-
γὸς ἡμέτερος, ἐξ ἡμῶν, ἐκ μέρους ἡμῶν.
Οὗτος δὲ ἦτο ὁ Φλαβριών.

9) =τῶν postquam vetus exer-
citus Luculli est depulsus.

10) Τὸ μὲν videor mihi ἢ καὶ
ἀπλῶς videor=ἐμοὶ δοκῶ ἢ δοκῶ μοι
ἢ καὶ ἀπλῶς δοκῶ, ἐντ.=οἶμαι, νο-
μίζω· τὸ δὲ mihi, tibi videtur=δοκεῖ
μοι, σοι (χαλὸν εἶναι), ἀρέσκει μοι, σοι.
Τὸ δὲ multa verba fecisse=ὅτι ἐγὼ
ἱκανῶς πολλὰ εἶπον, ὅτι ἐγὼ διεξοδικῶς
ἐξεθῆκα.

11) Δι' αὐτὸ, διὰ τὸ ὁ πόλεμος οὗτος
εἶνε. Τὸ quare ἔνεκα τῆς ἐξαρτήσεως
συντάσσεται ὑποτακτικῇ. Ὁ δὲ παρα-
τακτικὸς διὰ τὸν παρακείμενον fecisse.
Τὸ δὲ magnitudine=propter suam
magnitudinem.

esset hoc bellum genere ipso necessarium, magnitudine periculosum; restat, ut de imperatore ad id bellum deligendo ac tantis rebus praeficiendo dicendum esse videatur¹. Utinam, Quirites, virorum fortium atque innocentium copiam tantam haberetis², ut haec vobis deliberatio difficilis esset³, quemnam potissimum tantis rebus ac tanto bello praeficiendum putaretis⁴! Nunc vero cum sit unus⁵ Cn. Pompeius, qui non modo eorum hominum, qui nunc sunt⁶, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam⁷ virtute superarit, quae res est, quae cuiusquam animum in hac causa dubium facere possit⁸?

1) Σύντ. restat ut . . dicendum esse videatur (=λείπεται δοκεῖν λεκτέον εἶναι) περιφραστικῶς, ἀντὶ τοῦ ut dicendum sit ἢ dicatur. Οὕτω καὶ ἐν § 59: reliquum est, ut de C. Catuli auctoritate, et sententia dicendum esse videatur. Πρβλ. καὶ § 42: bellum, qui ad omnia bella conficienda natus esse videatur. Εἰς δὲ τὸ tantis rebus ὑπον. geren-dis. Ὁ δὲ νοῦς: ὑπολείπεται ἵνα ὁμιλήσω περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ στρατηγοῦ διὰ τὸν πόλεμον τοῦτον καὶ τῆς ἐπιστάσεως αὐτοῦ εἰς τοσοῦτον σπουδαῖα πράγματα.

2) Conjunctivus optativus ἐκφερομένη κατὰ παρατ. ὑποτ. πρὸς δόλῳ-σιν εὐχῆς ἀνεκπληρώτου ὡς καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ = εἴθε εἴχατε. Οὕτω utinam esses, εἴθε ἦσθα. Τὸ δὲ innocentium ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ σημασίᾳ ἐκ τοῦ non nocens, qui nihil nocet, ἐντ = ἀγνός, ἄμεμπτος, ἀφιλοκερδής κ. τ. ὅμοια. Διὰ τούτου δὲ ὁ Κικέρων ὑποδεικνύει ὅτι πρέπει τοιοῦτος ἀφιλοκερδής στρα-

τηγὸς νὰ ἐκπεμφθῇ εἰς τὴν διὰ τὸν πλοῦτον αὐτῆς πολλοὺς πειρασμοὺς τῇ πλεονεξίᾳ παρέχουσαν πλουσίαν Ἀσίαν.

3) Ὡστε νὰ ᾔτο δύσκολος ἡμῖν αὕτη ἢ διάσκεψις, αὕτη ἢ σκέψις.

4) Σύντ. quemnam putaretis praeficiendum (esse) potissimum (tantis κτλ.: ὅν τινα μάλιστα ἀν ἡγή-σαισθε δεῖν προεστάναι τηλικούτων κτλ. Τὴν πρότασιν δὲ ταύτην ἡδύνατο νὰ ἐκφέρῃ καὶ οὕτω: quisnam prae-ficiendus esset.

5) Τὸ unus ἐνταῦθα = τῷ unicus, ἢ solus, ὁ μόνος.

6) Τῶν νῦν ὄντων, τῶν συγχρό-νων του.

7) Τὴν μνήμην τῆς ἀρχαιότητος, ἥτοι ἐκείνους τοὺς ἀρχαίους, ὧν αἱ πράξεις τῇ μνήμῃ παρεδόθησαν, τοὺς ἐν τῇ μνήμῃ ζῶντας προγεγενημένους. Τὸ δὲ virtute = τῇ ἀρετῇ, διὰ τῶν προτερημάτων αὐτοῦ.

8) Τὸ μὲν quae res est, quae . . possit = τῷ quid possit, τὸ δὲ

28. Ego enim sic existimo¹, in summo imperatore quattuor has res² inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem³. Quis igitur⁴, hoc homine scientior umquam aut fuit aut esse debuit⁵? qui e ludo atque pueritiae disciplinis⁶, bello maximo⁷ atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum atque in militiae disciplinam profectus est⁸, qui extremâ pueritiâ⁹ miles in exercitu fuit summi imperatoris¹⁰, ineunte adolescentia maximi ipse exercitus imperator¹¹, qui sae-

quisquam τίθεται συνήθως εἰς ἀρνη-
τικὰς ἐρωτηματικὰς καὶ ἀμφιβολίας
προτάσεις.

1) Ἐγὼ δὴ ἄλλα δὴ οὕτω (ὡς ἐξῆς)
νομίζω, ἐγὼ δὴ ἄλλα δὴ εἰμὶ τῆσδε τῆς
γνώμης. Πολλάκις τὰ sic, ita, id,
illud τίθενται ἀπλῶς πρὸς δῆλωσιν
τῶν ἐπομένων.

2) Σχῆμα λόγου, τὸ ἐλληνιστὶ
θέσις καλούμενον.

3) Ἐπιστήμη τῶν πολεμικῶν, ἀν-
δρεία, ἀξίωμα, τύχη. Τῶν τεσσάρων
τούτων προτερημάτων τοῦ Πομπηίου
τὸ ἐν πραγματεύεται ὁ ῥήτωρ ἐν τῇδε
τῇ §, τὸ δεύτερον ἐν ταῖς §§ 29—42,
τὸ τρίτον ἐν ταῖς §§ 43—46 καὶ τὸ
τέταρτον ἐν ταῖς § 47 καὶ 48.

4) Διὰ τοῦ igitur εἰσάγεται ἡ
περὶ τοῦ ἐνὸς πραγματεία. Τὸ δὲ
scientior ἀναφορικῶς πρὸς τὸ scien-
tia rei militaris, ἐπομ.=μᾶλλον ἐπι-
στήμων, μᾶλλον γνώστης τῶν πολε-
μικῶν.

5) Ἡ ὥφειλεν ἢ ἔπρεπε νὰ εἶνε,
ὡς δὴλ. ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἐπομένοις ἀνα-
φερομένων δαίνονται.

6) Ἐκ τοῦ γραμματοδιδασκαλείου
καὶ τῆς παιδικῆς μαθήσεως.

7) Ἀφαιρ. ἀπόλυτος. Εἰς δὲ τὸ

bello maximo ὑπονοεῖται τὸ sociali:
μεγίστου πολέμου (δὴλ. τοῦ συμμαχικοῦ
90—88 π. X.) καὶ γαλεπωτάτων πο-
λεμικῶν ὄντων.

8) Πρὸς τὸν στρατὸν τοῦ πατρὸς
καὶ εἰς τὴν μάθησιν τῆς στρατιωτικῆς
ὕπηρεσιος (εἰς τὴν σχολὴν τοῦ πολέ-
μου) ἀπῆλθεν. Ὁ πατὴρ τοῦ Πομ-
πήϊου Gn. Pompejus Strabo ὡς
ὑπατος τῷ 89 καὶ ὡς ἀνθύπατος τῷ
88 π. X. ἦτο στρατηγὸς τοῦ κατὰ
τῶν συμμαχῶν πολέμου. Τὸ δὲ ἐπόμε-
νον ἔτος προσεκλήθη μετὰ τοῦ στρατοῦ
του εἰς Ῥώμην, ἵνα τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ
ἐπερχομένου Κίννα προστατεύσῃ. Ὁ
νέος Πομπηΐος ἄγων τότε τὸ 17 τῆς
ἡλικίας του ἔτος (ἐγεννήθη δὲ τῷ 106
π. X., 9 μῆνας βραδύτερον τοῦ Κικέ-
ρωνος) ἠκολούθησε τὸν πατέρα του καὶ
εἰς τὰς δύο ταύτας ἐκστρατείας.

9) Ὅστις ἐν τῇ ἐσχάτῃ παιδικῇ
ἡλικίᾳ, ἦτοι περὶ τὸ τελευταῖον ἔτος
τῆς παιδικῆς του ἡλικίας, τ'. ἐ. ἐν τῷ
πολέμῳ κατὰ τοῦ Κίννα.

10) Διλαδὴ τοῦ Σύλλα.

11) Σύντ. ipse (Pompejus) fuit
imperator maximi exercitus ine-
unte adolescentia. Ὁ Πομπηΐος
ἄγων τότε (83 π. X.) τὸ 23 τῆς

pius cum hoste conflixit, quam quisquam cum inimico concertavit¹, plura bella gessit quam ceteri legerunt, plures provincias confecit² quam alii concupiverunt, cuius adulescentia ad scientiam rei militaris non alienis praeceptis, sed suis imperiis³, non offensionibus belli⁴, sed victoriis, non stipendiis, sed triumphis⁵ est erudita. Quod denique genus esse belli potest, in quo illum non exercuerit fortuna rei publicae⁶? Civile⁷, Africanum, Transalpinum, Hispaniense [mixtum ex civitatibus atque ex bellicosissimis nationibus]⁸, servile⁹, navale bellum, varia et diversa genera et bellorum et hostium non solum gesta¹⁰ ab hoc uno, sed etiam con-

ήλικίας του έτος, εκ των λειψάνων των του πατρός στρατιωτών και εκ στρατολογίας εν τη Πικεντία τρείς λεγεώνας παρασκευάσας, προσήνεγκε ταύτας τῷ Σύλλα, καθ' οὗ ὁ Κάβριον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίννα εἶχε στρέψῃ τὰ ὅπλα. Ὁ Σύλλας θέλων διὰ τοῦτο νὰ τιμῇσῃ τὸν Πομπηίου προσηγόρευσε αὐτὸν imperatorem.

1) Ἡ τις πρὸς τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ διηγωνίσαστο (ἤριπεν) ἐν δίκαις πρὸ τοῦ δικαστηρίου.

2) = τῷ ἑλλ. κατεστρέψατο, ἐντελῶς ὑπέταξεν, ἢ ἄλλοι διακαῶς ἐπεθύμησαν (υποτάξαι).

3) Οὐκ ἄλλοις (ἄλλων δὴλ. στρατιωτῶν) παραγγέλμασιν, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῦ ἐπιτάγμασιν ἐνῶ δὴλ. αὐτὸς στρατηγὸς ὢν διατάττειν. Πρβλ. τὸ ἐν § 61 ducta suo.

4) Οὐκ ἀτυχίαις πολέμου, ἤτταις. Πρβλ. § 26.

5) Ἐθριάμβευσε ἀπὸ τοῦ Ἰάβρα τῆς Νομαδικῆς (ἐν ἡλικίᾳ 24 ἐτῶν) καὶ ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας.

6) Ἡ τύχη (αἱ συμφοραὶ) τῆς

πολιτείας, ἕνεκα τῶν πολλῶν ἐπαπειλούντων αὐτὴν πολέμων.

7) Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος (κατὰ τῶν Μαριανῶν Κίννα, Κάβριον καὶ Λεπίδου), ὁ Λιβυκὸς (κατὰ τοῦ Γναίου Δομιτίου Αἰνοβάβρου καὶ τοῦ μετὰ τούτου ἐνωθέντος βασιλέως τῆς Νομαδικῆς Ἰάβρα), ὁ ὑπεράλπειος (κατὰ Γαλλικῶν ἐθνῶν, ἅτινα ὁ Πομπηίος πορευόμενος εἰς τὴν Ἰσπανίαν κατενίκησεν), ὁ Ἰσπανικὸς (κατὰ τοῦ Σερτωρίου).

8) Ταῦτα οἱ ἐκδόται περιέγραψαν, διότι φαίνονται ὅτι εἶνε προσθήκαι μεταγενεστέραι χειρὸς.

9) Ὁ δουλικὸς, ὁ κατὰ τῶν δούλων, ἀρχηγούντος τοῦ Σπαρτάκου, [ὁ ναυτικὸς πόλεμος τ. ἑ. ὁ κατὰ τῶν πειρατῶν πόλεμος.

10) Πεικίλοι καὶ διάφοροι πόλεμοι (ὡς γενόμενοι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν) καὶ πολέμιοι (οἷον βασιλεῖς, προγεγραμμένοι, πειραταί, δούλοι) οὐ μόνον ὅφ' ἐνὸς τούτου (δὴλ. τοῦ Πομπηίου) πολεμηθέντες, ἀλλὰ καὶ εἰς πέρας ἀχθέντες. Διότι τὸ confecta = τῷ ad finem perducta.

fecta, nullam rem esse declarant¹, in usu positam² militari, quae huius viri scientiam fugere possit.

CAPUT XI.

29. Iam vero virtuti Cn. Pompei quae potest oratio par inveniri³? Quid est, quod quisquam aut illo dignum aut vobis novum aut cuiquam inauditum possit⁴ adferre? Neque enim illae sunt solae virtutes imperatoriae⁵, quae vulgo existimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, industria in agendo⁶, celeritas in conficiendo⁷, consilium in providendo, quae tanta sunt in hoc uno⁸, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus aut audivimus, non fuerunt.

30. Testis est Italia⁹, quam ille ipse victor L. Sulla huius¹⁰ virtute et subsidio confessus est liberatam; te-

¹) Δηλοῦσιν, ἐμφαίνουσι, φανερόν ποιοῦσιν ὅτι οὐδὲν πρᾶγμα εἶνε.

²)=τῷ quae (res) posita sit. Τὸ δὲ usu=scientia, experientia.

³) Σύντ. quae oratio potest inveniri par (=ἴσος, προσήκων) virtuti Cn. Pompei. Τοῦτο δὲ=τῷ virtus Pompei satis laudari non potest.

⁴) Τὸ quid est, quod... possit εἶνε ῥητορικὴ περίφρασις τοῦ quid potest, τί δύναται. Τὸ δὲ adferre=τῷ in medium proferre, εἰς τὸ μέσον φέρειν, εἰς τὸ κοινὸν ἀποφαίνειν, ἐντ.= πᾶσι δηλὸν ποιεῖν, πᾶσι δηλοῦν, λέγειν: τί ἐστὶν ὅπερ τις ἢ ἐκείνῳ (τῷ Πομπηίῳ) ἀντάξιον ἢ ὑμῖν νέον ἢ ὑπὸ τινος ἀνήκουστον δύναται νὰ εἴπῃ; Πᾶσα δηλ. ἀρετὴ ἀντάξια ἐκείνῳ εἶνε ὑμῖν νέα καὶ ἀνήκουστος· διότι αἱ ἀρεταὶ τοῦ Πομπηίου δὲν εἶνε ἐξ ἐκείνων ἀ; συγγὰ ἀκούετε.

⁵)=τῷ imperatoris, τοῦ στρατη-

γοῦ. Τὸ δὲ solae κατηγορούμενον: αἱ ἀρεταὶ τοῦ στρατηγοῦ, ἃς τις συνήθως ὡς τοιαύτας νομίζει, οἷον πόνος (δραστηριότης) ἐν ταῖς ἐνεργείαις κτλ. δὲν εἶνε αἱ μόναι διότι ὁ ἄξιος στρατηγὸς πρέπει πρὸς ταύταις καὶ ἄλλας νὰ ἔχῃ. Τίτες δὲ εἶνε αὗται δείκνυται ἐν § 36: quantā innocentia debent esse imperatores! quantā κτλ.

⁶) Ἡ φιλοπονία, ἡ ἐπιμέλεια ἐν τῷ πράττειν.

⁷)=τῷ in deducendis rebus ad finem, εἰς πέρας ἀγειν.

⁸) Ἀπερ τοσαῦτά ἐστὶν ἐν τούτῳ ἐνὶ ἀνδρὶ. Ὅθεν τὸ uno=τῷ solo, μόνῳ.

⁹) Μάρτυς (τῶν λόγων μου). Ἰδὲ ἐν § 28 σημ. 7 καὶ 9. Τὸ δὲ testis... testis... testis εἶνε σχῆμα λόγου, τὸ καλούμενον ἀναφορά.

¹⁰) Δῆλ. Pompeji... liberatam (fuisse), ὡμολόγησεν ὅτι ἡλευθερώθη τῇ ἀνδρείᾳ καὶ βοηθείᾳ τούτου.

stis est Sicilia¹, quam multis undique cinctam periculis non terrore belli, sed consilii celeritate explicavit²; testis est Africa, quae magnis oppressa hostium copiis eorum ipsorum sanguine redundavit³; testis est Gallia⁴, per quam legionibus nostris iter in Hispaniam Gallorum internecione patefactum est⁵; testis est Hispania, quae saepissime plurimos hostes ab hoc superatos prostratosque conspexit⁶; testis est iterum et saepius Italia⁷, quae cum servili bello taetro periculo-
soque⁸ premeretur, ab hoc auxilium absente expetivit⁹; quod bellum expectatione¹⁰ eius attenuatum atque imminutum est, adventu sublatum ac sepultum¹¹.

31. Testes nunc vero iam¹² omnes sunt orae atque

1) Sicilia . . Africa. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ πολέμου (83 π. Χ.) ὁ Σύλλας ἐνετείλατο τῇ Πομπηίῳ νὰ καταδιώξῃ τὰ εἰς τὴν Σικελίαν καὶ Ἀφρικὴν καταφυγόντα λείψανα τῶν Μαριανῶν.

2) Συντ. quam cinctam explicavit, ἣν περιεχωσμένην ἔλυσεν, ἤλευθερώσεν, ἔσωσεν (οὐ τῷ τοῦ πολέμου τρόμῳ ἀλλὰ τῆς βουλῆς τῇ ταχύτητι).

3) Ἐπλημύρηνσεν ἐκ τοῦ αἵματος αὐτῶν τούτων (τῶν πολεμίων)· διότι ἐκ τῶν 20 χιλιάδων πολεμίων μόνον 3 διέφυγον τὸν θάνατον.

4) Ἰδὲ § 28 σημ. 7.

5) Συντ. per quam (Galliam) iter patefactum est: δι' ἧς ὁδὸς εἰς τὴν Ἰσπανίαν ταῖς ἡμετέραις λεγεῶσι ἀνεψύχθη τῇ τῶν Γαλατῶν πανωλεθρία.

6) Ὅτις πλείστακις πλείστους πολεμίους ὑπὸ τούτου (τοῦ Πομπηίου) ἠττηθέντας καὶ καταβληθέντας εἶδεν.

7) Μάρτυς εἶνε τὸ δεύτερον, δηλ. ἐπὶ τοῦ δουλικοῦ πολέμου.

8) Ὑπὸ τοῦ δουλικοῦ πολέμου τοῦ ἀποτροπαίου καὶ κινδυνώδους.

9) Παρὰ τούτου (τοῦ Πομπηίου) καίτοι ἀπόντος ἤτησε βοήθειαν. Ὁ Κράσσος δηλ. εἶχε ζητήσει παρὰ τῆς γερουσίας τὸν ἐν Ἰσπανίᾳ ἀπόντα Πομπηίον εἰς βοήθειαν.

10) Ἀφαίρ. τῆς αἰτίας: τῇ προσδοκίᾳ τούτου, ἐπειδὴ οὗτος (ὁ Πομπηίος) περιμένετο. Τὸ δὲ attenuatum = ἠθικῶς ἐξησθένησεν (διὰ τὸν φόβον τῆς ἀφίξεως τοῦ Πομπηίου).

11) Καὶ ἐτάφη, τ. ἔ. εἰς πέρας ἤχθη. Ἐκ ὀρίζων τὸν πόλεμον ἀνέσκηκε κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Πλουτάρχου (Πομπ. 21). Διότι ὑποφθάσας τοὺς ἐκ τῆς μάχης σφύγοντας πεντακισχιλίους δούλους κατέκοψεν.

12) Νῦν δὲ ἤδη. Ῥητορικὴ ἐπισώρευσις τῶν μορίων πρὸς ἔξαρσιν τῶν ἐπομένων. Εἰς δὲ τὸ ora οὖν. maritimae: πᾶσαι αἱ παραλῖαι, πᾶσαι αἱ ἀκταί. Διὰ τούτων δηλοῦται ὁ πειρατικὸς πόλεμος.

omnes exterae gentes ac nationes¹, denique maria omnia cum universa², tum in singulis oris omnes sinus atque portus. Quis enim toto mari³ locus per hos annos aut tam firmum habuit praesidium, ut tutus esset, aut tam fuit abditus, ut lateret⁴? Quis navigavit, qui non se aut mortis aut servitutis periculo committeret⁵, cum aut hieme aut referto praedonum mari navigaret? Hoc tantum bellum, tam turpe, tam vetus, tam late divisum atque dispersum quis umquam arbitraretur⁶ aut ab omnibus imperatoribus uno anno aut omnibus annis ab uno imperatore confici posse?

32. Quam provinciam tenuistis a praedonibus liberam per hosce annos? quod vectigal⁷ vobis tutum fuit?

¹) Τὰ ἀλλοδαπὰ φύλα καὶ ἔθνη. Ὁ δὲ πλεονασμὸς πρὸς δηλώσειν τοῦ πολυαριθμοῦ τῶν ἐθνῶν.

²) Οὐ μόνον σύμπαντα, οὐ μόνον καθόλου (ὥς ἡ Μεσόγειος), ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκάστη παραλία πάντες οἱ κόλποι καὶ οἱ λιμένες.

³) Ἀφαιρετική τοπική: καθ' ὅλην τὴν θάλασσαν. Πρβλ. § 60.

⁴) Δηλ. eos (maritimos latrones): ἡ τόσον ἀποκεκρυμμένος ὥστε νὰ λανθάνῃ αὐτοὺς (τοὺς πειρατὰς).

⁵)=ut is non committeret se periculo aut m. aut s.: ὥστε νὰ μὴ ἐκθέσῃ ἑαυτὸν εἰς τὸν κίνδυνον ἢ τοῦ θανάτου ἢ τῆς αἰχμαλωσίας. Καὶ τὸ μὲν mortis ἐτέθη ἀναφορικῶς πρὸς τὸ hieme τ. ἔ. ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, ὁπότε, ἵνα διαφύγῃ τοὺς πειρατὰς, ἐξετίθετο εἰς τὸν κίνδυνον τοῦ θανάτου (δηλ. νὰ πνιγῇ), τὸ δὲ servitutis ἀναφορικῶς πρὸς τὸ mari referto praedonum, τῆς θαλάσσης μεστῆς πειρατῶν οὐσης,

ὁπότε ἤθελε διατρέχῃ τὸν κίνδυνον τῆς αἰχμαλωσίας.

⁶) Σύντ.: quis umquam arbitraretur hoc tantum bellum... confici posse=τίς ποτε ἤθελε πιστεῦν, ὅτι οὗτος ὁ τηλικούτος πόλεμος (διότι ἐξετείνετο καθ' ἅπασαν τὴν Μεσόγειον) ὁ τόσον ἐπονείδιστος (διότι ἐγίνετο ὑπὸ πειρατῶν), ὁ τόσον παλαιὸς (διότι εἶχεν ἀρχίσει πρὸ 20 ἐτῶν), ὁ τόσον μακρὰν διαδεδομένος καὶ ἐξηπλωμένος ἡδύνατο νὰ ἀποπερατωθῇ ἢ ὑπὸ πάντων τῶν στρατηγῶν (οἵτινες δηλ. κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἔζων) ἐν ἐνὶ ἔτει, ἢ ὑφ' ἐνὸς στρατηγοῦ ἐν πᾶσι τοῖς ἔτεσι τοῦ βίου αὐτοῦ; Τὸ δὲ ab omnibus imperatoribus uno anno aut omnibus annis ab uno imperatore εἶνε σχῆμα λόγου, ὑπερ commutatio ἀντιμεταβολή τ. ἔ. διπλῇ ἀντίθεσις καλεῖται. Πρβλ. καὶ § 67.

⁷) Τίς πρόσδοδος, τίς φόρος ὑμῖν ἀσφαλῆς ὑπῆρξεν;

quem socium defendistis? cui praesidio¹ classibus vestris fuistis? quam multas existimatis insulas esse desertas²? quam multas aut metu relictas aut a praedonibus captas urbes esse sociorum³?

CAPUT XII.

Sed quid ego longinqua⁴ commemoro? Fuit hoc quondam, fuit⁵ proprium populi Romani, longe a domo⁶ bellare et propugnaculis⁷ imperii sociorum fortunas, non sua tecta defendere. Sociis ego nostris mare per hos annos clausum fuisse dicam⁸, cum exercitus vestri⁹ numquam a Brundisio nisi hieme summa transmiserint¹⁰? Qui ad vos ab exteris nationibus venirent, captos querar¹¹, cum legati populi Romani re-

1) Ἀφαιρ. τοῦ σκοποῦ: τίνα συμμάχων τοῖς ἡμετέροις πλοίοις παρέσχετε βοήθειαν. Αἱ δὲ ἀφαιρ. τὸ ὄργανον.

2) Ὅτι ἡρημώθησαν διότι οἱ κάτοικοι κατέλιπον ταύτας, ὥς μὴ δύναμνοι ἐν ταύταις νᾶ ἤρῳσιν.

3) Σύντ. quam multas urbes existimatis relictas esse (ab incolis) aut captas esse (a praedonibus).

4) = τῷ longe ab oculis vestris remota, in longinquis (μακρὰν ἀπεχούσαις) regionibus acta: διὰ τὴν μνημονεύω γεγονόςτα μακρὰν ἡμῶν γενόμενα.

5) Ῥητορικὸν σχῆμα, τὸ καλοῦμαι ἐπίτευξις καὶ ἐπαναδιπλώσις ἢ παλιλογία, λατιν. conduplicatio ἢ iteratio. Τὸ δὲ proprium οὐσ. τὸ ἴδιον, τὸ χαρακτηριστικόν, ἡ ἀρετὴ, τὸ προτέρημα.

6) = τῷ ab Italia, μακρὰν τῆς πατρίδος, τῆς Ἰταλίας νὰ πολεμῇ, ἵνα υπερασπίσῃ τοὺς πόρρω ὄντας συμμάχους.

7) Ἀφαιρετικὴ τοῦ ὁράνου: καὶ τοῖς προμαχώσι (δηλ. τῷ στόλῳ καὶ

τῷ στρατῷ) τῆς ἀρχῆς νὰ υπερασπίζῃ τὰς περιουσίας τῶν συμμάχων.

8) Sociis . . dicam, cum κτλ. περαιτέρω ἀνάπτυξις τῆς ἐρωτήσεως quid ego longinqua commemoro: νὰ εἰπω ὅτι ἀπεκλείσθη τοῖς ἡμετ. συμμάχοις ἡ θάλασσα, ὅτε (ὁ στόλος) ὑμῶν ἐνεκα τοῦ ἀπὸ τοῦ περαιτῶν φόβου ἡναγκάζετο νὰ μένῃ ἐν τοῖς ἡμετέροις παραλλοῖς;

9) Τοῦ vestri ἐτέθη μετὰ τὸ nostris, ἵνα τὸν ἀκροώμενον λαὸν μάλιστα διεγείρῃ. Τὸ δὲ hieme summa = τῷ hieme media, ἐν ἀκμῇ (ἐν μέσῳ) τοῦ χειμῶνος. (Ὁ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀπαιτήματος πειραιτῶν)

10) = τῷ trans mare navigaverint, εἶχον διαπλεύσῃ.

11) Νὰ δεινολογήσω ὅτι ἡ γαλαωτέστησαν οἱ πρὸς ὑμᾶς ἐξ ἀλλοδαπῶν ἐθνῶν ἐρχόμενοι. Ἡ δὲ ὑποτακτικὴ venirent ἐφαρτᾶται ἐκ τοῦ captos (esse). Ὅθεν = τῷ querar eos captos esse, qui . . repirent κτλ.

dempti sint¹? Mercatoribus tutum mare non fuisse dicam, cum duodecim secures² in praedonum potestatem pervenerint?

33. Cnidum aut Colophônem aut Samum, nobilissimas urbes, innumerabilesque alias captas esse commorem³, cum vestros portus atque eos portus, quibus vitam ac spiritum ducitis⁴, in praedonum fuisse potestate sciatis? An vero ignoratis portum Caietae⁵ celeberrimum ac plenissimum navium inspectante praetore⁶ a praedonibus esse direptum, ex Misêno autem eius ipsius liberos⁷, qui cum praedonibus antea ibi bellum gesserat, a praedonibus esse sublato? Nam quid ego Ostiense incommodum⁸ atque illam labem atque ignominiam rei publicae querar, cum prope inspectantibus vobis⁹ classis ea, cui consul populi Ro-

1) "Οτε πρέσβεις τοῦ Ῥωμαίων δήμου ἐξηγοράσθησαν, λύτροις ἡλευθερώθησαν. Ἀγνωστον δὲ ἂν διὰ τοῦ legati δηλοῦνται Ῥωμαῖοι πρέσβεις ἢ ἂν ἐννοοῦνται στρατιωτικοὶ πρέσβεις ἤτοι ἀντιστράτηγοι. Ὁ δὲ πληθ. liberos κείται πιθανῶς ἀντὶ ἐνικῶς ὡς καὶ ἐν § 33, σημ. 7.

2) Μετωνυμικῶς, ἀντὶ δύο στρατηγῶν, ὧν ἑκάτερος ἐν ταῖς ἐπαρχίαις εἶχε πρὸ αὐτοῦ, ὡς ἐμβλημα τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐξ ῥαβδούχου μετὰ πελέκειων (securae) ἐντὶ ἐν Ῥώμῃ εἶχε δύο καὶ ἄνευ πελέκειων. Οὗτοι δὲ κατὰ Πλούταρχ. (Πομπ. 24) ἦσαν ὁ Σεπτίλιος καὶ Βελλίνος.

3) Νὰ μνημονεύσω ὅτι ἡ Κνίδος (πόλις τῆς Καρίας) ἢ ἡ Κολοφῶν (πόλις τῆς Ἰωνίας) ἢ ἡ Σάμος.

4) Δι' ὧν ζῆτε καὶ ἀναπνέετε, ἀντὶ ἐξ ὧν τὰ πρὸς συντήρησιν ὑμῶν (δηλ. τὸ σίτον) λαμβάνεται. Ὅθεν=τοῦ quorum ope vitam sustentatis.

E. Δ. ΤΣΑΚΑΛΩΤΟΥ C. pro l. Manilia

5) Ἡ τῶν ὄντι ἀγνωστεῖτε ὅτι ὁ λιμὴν τῆς Καίτης (πόλεως τῆς Καμπανίας, τανῦν Gaëta). Τὸ δὲ celeberrimum παρὰ τοῖς ἐγχρίτοις πεζογρ.=πολὺ συγχαζόμενος, πολυάνθρωπος. Παρὰ τοῖς μὲν=τῶν clarus, famosus.

6) Θεωμένου, ὁρῶντος τοῦ πραιτωρός. Δὲν εἶνε βέβαιον ὅτι οὗτος ἦτο ὁ Μάρκος Ἀντώνιος.

7) Ἐκ δὲ τοῦ Μισηνοῦ (ἀκρωτηρίου τῆς Καμπανίας) αὐτοῦ τούτου (τοῦ πραιτωρός) τὰ τέκνα ἀνερπάγησαν ὑπὸ τῶν πειρατῶν; (ἢ τὸ τέκνον, ἂν τὸ liberos ὡς ἐνικὸς ἐληφθῇ. Ἰδὲ Πλούταρχ. Πομπ. 24).

8)=τῶν damnum, quod praedones intulerunt urbī Ostiae. Ἡ δὲ Ὡστία ἦτο τὸ ἐπίνειον τῆς Ῥώμης, κείμενον πρὸς ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Τιβέριως. Τὸ δὲ labes μετφ.=macula, dedecus, κηλίς, βυεῖδος, αἰσχρὴν.

9)=τῶν quasi in praesentia vestra.

mani praepositus esset¹, a praedonibus capta atque oppressa est²? Pro di immortales³! tantamne unius hominis incredibilis ac divina virtus tam brevi tempore lucem adferre rei publicae potuit⁴, ut vos, qui modo ante ostium Tiberinum classem hostium videbatis, ii nunc nullam intra Oceani ostium praedonum navem esse audiat?

34. Atque haec qua celeritate gesta sint, quamquam videtis, tamen a me in dicendo praetereunda non sunt⁵. Quis enim umquam aut obeundi negotii aut consequendi quaestus studio, tam brevi tempore, tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quam celeriter⁶, Cn. Pompeio duce, tanti belli impetus navigavit? qui nondum tempestivo ad navigandum mari Siciliam adiit, Africam exploravit⁷, in Sardiniam cum

¹) Οὗ ναύαρχος ἦτο ὑπατος τοῦ Ῥωμαίων δήμου. Ὁ Κικέρων ἐπίτηδες ἀποσιωπᾷ τὸ ὄνομα τοῦ ὑπάτου διὰ τὸ ἐπονείδιστον τῆς ἀναμνήσεως.

²) Ὑπὸ τῶν πειρατῶν συνελήφθη καὶ κατεστράφη. Κατὰ Δίωνα Κάσ. 36, 5 οἱ πειραταὶ εἰσέπλεον εἰς τὴν Ὠστίαν καὶ κατέκαιον τὸν στόλον τῶν Ῥωμαίων.

³) Ὡς πρὸς τῶν θεῶν. Τὸ pro ἢ proh εἶνε ἐπιφώνημα σφοδροῦ πάθους.

⁴) Σύντ.: virtus unius hominis (δῆλ. Pompeji) potui adferre reipublicae tantam lucem (= salutem, § 41) ut vos . . . non audiat esse ullam navem praedonum intra ostium Oceani (ἐντὸς τοῦ στομίου τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ). Τὸ δὲ Oceani ostium ἐτίθη ἕνεκα τοῦ ostium Tiberinum, ἀντὶ τοῦ fretum Gaditanum, τοῦ πορθμοῦ τῶν Γαδείρων. Ὁθεν = ἐντὸς ὧλης τῆς Μεσογείου θαλάσσης.

⁵) Οὐχὶ ἀσυνήθης ἔλξης, ἀντὶ

praetereundum non est qua celeritate haec gesta sint.

⁶) Ὅσον ταχέως. Ἡ δὲ σύντ. quis studio obeundi negotii (ἀντὶ obeundi negotium) aut consequendi questus (= τίς σπουδάζων, σπεύδων ἢ νὰ ἐπιτελέσῃ ἔργον ἢ νὰ ἀποκτήσῃ κέρδος) potuit tot loca adire, t. c. conficere (τόσας πορείας νὰ διανύσῃ) tam brevi tempore (ἐν τόσῳ βραχεῖ χρόνῳ, τ' ἔ. τόσον ταχέως, ὅθι. = τῷ tam celeriter) quam celeriter impetus tanti belli navigavit (= ὅσον ταχέως ἢ ἔφοδος, ἢ ὀρμὴ τηλικούτου πολέμου ἔπλευσεν). Ἡ μεταφορὰ ἐκ τῆς ὀρμητικῆς προσβολῆς τοῦ στόλου.

⁷) Οὗτος δὲ (δῆλ. ὁ Πομπήιος), τῆς θαλάσσης οὐπω εὖνου εἰς πλοῦν οὐσης, εἰς Σικελίαν ἦλθε, τὴν Λιβύην διηρεύνησεν, ἐξήτασεν, (ἵνα ἀνακαλύψῃ τὰ κρυπτήρια τῶν πειρατῶν).

classe venit atque haec tria frumentaria subsidia rei publicae¹ firmissimis praesidiis classibusque munivit².

35. Inde cum se in Italiam recepisset³, duabus Hispaniis et Galliâ Transalpinâ⁴ praesidiis ac navibus confirmatâ⁵, missis item in oram Illyrici maris et in Achaïam omnemque Graeciam navibus⁶, Italiae duo maria maximis classibus firmissimisque praesidiis adornavit⁷, ipse autem ut Brundisio profectus est⁸, undequingagesimo die totam ad imperium populi Romani Giliciam adiunxit; omnes, qui ubique praedones fuerunt, partim capti interfectique sunt, partim unius huius se imperio ac potestati dediderunt⁹. Idem Cretensibus, cum ad eum usque in Pamphyliam legatos deprecatoresque misissent, spem deditionis non ademit obsidesque imperavit¹⁰. Ita tantum bellum, tam diu-

¹)=τῶν loca, ubi in subsidium urbis frumentum coacervatur, ἐντ. =σιταποθῆκαι τῆς πολιτείας.

²) Ἡσπαλίαις δι' ἰσχυροτάτων φρουρῶν καὶ στόλων.

³) Τὸ se recipisse=τῶν rediisset. Εἰς δὲ τὸ duabus ἐννοεῖται. τὸ ulteriore et citiore, τὴν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἰβηρος ποταμοῦ.

⁴) Καὶ τὴν πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας. Ταύτης τὸ μεσημβρινὸν μέρος ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 122 π. Χ. ἔγεινε Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία. Τὴν δὲ ἄλλην κατέκτησεν ὁ Καῖσαρ.

⁵) Ἀπλ. ab eo = postquam is confirmaverat, tutas fecerat. Ὁ δὲ ἐνίκος, διότι συνεφώνησε πρὸς τὸ προσεχέστερον υποκείμενον, καὶ συνάμα διὰ τὴν σαφήνειαν ἕνεκα τοῦ ἀμέσως ἐπομένου praesidiis ac navibus

⁶)=et postquam naves miserat. Achaïa δὲ καλεῖται ἐν συνδέσει

μετὰ τοῦ Graecia ἢ Πελοπόννησος.

⁷) Τὸ adorno aliquid aliqua re = παρέχω, γορηγῶ τινὶ τι. Τὰ δὲ duo maria εἶνε Adriaticum et Tyrrenum mare. Ταῦτα δὲ πάντα ἐποιοῖ ὁ Πομπηΐος διὰ τῶν ὑπάρχων αὐτοῦ, εἰς οὓς διείλε τὰς θαλάσσας ἐπιστήσας ἄρχοντα ἐκάστης αὐτῶν.

⁸) Ὁ ὕδιος δὲ (δῆλ. ὁ Πομπηΐος) ὡς ἐκ τοῦ Βρεντησίου ἀπῆλθεν. Ὁ Πομπηΐος ἐπῆλθε κατὰ τῶν πειρατῶν ἔχων ἐξήκοντα ἀρίστους ναῦς. Τοῦτους δὲ ἐν διαστήματι 49 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐκ Βρεντησίου ἀναχωρήσεώς σου ἡγάγασκε νὰ παραδοθῶσιν εἰς αὐτόν.

⁹) Παρέδωκαν ἑαυτοὺς τῇ ἀρχῇ καὶ ἐξουσίᾳ ἐνὸς τούτου (δῆλ. τοῦ Πομπηΐου).

¹⁰) Ὁ αὐτὸς (Πομπηΐος) οὐκ ἀφείλετο τοῖς Κρησὶ τὴν ἐλπίδα τῆς (εἰς αὐτὸν) παραδόσεως καὶ ὁμήρους ἐπέταξεν αὐτοῖς ~~δοῦναι~~ τὸ δὲ deprecaverat.

turnum, tam longe lateque dispersum¹, quo bello omnes gentes ac nationes² premebantur, Cn. Pompeius extrema hieme apparavit, ineunte vere suscepit, media aestate confecit³.

CAPUT XIII.

36. Est haec divina atque incredibilis virtus⁴ imperatoris. Quid? ceterae⁵, quas paulo ante commemorare⁷ coeperam, quantae atque quam multae sunt! Non enim bellandi virtus solum in summo ac perfecto imperatore quaerenda est⁸, sed multae sunt artes eximiae huius administratae comitesque⁹ virtutis. Ac primum quantâ innocentia¹⁰ debent esse imperatores, quantâ deinde in omnibus rebus temperantiâ, quanta fide,

tores=ad deprecandum eum (Poppejum), ἵνα ἱκετεύσωσιν αὐτόν, ὅπως δεχθῇ αὐτοὺς εἰς ὑποταγὴν καὶ ἐντεῦθεν πρασασίαν αὐτοῖς παράσχη κατὰ τοῦ πολιορκουμένου αὐτοῦ Μετέλλου.

1) Τὸ ῥ. dispergo σημ. διασπείρω, διαδίδωμι. Ἐν δὲ τῷ ἡμῶν bello (ὅφ' οὗ πολέμου) ὑπάρχει ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς λέξεως ἐν τῇ ἀναφορικῇ προτάσει, ὥστε σύνθετος εἶναι.

2) Πρβλ. τὰ σεσημειωμένα ἐν σελ. 47, σημ. 1.

3)=τῷ ad finem perduxit: τελευτῶντος τοῦ χειμῶνος παρεσκεύασεν, ἀρξαμένου τοῦ ἔαρος ἀνέλαβε καὶ μεσοῦντος τοῦ θέρους εἰς πέρας ἤγαγεν. Πρβλ. Πλουτ. Πομπ. 29.

4) Δακρυονία ἀρετὴ (ικανότης στρατιωτικῇ). Τὸ δὲ haec καθ' ἑλξιν ἐκ τοῦ virtus, ἀντὶ τοῦ hoc, τ'. ε. τοῦτο, ὅτι δηλ. ἐν βραχείᾳ χρόνῳ κατέλυσε ὁ Πομπήιος τὸν πόλεμον.

5) ~~ἡ δὲ ἀρετὴ~~ Οὐχὶ σπα-

νίως διὰ τοῦ quid μεταβαίνει ὁ ῥήτωρ εἰς ἕτερόν τι· πρβλ. § 12.

6) Δηλ. virtutes. αἱ λοιπαὶ ἀρεταί, ἧτοι αἱ ἡθικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς στρατιωτικάς.

7) Ὡς ὀλίγω πρότερον ἀνεμνήσθην, τ'. ε. ἐν § 29: neque enim illae sunt solae virtutes imperatoriae κτλ.

8) Οὗ γὰρ μόνον τὴν πρὸς τὸν πόλεμον ἀρετὴν ἐν τῷ ἐξόχῳ καὶ τελείῳ στρατηγῷ ζητητέον ἐστίν. Τὸ δὲ artes, κεῖμενον ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ virtutes. δεικνύει ὅτι ars καὶ ἀρετὴ τῆς αὐτῆς ῥίζης εἶναι. Ἰδὲ Λεξ. Τσακαλώτου ἐν λ. ars.

9) Κατηγορούμενον (καὶ ὄχι παράθεσις) τοῦ artes eximiae: θεράπαινα καὶ ἀκόλουθοι ταύτης τῆς ἀρετῆς (δηλ. τῆς στρατιωτικῆς) εἰσιν.

10) Ἀφαιρ. τῆς ἰδιότητος ὥς καὶ αἱ ἐπόμεναι: ὁπόσῃ ἀφιλοκέρδειαν ὁφείλουσι νὰ ἔχουσιν, ἔπειτα δὲ ὁπόσῃ

quanta facilitate, quanto ingenio, quanta humanitate! quae breviter qualia sint in Cn. Pompeio considerare-mus¹. Summa enim omnia sunt², Quirites, sed ea magis ex aliorum contentione³ quam ipsa per sese cognosci atque intellegi possunt.

37. Quem enim imperatorem possumus ullo in numero putare⁴, cuius in exercitu centuriatus veneant⁵ atque venierint? Quid hunc hominem magnum aut amplum de re publica cogitare⁶, qui pecuniam ex aenario depromptam⁷ ad bellum administrandum aut propter cupiditatem provinciae⁸ magistratibus diviserit⁹ aut propter avaritiam Romae in quaestu reliquerit¹⁰? Vestra admurmuratio facit¹¹, Quirites, ut agnoscere videamini, qui haec fecerint; ego autem nomino nemi-

σωφροσύνην ἐν πᾶσι τοῖς πράγμασιν, ὁπόσῃν πίστιν ὁπόσῃν φιλοπροσηγορίαν (φιλοφροσύνην) ὁπόσῃν σύνεσιν (§ 42 consilium) ὁπόσῃν φιλανθρωπίαν.

1) Ταῦτα δὲ (δῆλ. αἱ μνημονευθεῖσαι ἀρεταί) ὅποιά εἰσιν ἐν τῷ Π. διὰ βραχείων σκεψώμεθα.

2) Δῆλ. in eo: πάντα δῆλον ὅτι (βεβαίως) ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ εἰς ὑπατον βαθμόν.

3) = τῷ comparatione cum aliis: ἀλλὰ ταῦτα μᾶλλον (καλλίτερον) διὰ παραβολῆς πρὸς ἄλλα ἢ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ δύνανται νὰ γνωσθῶσι καὶ νὰ ἐννοηθῶσιν.

4) Νὰ νομίσωμεν (νὰ θεωρήσωμεν) ἔχοντα ἀξίαν τινά.

5) Δυνητικὴ ὑποτακτικὴ τοῦ venio, ii, itum, ire: πιπράσκοντο ἂν, δύνανται νὰ ἐκτίθενται εἰς πώλησιν οἱ στρατιωτικοὶ βαθμοὶ (centuria.us). Τὸ δὲ venierint = τῷ vendidi fuerint καὶ (πράγματι) ἔχουσι πωληθῆ.

6) Τὸ quid... cogitare ἐξήρηται ἐκ τινος potest, νοουμένου ἐκ τοῦ ἀνωτέρω possumus = τί μέγα ἢ ἐνδοξον ὁ ἄνθρωπος οὗτος δύναται περὶ τῆς πολιτείας νὰ σκέπτηται; Δύναται ὁ ἄνθρωπος οὗτος νὰ σκέπτηται περὶ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης τῆς πολιτείας;

7) Τὸ ληφθὲν χρήμα ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου.

8) Δῆλ. retinendae, ὅπερ = τῷ c. retinendi provinciam: ἐκ πόθου τοῦ νὰ κρατήσῃ πλεονα χρόνον τὴν διοίκησιν τῆς ἐπαρχίας,

9) = τῷ distribuerit: διένειμε τοῖς ἐν Ῥώμῃ ἀρχουσιν, ὅτινες περὶ τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ ἐφρόντιζον.

10) Ἡ διὰ τὴν φιλοχρηματίαν κατέλιπεν ἐν Ῥώμῃ τοῖς τραπέζιταις ἐπὶ τόκῳ;

11) Τὸ facit... ut videamini cognoscere = ὁ ψιθυρισμὸς ποιεῖ ὑμᾶς δοκεῖν γινώσκειν, ἀποδεικνύει ὅτι γινώσκετε.

nem; quare irasci mihi nemo poterit¹, nisi qui ante de se voluerit confiteri. Itaque propter hanc avaritiam imperatorum quantas calamitates, quocumque ventum sit², nostri exercitus ferant, quis ignorat?

38. Itinera, quae per hosce annos in Italia per agros atque oppida civium Romanorum nostri imperatores fecerint, recordamini³; tum facilius statuetis⁴, quid apud exteras nationes fieri existimetis⁵. Utrum plures arbitramini per hosce annos militum vestrorum armis hostium urbes an hibernis sociorum civitates esse deletas⁶? Neque enim potest exercitum is continere⁷ imperator, qui se ipse non continet, neque severus esse in iudicando, qui alios in se severos esse iudices non vult⁸.

39. Hic miramur hunc hominem tantum excellere ceteris⁹, cuius legiones sic in Asiam pervene-

¹) Δυνήσεται, πλὴν ἐάν τις πρότερον θελήσῃ νὰ δηλολογήσῃ (διὰ τῆς ὀργῆς) περὶ ἑαυτοῦ (νὰ προκαταδικάσῃ ἑαυτὸν ὡς ἔνοχον).

⁴) Ὁ μέλλων μετὰ προστακτικῇ τίθεται ἵνα δείξῃ τὴν συνέπειαν πράξεως διαταγθεῖσης: τότε ῥῶον διαγνώσεσθε, τότε εὐκολώτερον θὰ κρίνητε.

²) ὅποσας συμφο- ²)=τῷ quocumque ii venerint, αὐτὰς ὑφίστανται ὅσους ἀνέλοιεν. Ἀμετάβητα ῥήματα ἡμετέρῃ γραφῇ ἐν τῷ παθητικῷ τίθενται ἀπροσώπως. ³) Πρὸν. τὰ nos currimus=τῷ a nobis curritur, sic imus ad astra=τῷ sic itur ad astra, mihi ista nocere non possent=τῷ mihi ab istis noceri non potest. Ἡ δὲ ὑποτακτικὴ ἔνεκα τῆς ἐκ τοῦ ferant ἐξαρτήσεως.

⁵) Ὁ, τι ἀν' ἡγήταισθε γίνεσθαι παρὰ τοῖς ἀλλοδαποῖς ἔθνεσιν. Περὶ τῆς ὑποτακτικῆς ἴδε σελ. 25 σημ. 2.

⁶) Σύντ.: arbitramini plures urbes hostium esse deletas armis m. vestrorum κτλ. Τὸ δὲ hibernis = ὑπὸ τῶν χειμαδίων, ἢ. ἔ. ὑπὸ τῶν διαχειμαζόντων (ἐν ταῖς συμμαχικαῖς πόλεσι) στρατιωτῶν, οἵτινες πολλὰς διήρπαζον αὐτάς.

³) Προστικτ. τοῦ recordor (aliquid) ἀναμνησκομαι τι: ἀναμνησθησέτας πορείας, ἃς ἐποιήσαντο κατὰ ταῦτα τὰ ἔτη, δηλ. τὰ τελευταῖα, καθ' ἃ ἐγένοντο οἱ κατὰ τοῦ Σπαρτάκου, τοῦ Σερτωρίου καὶ τῶν πειρατῶν πόλεμοι.

⁷)=τῷ coercere (νὰ κρατήσῃ τοῦ στρατοῦ) ἢ. ἔ. ab avaritiā et rapinis prohibere exercitum.

⁸) Ὁ μὴ θέλων οἱ ἄλλοι νὰ εἶνε πρὸς αὐτὸν αὐστηροὶ κριταί.

⁹) Τὸ excello μετὰ δοτ.=τῷ

6) Πόλεμον, νομίζου διὰ κατὰ ταῦτα τὰ ἐν ὁρίονι νόμον καὶ νομῶν κατεργάζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀμνηστικῶν γραμμάτων ὑφίστανται ὅσους ἀνέλοιεν ὑπὸ τῶν χειμαδίων.

rint¹, ut non modo manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato² nocuisse dicatur²? Iam vero quem ad modum milites hibernent³, cotidie sermones ac litterae perferuntur⁴; non modo ut sumptum faciat in militem, nemini vis adfertur⁵, sed ne cupienti quidem cuiquam permittitur. Hiemis enim, non avaritiae perfugium⁶ maiores nostri in sociorum atque amicorum tectis esse voluerunt.

CAPUT XIV.

40. Age vero⁷ ceteris in rebus qua sit temperantia considerate. Unde illam tantam celeritatem et tam incredibilem cursum inventum⁸ putatis? Non enim illum eximia vis remigum aut ars inaudita quaedam gubernandi aut venti aliqui novi⁹ tam celeriter in ultimas

antecello καὶ praesto, προσέχω, κραίτων εἰμί τινος. Τὸ δὲ hic=ἐνταῦθα, ἐν τούτῳ τῷ πράγματι, κατὰ ταῦτα.

1) Οὗ αἱ λεγεῶνες οὕτως τὴν Ἀσίαν διηλθον (ἐν τῷ πειρατικῷ πολέμῳ).

2) Ὡστε οὐ μόνον ἡ χεὶρ τοσοῦτου στρατοῦ, ἀλλ' οὐδὲ τὰ ἔργα τῶν ποδῶν αὐτῶν λέγουσιν ὅτι ἐβλάψαν τινα ἐν εἰρήνῃ μεθ' ἡμῶν ὄντα, τ'. εἰ. οὐ μόνον χεῖρα δὲν ἐπέβαλον ἐπὶ τῆς περιουσίας τῶν κατοίκων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς χώρας τούτων πορευόμενοι οὐδεμίαν βλάβην ἐπήνεργον.

3) Οἱ στρατιῶται τοῦ Πομπηίου διαχειρίζουσι. Τὸ δὲ quem ad modum = τῷ quam tranquille et moderate.

4) Καθ' ἐκάστην ἀπὸ στόματος ἀγγελίας (sermones, ἐν ἀντιθ. πρὸς τὸ litterae ἐπιστολαὶ) διακομίζονται.

5) Οὐδενὶ βία παρέχεται. Τοῦτο δὲ εἶνε ἐντονώτερον τοῦ nemo cogi-

tur, οὐδεὶς ἀναγκάζεται. Εἰς δὲ τὸ cupienti ὑπὸν. τὸ sumptum facere in milites: ἐπιθυμοῦντι ἀναλίσκειν εἰς τοὺς στρατιώτας ἐπιτρέπεται.

6) Τὸ μὲν hiemis εἶνε γενικὴ ἐξ ἀντικειμένου, τὸ δὲ avaritiae γενικὴ ἐξ ὑποκειμένου εἰς τὸ perfugium: ἠθέλησαν νὰ εἶνε καταφύγιον τοῦ χειμῶνος (νὰ καταφεύγῃσι τὸν χειμῶνα) καὶ ὅχι τῆς φιλαργυρίας (καὶ ὅχι ἡ φιλαργυρία νὰ καταφεύγῃ).

7) Τὸ μὲν age, ὅπου χρησιμεύει εἰς μετάβασιν, σύναφον τῷ considerate, τὸ δὲ vero τῷ ceteris: ἄγε θεωρήσατε, ἥς τινός γε ἐγκρατείας ἐστὶν (ὁ Πομπήιος) ἐν τοῖς λοιποῖς πράγμασιν.

8) Δῆλ. esse: πόθεν (ἐκ τίνος αἰτίας) νομίζετε ὅτι ἐπετεύχθη ἐκείνη ἡ τηλικαύτη κτλ.

9) Ἡ νῆς τινὲς ἄνθρωποι. Ἡ δὲ ἀντων. aliqui ἐτέθη ἐν ἀρνητικῇ προτάσει, ἵνα μὴ ἐπαναληφθῇ ἡ quaedam.

terras pertulerunt, sed eae res, quae ceteros remorari solent, non retardarunt¹; non avaritia ab instituto cursu ad praedam aliquam devocavit², non libido³ ad voluptatem, non amoenitas⁴ ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem⁵, non denique labor ipse ad quietem⁶; postremo signa et tabulas⁷ ceteraque ornamenta Graecorum oppidorum, quae ceteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille ne visenda quidem existimavit.

41. Itaque omnes nunc in iis locis⁸ Cn. Pompeium sicut aliquem non ex hac urbe missum, sed de caelo delapsum intuentur⁹; nunc denique incipiunt credere¹⁰ fuisse homines Romanos hac quondam continentia¹¹, quod iam nationibus exteris incredibile ac falso memoriae proditum videbatur¹²; nunc imperii vestri splendor

¹) Δῆλ. illum (Pompeium). Τὸ δὲ remoror aliquem = βραδύνω, καθύπερθε τινά.

²) Οὐκ ἡ πλεονεξία ἀνεκάλυψε, ἐκάλυψε αὐτὸν ἀπὸ τοῦ προτιθεμένου πλοῦ πρὸς λείαν τινά.

³) Ὑπὸν. τὸ devocavit: οὐκ ἡ ἐπιθυμία ἐκάλυψε αὐτὸν πρὸς τὴν ἡδονὴν τ'. ἔ. πρὸς ἀπόλαυσιν ἡδονῆς.

⁴) Δῆλ. locorum, ἡ μάλλον = τῷ amoenus locus, τερπνὸς τόπος (ἐκάλυψε αὐτὸν) πρὸς τέρψιν.

⁵) Οὐδὲ εὐγένεια πόλεως πρὸς γνῶσιν αὐτῆς. Ἡ πόλις δὲ αὕτη εἶνε αἱ Ἀθήναι, εἰς ἣν κατὰ Πλούταρχον (Πομπ. κεφ. 27) ὁ Πομπήσιος ἦλθεν, ἵνα τοῖς θεοῖς θυσιάσῃ καὶ τὸν δῆμον προσαγορεύσῃ, καὶ ἐξ ἧς εὐθὺς ἀπῆλθεν.

⁶) Οὔτε τέλος αὐτοῦ ὁ πόνος (ἡ ταλαιπωρία ἐκάλυψε αὐτὸν) ἵνα ἡσυχάσῃ.

⁷) Τὸ μὲν signa = statuae, simulacra ex aere, marmore, ebore

εἰς δὲ τὸ tabulas ὕπον. pietas = γραφάς. Εἰς τὸ ceteri ὕπον. imperatores· ἡ δὲ αὐτῶν. ea ταῦτα, ἧτις εἶνε ὕπον. τοῦ visenda esse, ἐτέθη χάριν ἐμφάσεως.

⁸) Δῆλ. in Asiâ, ἐν τῇ Ἀσίᾳ.

⁹) Προσβλέπουσιν ὡς τινα... ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καταβάντα, ἥτοι ὡς θεόπεμπτον. Ἡ δὲ ἐπαναφορὰ (nunc... nunc... nunc) ἐτέθη ἐμφατικῶς πρὸς ἀντίθεσιν τῆς νῦν καὶ τῆς πρότερον καταστάσεως.

¹⁰) Omnes in iis locis incipiunt credere, ἄρχονται πιστεύοντες ὅτι ὄντως ὑπῆρξαν ποτὲ (τὸ πάλαι), ὡς ὁ Κούριος Δευτέρτος, Φαβρίκιος κτλ.

¹¹) Ταύτης τῆς ἐγκρατείας, ἔχοντες δῆλ. ταύτην, ἣν οὗτος ὁ Πομπήσιος ἐπεδείξατο, ἐγκράτειαν.

¹²) Ὅπερ ἦδη (μέχρι σήμερον) τοῖς ἄλλοις ἐθνέσιν ἀπίστευτον καὶ ψευδῶς παραδεδομένον τῇ μνήμῃ (τοῖς ἐπιγιγνομένοις) ἐδόκει εἶναι.

illis gentibus lucem adferre coepit¹; nunc intellegunt non sine causa maiores suos tum, cum eâ temperantiâ magistratus habebamus², servire populo Romano quam imperare aliis maluisse. Iam vero ita faciles aditus ad eum³ privatorum, ita liberae querimoniae de aliorum iniuriis esse dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit⁴, facilitate infimis par esse videatur.

42. Iam quantum consilio⁵, quantum dicendi gravitate et copia valeat, in quo ipso inest quaedam dignitas imperatoria⁶, vos, Quirites, hoc ipso ex loco⁷ saepe cognovistis. Fidem vero eius quantam inter socios existimari putatis⁸, quam hostes omnes omnium generum sanctissimam indicarint⁹. Humanitate iam tanta est¹⁰, ut difficile dictu sit, utrum hostes magis virtutem eius pugnantes timuerint an mansuetudinem victi dilexerint. Et quisquam dubitabit¹¹, quin huic hoc tantum

¹) Ἡρξάτο ἡ λάμψις (ἡ λαμπρότης) τῆς ὑμετέρας ἀρχῆς νὰ φέρῃ φῶς (νὰ διανοίγῃ τοὺς οφθαλμοὺς), νὰ κάμνῃ αὐτοὺς ὥστε νὰ βλέπωσι τὴν εὐεργετικὴν δύναμιν τῆς ὑμετέρας ἀρχῆς.

²) Τότε, ὅτε τοιαύτης ἐγκρατείας (τοσοῦτον ἐγκρατεῖς) ἀργοντας εἶχομεν.

³) Δῆλ. Pompejum. Τὸ δὲ liberae q. = ἐλευθεραὶ (ἀνεμπόδιστοι) αἱ μομφαὶ (τὰ παράπονα) περὶ τῶν ἀδικιῶν ἄλλων λέγονται ὅτι εἶνε, τ. ἔ. τόσον ἐλευθέρως λέγουσιν ὅτι δύναται τις νὰ ἐκφράσῃ τὰ παράπονά του.

⁴) Τὸ excello μετὰ δοτ. (ὡς καὶ ἐν § 39) = τῷ antecello, praesto alii cuius facilitas δὲ εἶνε τὸ εὐπρόσσιτον, ἡ εὐπροσηγορία. Τὸ δὲ principibus (= maximis viris) ἀντιτίθεται τῷ infimis.

⁵) Τῇ πολιτικῇ συνέσει, τῇ δεινότητι καὶ εὐροίᾳ τοῦ λόγου. Ὅθεν = τῷ

quam prudens et quantus orator sit. Περὶ τῆς βῆτορικῆς δεινότητος τοῦ Πομπηίου ποιεῖται λόγον αὐτὸς ὁ Κικέρων ἐν τῷ Βρούτῳ § 239.

⁶) Ἐν ᾧ (δῆλ. λόγῳ) αὐτῷ καθ' ἑαυτῷ ἐνυπάρχει στρατηγικὴ τις ἀξία.

⁷) Ἐξ αὐτοῦ τοῦτου τοῦ τόπου, τ. ἔ. ἐκ τοῦ βήματος τοῦτου, ὁπόθεν ἔχει πολλάκις δημηγορήσῃ.

⁸) Ἡ δὲ πίστις (ὁ δὲ λόγος) αὐτοῦ ὅποσον νομίζετε ὅτι τιμᾶται ὑπὸ τῶν συμμάχων.

⁹) Ἦν ἀγνωστάτην (ὅλως ἔμπεδον) ἐμήνυσαν, ἐδήλωσαν. Τὸ δὲ generum = gentium, nationum.

¹⁰) Μᾶλλον ἀρμόζει ἐνταῦθα τὸ denique, δι' οὗ τὸ jam ἐρμηνευτέον: τέλος δὲ τόσῃ φιλανθρωπίᾳ ἔχει. Τὸ δὲ virtutem = fortitudinem.

¹¹) Ὅτι ἐμφαντικῶς τὸ συμπε-

bellum transmittendum sit¹, qui ad omnia nostrae memoriae bella conficienda divino quodam consilio natus esse videatur²?

CAPUT XV.

43. Et quoniam auctoritas quoque in bellis administrandis³ multum atque in imperio militari valet, certe nemini dubium est, quin ea re⁴ idem ille imperator plurimum possit. Vehementer autem pertinere ad bella administranda, quid hostes, quid socii de imperatoribus nostris existiment, quis ignorat⁵, cum sciamus homines in tantis rebus, ut aut contemnant aut metuant aut oderint aut ament, opinione non minus et fama quam aliqua ratione certa commoveri⁶? Quod igitur nomen umquam in orbe terrarum clarius fuit⁷, cuius res gestae pares⁸? de quo homine vos, id quod

ρασμα δι' ἐρωτηματικῶς λόγου εἰσάγων ἰσοδυναμεῖ τῷ Ἑλλ. εἴτα ἐπὶ ἐρωτήσεως.

¹)=τῷ commitendum, credendum sit: εἴτα δύναται τις νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι οὗτος ὁ τόσον μέγας πόλεμος δὲν πρέπει νὰ ἐπιτραπῇ τούτῳ;

²) Σύντ. qui videatur esse natus ad conficiendum omnia bella nostrae memoriae (=aetatis, temporis) divino quodam consilio (θεῖα τιμὴ βουλῆς, θεῖα τιμὴ εὐδοκίας);

³)=τῷ in administrando bella: ἐν τῇ διοικήσει τῶν πολέμων πλεῖστον ἰσχύει (μεγάλῃ ἐπιτροπῇ ἔχει) καὶ τὸ ἀξίωμα (καὶ ἡ προσωπικὴ ἀξία). Διὰ δὲ τοῦ et quoniam (καὶ ἐπειδὴ) μεταβαίνει ὁ ῥήτωρ εἰς τὴν δευτέραν ἀρετὴν τοῦ στρατηγοῦ τὴν auctoritatem. Ἡβλ. ἀνωτέρω § 28.

⁴) Δῆλ. auctoritate, ὅτι ἐν τού-

τῷ, ὡς πρὸς ταύτην (τὴν προσωπικὴν ἀξίαν) ὁ αὐτὸς ἐκείνος στρατηγὸς (δῆλ. ὁ Πομπήϊος) ὅτι οὐ δύναται πλεῖστον.

⁵) Σύντ.: quis autem ignorat v. pertinere ad... quid hostes... existiment: τίς δὲ ἀγνοεῖ κτλ.

⁶) Ὅταν γινώσκωμεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰ τόσον σπουδαῖα πράγματα, δῆλα δὴ ἢ νὰ καταφρονῶσι ἢ νὰ φοβῶνται ἢ νὰ μισῶσιν ἢ νὰ ἀγαπῶσι (τινα) κινεῦνται ἐκ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῆς φήμης οὐχ ἥτιον ἢ ἐκ τινος βεβαίας αἰτίας; Καὶ τὸ μὲν contemnant καὶ τὸ ἐναντίον τούτου metuant ἀναφέρεται εἰς τὸ hostes, τὸ δὲ oderint καὶ ament εἰς τὸ socii.

⁷) Συμπλήρ. quam nomen Pompeji, τοῦ ὀνόματος τοῦ Πομπήϊου;

⁸) Δῆλ. fuerunt quam res gestae Pompeji, ἵσαι ἐγένοντο τοῖς ἔργοις τοῦ Πομπήϊου;

maxime facit auctoritatem¹, tanta et tam praeclara iudicia fecistis?

44. An vero ullam usquam esse oram² tam desertam putatis, quo³ non illius diei fama pervaserit, cum universus populus Romanus, referto foro completisque omnibus templis⁴, ex quibus hic locus conspici potest⁵, unum sibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompeium imperatorem depoposcit⁶? Itaque ut plura non dicam neque aliorum exemplis confirmem⁷, quantum auctoritas valeat in bello, ab eodem Cn. Pompeio omnium rerum egregiarum exempla sumantur⁸; qui quo die a vobis maritimo bello praepositus est imperator, tanta repente vilitas annonae⁹ ex summa inopia et caritate rei frumentariae consecuta est, unius hominis

1) Παρενθετική πρότασις: τοῦθ' ὅπερ μάλιστα ποιεῖ τὸ ἀξιωμα τοῦ Πομπηίου, δηλ. τὰ ἐπόμενα. tanta et tam pr. iudicia fecistis = περὶ οὗ ἀνδρὸς ὑμεῖς τηλικαύτην καὶ τόσον ἐξαιρετικὴν κρίσιν ἐποιήσασθε (ἐξηνέγκατε); Ὁ δὲ νοῦς: ἡ ἐν γένει ὑπὲρ αὐτοῦ εὐνοϊκὴ κρίσις τοῦ λαοῦ (ἣν ἔδειξεν αὐτῷ διὰ τῆς ἀπονομῆς τῶν ὑψίστων ἀξιωματικῶν) παρέχει αὐτῷ μάλιστα τὸ μέγα ἀξιωμα.

2) = τῷ regionem· τὸ δὲ desertam κατηγορεῖ τοῦ esse: ἢ νομίζετε ὅτι ὑπάρχει που χώρα τις τοσοῦτον ἔρημος;

3) = τῇ quam in oram, εἰς ἣν χώραν οὐκ εἰσεχώρησεν ἡ φήμη τῆς ἡμέρας ἐκείνης, (καθ' ἣν διὰ τοῦ Γαβινείου νόμου παρεχωρήσατε τῷ Πομπηίῳ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ κατὰ τῶν πειρατῶν πολέμου).

4) Μεστῆς οὕσης τῆς ἀγορᾶς καὶ πεπληρωμένων ἀπάντων τῶν ναῶν,

δηλ. τῶν βαθυμύδων καὶ τῶν στεγῶν τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ ναῶν.

5) Ἐξ ὧν δύναται νὰ καθορᾶται ὁ τόπος οὗτος, δηλ. τὸ βῆμα τοῦτο.

6) Ἡτήσεν ἑαυτῷ ἕνα στρατηγὸν πρὸς τὸν κοινὸν πόλεμον; τ. ἔ. ἀποβλέποντα πάντα τὰ ἔθνη, ἃ ληϊζόμενοι ἐκάκουν οἱ πειραταί.

7) Ἵνα μὴ πλείονα λέγω (ἵνα μὴ πολυλογῶ) μὴδὲ ἄλλων παραδείγμασι ὑποστηρίξω ὁπόσον ἡ ἀτομικὴ βαρύτης ἰσχύει ἐν πολέμῳ.

8) Δύναται νὰ ληθῇσι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Πομπηίου τὰ παραδείγματα πάντων τῶν ἀρετῶν.

9) Εὐωνμία αἴτου ἐκ τῆς μεγίστης σιτοδείας καὶ μεγάλης τιμῆς τῶν σιτηρῶν ἐπηκολούθησεν. Πρὸς Πλουτάρχ. Πομπ. 26: αἱ δὲ τιμαὶ τῶν ὀνίων εὐθὺς πεσοῦσαι λόγον ἤθο- μένῳ τῷ δήμῳ παρέχον, ὥς αὐτὸ τοῦνομα τοῦ Πομπηίου λείλυκε τὸν πόλεμον.

spe ac nomine¹, quantam², vix ex summa ubertate agrorum diuturna pax efficere potuisset.

45. Iam³, accepta in Ponto calamitate ex eo proelio⁴, de quo vos paulo ante invitatus admonui⁵, cum socii pertinuissent⁶, hostium opes animique crevissent, satis firmum praesidium provincia⁷ non haberet, amisissetis Asiam, Quirites, nisi ad ipsum discrimen eius temporis⁸ divinitus Cn. Pompeium ad eas regiones⁹ fortuna populi Romani attulisset. Huius adventus et Mithridatem insolita inflammatum¹⁰ victoria continuit et Tigranem magnis copiis minitantem Asiae retardavit. Et quisquam dubitabit¹¹, quid virtute perfecturus sit, qui tantum auctoritate perfecit, aut quam facile imperio¹² atque exercitu socios et vectigalia conservaturus sit³, qui ipso nomine ac rumore defenderit¹⁴?

1) Ὕνεκα τῆς ἐλπίδος, ἣν ἐνέβαλεν εἰς ἀνὴρ, καὶ ὕνεκα τοῦ ὀνόματος ἐνὸς ἀνδρός. Ὡστε ἡ γενικὴ nominis εἶνε ἀντικειμενικὴ μὲν εἰς τὸ spe, ὑποκειμενικὴ δὲ εἰς τὸ nomine. Πρβλ. § 39.

2) Δῆλ. vilitatem annonae: ὕσπιν εὐωνίαν αἰτου ἐκ μεγίστης εὐφορίας τῶν ἀγρῶν διαρκῆς εἰρήνην μόλις ἤθελε δυνηθῆ νὰ παράσχη.

3) Διὰ τοῦ jam γίνεται μετάβασις εἰς ἕτερόν τι: ἦδη δέ, καὶ ἡδη... ἤθελετε ἀπολέσῃ τὴν Ἀσίαν.

4) = τῷ postquam acceperamus in Ponto calamitatem (=damnum) propter eum proelium. Ἐννοεῖ ἐνταῦθα τὴν ὑπὸ τοῦ Μιθριδάτου ἡττάν τοῦ Τριαρίου.

5) Περὶ τῆς ὑμᾶς ὀλίγῳ πρότερον (δῆλ. ἐν § 25) ἄκων ὑπέμνησα.

6) Ἀπολύτως: ὅτε οἱ μὲν σύμμαχοι εἶχον καταφορηθῆ.

7) Ἡ δὲ ἐπαρχία, δῆλ. ἡ Ἀσία.

8) Εἰ μὴ ἐν αὐτῇ τῇ κρίσει στιγμῇ ἐκείνου τοῦ κινδυνώδους χρόνου.

9) Εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, δῆλ. εἰς τὴν Παμφυλίαν καὶ Κιλικίαν.

10) = τῷ superbientem. τὸν ἐπὶ τῇ ἀσυνήθει νίκῃ μέγα φρονήσαντα· διότι πρότερον εἶχε κατανικηθῆ ὑπὸ τοῦ Λουκουλλοῦ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ πολέμῳ ὑπὸ τοῦ Σύλλα.

11) Καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐν § 45 ὁ οἱ εἰσάγει τὸ συμπέρασμα ὡς ὁ εἶτα ἐπὶ ἐρωτήσεως: ἔπειτα θὰ ἀμφιβάλλῃ τις τί μελλεῖ ὁ Π. νὰ ἐπιτελέσῃ διὰ τῆς ἀνδρείας του;

12) = τῷ dum ipse imperator est.

13) Ἡ πόσον εὐκόλως διαφυλάξει.

14) = τῷ qui socios ac vectigalia defendere per solam famam nominis sui potuit?

46. Age vero¹ illa res quantam declarat eiusdem hominis apud hostes populi Romani auctoritatem, quod ex locis tam longinquis tamque diversis tam brevi tempore² omnes huic se uni dediderunt³! quod Creten-sium legati, cum in eorum insula noster imperator⁴ exercitusque esset, ad Cn. Pompeium in ultimas prope terras⁵ venerunt eique se omnes Cretensium civitates dedere velle dixerunt! Quid? idem iste Mithridates nonne ad eundem Cn. Pompeium⁶ legatum usque in Hispaniam misit? eum, quem Pompeius legatum semper iudicavit, ii⁷, quibus erat [semper] molestum ad eum potissimum esse missum, speculatorem quam legatum iudicari maluerunt. Potestis igitur iam constituere⁸, Quirites, hanc auctoritatem, multis postea rebus gestis magnisque vestris iudiciis amplificatam⁹,

¹) Τὸ age vero (ἄγε δὲ, ἀλλ' ἄγε) τίθεται πρὸς μετάβασιν εἰς ἕτερόν τι (ἰδὲ § 40). Ἐνταῦθα δὲ δὲν συνάπτεται προστακτικῇ, ἀλλὰ μετὰ ὀριστικῆς ὡς ἐπιφώνημα. Ἡ δὲ σύντ. εἶνε: age vero quantam auctoritatem . . declarat illa 'res, quod etc! νῦν δὲ ὁπόσον μέγα ἀξίωμα διακηρύττει ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα (τὸ γεγονός), ὅτι δὴλ.

²) Ὅτι ἐκ τόπων τοσοῦτον ἀφ' ἑσθλῶν ἀπομακρυσμένων καὶ ἐν τοσοῦτω βραχεῖ χρόνῳ ἰδὲ § 34.

³) Αὐτῷ μόνῳ, δὴλ. τῷ Πομπηίῳ παρεδόθησαν;

⁴) Ἡμέτερος στρατηγός, δὴλ. τὸ Μέτελλος.

⁵) Εἰς ἀποτάτας σχεδὸν χώρας ἤλθον, μέχρι δὴλ. τῆς Παμφυλίας, ὡς ἐν § 35 ἐκτίθησαν.

⁶) Πρὸς τὸν αὐτὸν Γν. Πομπήιον καὶ ὄχι δὴλ. πρὸς τὸν Μέτελλον Πιον,

τὸν ἕτερον τῶν κατὰ τοῦ Σερτωρίου στρατηγόν.

⁷) Οὗτοι, οἱ περὶ τὸν Μέτελλον. Τὸ δὲ molestum = βαρὺ, δεινόν, ἀφόρητον: οἷς ἀφόρητον ἦτο ὅτι αὐτὸς (ὁ πρεσβευτῆς) ἐστάλη μάλιστα (κατὰ προτίμησιν) πρὸς αὐτὸν (τὸν Πομπήιον), προτίμησαν νὰ θεωρηθῇ κατὰ σκοπὸν μᾶλλον ἢ πρεσβευτῆς. Τοῦτο δὲ οἱ περὶ τὸν Μέτελλον ἐκ φθόνου ἐπραξαν.

⁸) Σύντ.: potestis constituere quantum valitum esse existimetis hanc auctoritatem: δύνασθε οὖν κρίνειν ὁπόσον ἂν ἡγήταισθε ισχύσειν παρὰ τοῖς κτλ. Περὶ τῆς ὑποτακτικῆς existimetis ἰδὲ σελ. 25 σημ. 2.

⁹) = τῷ αὐτῷ: ἤτοι μετὰ ταῦτα (δὴλ. μετὰ τὸν Ἰσπανικὸν πόλεμον) διὰ τῶν πολλῶν κατορθωμάτων (ἐν τῷ πειρατικῷ πολέμῳ) καὶ τῶν μεγάλων (ἐξαιρέτων) ὑμετέρων κρίσεων

quantum apud illos reges, quantum apud exterarum nationum valituram esse existimetis.

CAPUT XVI.

47. Reliquum est, ut de felicitate¹, quam praestare de se ipso nemo potest², meminisse et commemorare de altero possumus³, sicut aequum est⁴ homines de potestate deorum, timide et pauca dicamus. Ego enim sic existimo⁵, Maximo, Marcello, Scipioni, Mario⁶ et ceteris magnis imperatoribus non solum propter virtutem, sed etiam propter fortunam saepius imperia mandata atque exercitus esse commissos. Fuit enim profecto⁷ quibusdam summis viris quaedam ad amplitudinem et ad gloriam et ad res magnas bene gerendas divinitus adiuncta fortuna. De huius autem hominis felicitate, de quo nunc agimus⁸, hac utar modera-

(γνωμῶν, ὡς δὴ λ. ὁ δῆμος περὶ Πομπήου ἐξήνεγκεν).

¹) Συν. r. est, ut timide (= verecunde, εὐλαβῶς) et pauca dicamus de felicitate (Pompeji). Ἡ δὲ felicitas (ἡ ἀγαθὴ τύχη) εἶνε τὸ τέταρτον προσὸν τοῦ στρατηγικοῦ. ἰδὲ § 28.

²) Ὅτι οὐδεὶς δύναται περὶ ἑαυτοῦ νὰ ἰσχυρισθῇ (ὅτι ἔχει).

³) Ἀντὶ ποτε: δύναται ὅμως τις (= ἀφελείη ὅμως τις) νὰ μνημονεύῃ καὶ νὰ λέγῃ περὶ ἑτέρου, ὅτι δὴ λ. ἕτερος ἔχει ἀγαθὴν τύχην.

⁴) Ὑπον. dicere (timide et pauca): ὡς δίκαιόν ἐστι τοὺς ἀνθρώπους λέγειν (εὐλαβῶς καὶ ὀλίγα) περὶ πράγματος, ὕπερ ἐν τοῖς θεοῖς κείται (de potestate deorum).

⁵) Συνήθης εἶνε παρὰ Κικέρωνι ἡ διὰ τῆς ἐκφράσεως ταύτης μετάβασις

εἰς σπουδαιότερόν τι, ὅποτε καὶ ἀπαρεμφατικῇ πρότασις ἔπεται (mandata esse et commissos esse): ἐγὼ δὴ λον ὅτι οὕτως ὑπολαμβάνω, τὰ Μαξιμῶ . . . στρατηγίας ἐπιτραπῆναι καὶ στρατοῦς παραδοθῆναι.

⁶) Οἱ τοὶ ἦσαν οἱ Q. Fabius Maximus Cunctator, M. Claudius Marcellus ὁ τῶν Συρακουσῶν πορθητής, P. Cornelius Scipio Africanus major καὶ C. Marius ὁ νικητὴς τοῦ Ἰουγούρθου, τῶν Τευτόνων καὶ Κίμβρων.

⁷) Συντ. quaedam fortuna divinitus profecto fuit adjuncta quibusdam s. viris κτλ. Πολλάνης τὸ fuit τίθεται ἐν ἀρχῇ χάριν ἐμφάσεως, ἥτις ἐνταῦθα ἐπιτείνεται διὰ τοῦ profecto.

⁸) Ὡς πρὸς τὴν ἀγαθὴν ὅμως τύχην τοῦ ἀνδρὸς τούτου, περὶ οὗ οὐδὲν εἰσηγούμεθα, λόγος γίνεται.

tione dicendi¹, non ut in illius potestate fortunam positam esse dicam, sed ut praeterita meminisse, reliqua sperare videamur, ne aut invisa dis immortalibus oratio nostra aut ingrata esse videatur².

48. Itaque non sum praedicaturus³, quantas ille res domi militiae⁴, terra marique quantaque felicitate gesserit, ut ejus semper voluntatibus non modo cives ad-senserint⁵, socii obtemperarint, hostes oboedierint, sed etiam venti tempestatesque obsecundarint⁶; hoc brevissime dicam⁷, neminem umquam tam impudentem fuisse, qui ab dis immortalibus tot et tantas res tacitus auderet optare⁸, quot et quantas di immortales ad

1) Χρήσθαι ταύτη τοῦ λέγειν τῇ μετριότητι, οὐχ ἵνα εἰπῶ ὅτι ἐν ἐκείνῳ (τῷ Πομπηίῳ) ἡ ἀγαθὴ τύχη ἐστίν, ἀλλ' ἵνα δοκῶμεν μεμνησθαι τῶν παρελθούτων, περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἐλπίζειν, τ. ἔ. ἐκ τῆς παρελθούσης αὐτοῦ ἀγαθῆς τύχης κρίνοντες νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι καὶ εἰς τὸ μέλλον ταύτην θὰ ἔχῃ.

2) Μὴ (ἵνα μὴ) ὁ ἐμὸς λόγος δόξῃ τοῖς ἀθανάτοις θεοῖς ἢ μισητός (ἐὰν δὴλ. εἰπῶ ὅτι ἡ τύχη εἶνε κτήμα τοῦ Πομπηίου καὶ οὐχὶ δῶρον τῶν θεῶν) ἢ ἀγάριστος (ἐὰν δὴλ. τὴν τύχην μὴ μετ' εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς θεοὺς μνημονεύω).

3) Ἐνεργ. περιφραστικὴ συζυγία: οὐ μέλλω δηλώσειν (εἰρεῖν). Εἶνε δὲ ἐνταῦθα τὸ ῥητορικὸν σχῆμα, ὃ παρὰ-λειψις (praeteritio) καλεῖται. Πρβλ. καὶ § 60.

4) Τὸ πλήρες εἶνε domi militiae. Τὸ δὲ militiae καθ' ἑλξιν, ἀντὶ in militia. Ὡσαύτως δὲ λέγεται domi bellique οἵκοι τε καὶ ἐν πολέμῳ, ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ. Τὸ δὲ terra marique εἶνε ἀφαιρ. τοῦ τόπου. Τοι-

αῦται δὲ τοπικαὶ ἀφαιρετικαὶ εἶνε καὶ αἱ τοῦ totus (totā urbe), locus (hoc loco, multis locis), liber (tertio libro ἢ capite, versu), via (Appiā viā) καὶ porta (portā Capenā).

5) Ὡστε οἱ πολῖται συνήνεσαν, συνεφώνησαν πρὸς τὰς θελήσεις τοῦ-του, οἱ σύμμαχοι ἡμερόσθησαν πρὸς ταύτας. Εἶνε δὲ ἐνταῦθα τὸ ἐν τῇ ῥητορικῇ σχῆμα τὸ καλούμενον διεξευγμένον (disjunctio), καθ' ὃ ἕκαστον μέρος ἔχει ἴδιον ῥῆμα ἀντὶ ἐνὸς κοινοῦ.

6) Οὐδριοὶ ἠκολούθησαν τὴν πορείαν αὐτοῦ οἱ ἄνεμοι καὶ οἱ καιροί. Ἄλλως δὲ τὸ ῥῆμα εἶνε παρὰ Κικέρωνι ἀπαξ εἰρημένον.

7) Τοῦτο δὲ μόνον διὰ βραχυτάτων θὰ εἴπω. Τὸ δὲ impudens, utis=ἀναιδής, ἀναισχύντος.

8) Ἀναφορικὴ συμπερασμ. πρότασις=ut is auderet optare, ὥστε τολμήσαι εὐχρηθῆναι. Τὸ δὲ tacitus=σιωπηρῶς, ἵνα μὴ τις ἄλλος ἀκούσας αὐτὸν τὸν ἐκλάβῃ ὡς μωρὸν, τολμώντα τοιαῦτα παρὰ τῶν θεῶν νὰ ζητῇ.

6) αἱ αἱ, οἱ ἄνεμοι, οἱ καιροί ἡμεροσθησαν
(ὡς οἱ οἱς voluntatibus, τὰς διανοίας του δηλ.)

Cn. Pompeium detulerunt¹. Quod ut illi proprium ac perpetuum sit, Quirites, cum communis salutis atque imperii, tum ipsius hominis causa, sicuti facitis, velle et optare debetis².

49. Quare³ cum et bellum sit ita necessarium, ut neglegi non possit, ita magnum, ut accuratissime sit administrandum, et cum ei imperatorem praeficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna, dubitatis, Quirites, quin hoc tantum boni⁴, quod vobis ab dis immortalibus oblatum et datum est, in rem publicam conservandam atque amplificandam conferatis?

50. Quodsi Romae Cn. Pompeius privatus esset hoc tempore⁵, tamen ad tantum bellum is erat deligendus atque mittendus⁶; nunc⁷, cum ad ceteras summas utilitates haec quoque oportunitas adiungatur⁸, ut in iis ipsis locis adsit, ut habeat exercitum, ut ab iis, qui habent⁹, accipere statim possit, quid expectamus? aut

¹)=ὑποκρίναντο. ultro dederunt, largiti sunt.

²) Σύντ. debetis velle et optare ut id (=quod) sit illi pr. ac perp. (ἴδιον καὶ διαρκές, ἵνα δηλ. βέλαιον καὶ διαρκές κτήμα αὐτοῦ γένηται). Τὸ δὲ σicuti facitis=ὡς τοῦτο ποιεῖτε· διότι αὐτὸν μέχρι τοῦδε διὰ στρατηγῶν ἐτιμῆσατε.

³) Σύντ.: quare... dubitatis quin... conferatis hoc... in κτλ.=ὅθεν ~~διαζαίνετε, ὁρμηγύετε~~ να μεταχειρισθῆτε τοῦτο πρὸς κτλ. Διὰ τοῦ cum et bellum... egregia fortuna συγκεφαλαιωσὶ ὁ ῥήτωρ καὶ τὰ τρία μέρη τῆς ἀποδείξεως.

⁴) Τοῦτο τὸ ποσοῦτον μέγα ἀγαθόν, δηλ. τὸ ὅτι ἡτύχησατε νὰ ἔχητε τόσον μέγαν στρατηγόν.

⁵) Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ (νῦν) ἰδιώτευσεν ἐν Ῥώμῃ. Τὸ δὲ quod si (ἐάν δὲ) χρησιμεύει πρὸς μετάβασιν.

⁶) Ἔδει αἰρεθῆναι καὶ πεμφθῆναι. Ἐἴνε δὲ καὶ ἐνταῦθα ἡ συνήθης χρῆσις τοῦ παρατατικού τῆς ὀριστικῆς μετὰ προηγουμένην ὑποθετικὴν ὑποτακτικὴν παρατατικῶς.

⁷) Ἀλλὰ νῦν... τί περιμένομεν; Διὰ τοῦ nunc μεταβαίνει εἰς σπουδαιότερόν τι.

⁸) Καὶ αὕτη ἡ εὐνοϊκὴ περίστασις προστίθεται, ἵνα δηλ. ὁ Πομπήιος εἴνε παρὼν ἐν αὐτοῖς τοῖς τόποις (δηλ. ἐν Ἀσίᾳ).

⁹) Δηλ. exercitus. Οἱ τοὶ δὲ ἦσαν ὁ Λούκουλλος, ὁ Γλαβρίων καὶ ὁ Μάρκιος Ῥήξ.

cur non, ducibus dis immortalibus¹, eidem², cui cetera summa cum salute rei publicae commissa sunt, hoc quoque bellum regium³ committamus⁴?

CAPUT XVII.

51. At enim vir clarissimus⁵, amantissimus rei publicae, vestris beneficiis amplissimis adfectus, Q. Catulus⁶, itemque summis ornamentis honoris, fortunae, virtutis, ingenii praeditus, Q. Hortensius⁷, ab hac ratione dissentiunt⁸. Quorum ego auctoritatem apud vos multis locis⁹ plurimum valuisse et valere oportere confiteor; sed in hac causa, tametsi cognoscetis auctori-

¹) Ἀφαιρ. ἀπόλυτος=ducentibus dis imm., ἡγουμένων θεῶν τῶν ἀθανάτων. Πρβλ. τὰ naturā duce (=ducente), me te duce, Cicerone consule (=cum C. consul esset), Themistocle auctore (=cum Th. auctor esset), nobis pueris (=cum pueri essemus).

²) Δῆλ. Pompejo. Καὶ εἰς μὲν τὸ cetera ἢ ὑπον. bella ἢ μᾶλλον ἀπολύτως ἐκληπτέον: πάντα τὰ ἄλλα (ἅτινα μέχρι τοῦδε ἐνεπιστεύθημεν αὐτῷ). Τὸ δὲ summa cum salute, μετὰ μεγίστης σωτηρίας, πρὸς μεγίστην σωτηρίαν.

³) Καὶ τὸν βασιλικὸν τοῦτον πόλεμον, δῆλ. τὸν κατὰ τῶν βασιλείων Μιθριδάτου καὶ Τιγράνου πόλεμον.

⁴) Εἰς τὰς εὐθείας ἐρωτήσεις τίθεται μὲν ὀριστική, ἀλλὰ καὶ ὑποτακτική ἀπορηματική καὶ δυνητική. Πρβλ. τὰ quis dubitet, dubitaverit? Quid faciam?

⁵) Ἄλλ' ὅμως ἀνὴρ ἐνδοξότατος κτλ. Ὁ ῥήτωρ τρέπεται νῦν ἐπὶ τὴν

ἀνασκευὴν τῶν κατὰ τοῦ νομοσχεδίου ἐνστάσεων. Καὶ πρῶτον μὲν (§§ 52—67) ὁμιλεῖ ἀπ' εὐθείας κατὰ τοῦ Κάτλου καὶ Ὁρτησίου, εἶτα δὲ (ἐν § 68) ἀντιτίθῃσιν ἐτέρας γνώμας ἀνδρῶν ἀξιώμα ἐχόντων, αἱτινὲς εἰσιν ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς τοῦ νομοσχεδίου.

⁶) Ὁ Κόιντος Κάτλος περιβεβλημένος ταῖς ὑμετέραις μεγίσταις εὐεργεσίαις (τιμαῖς)· διότι ὁ Κ. Κάτλος, ὁ υἱὸς τοῦ νικητοῦ τοῦ Κίμβρων, ἐγένετο ἐν ἔτει 78 π. Χ. ὑπάτος.

⁷) Ὁ Κόιντος Ὁρτήσιος πεποικισμένος ὢν μεγίστοις κοσμήμασι τιμῆς (διότι ἐν ἔτει 69 π. Χ. ἐγένετο ὑπάτος), τύχης (τ. ἔ. περιουσίας, πλούτου), ἀρετῆς καὶ πνεύματος (διότι ἦτο ὁ ἐξοχώτατος μετὰ τὸν Κικέρωνα πολιτικὸς ῥήτωρ).

⁸) Διαφωνοῦσι πρὸς τὴν γνώμην ταύτην, δῆλ. ἀντιλέγουσιν εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ νομοσχεδίου.

⁹) Χρονικῶς ἐν πολλαῖς περιστάσεσιν. Τὸ δὲ auctoritatem=τὸ ἀξίωμα, τὴν αὐθεντίαν, τὴν γνώμην.

tes contrarias virorum fortissimorum et clarissimorum¹, tamen, omissis auctoritatibus, ipsa re ac ratione² exquirere possumus veritatem, atque hoc facilius³, quod ea omnia, quae a me adhuc dicta sunt, idem isti⁴ vera esse concedunt, et necessarium bellum esse et magnum et in uno Cn. Pompeio summa esse omnia⁵.

52. Quid igitur ait Hortensius? Si uni omnia tribuenda sint⁶, dignissimum esse Pompeium⁷, sed ad unum tamen omnia deferri non oportere. Obsolevit iam ista oratio⁸, re multo magis quam verbis refutata. Nam tu idem, Q. Hortensi, multa pro tua summa copia⁹ ac singulari facultate dicendi et in senatu contra virum fortem, A. Gabinium, graviter ornateque dixisti¹⁰, cum is de uno imperatore contra praedones constituendo¹¹

¹) Καίτοι θὰ γνωρίσῃτε γνώμας ἀντιθέτους ἀνδρῶν γενναϊστάτων καὶ ἐνδοξοτάτων.

²) Ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ αὐτοκρατία).

³) Καὶ τοσούτῳ ῥᾶπον. Ἐντονώτερον τῷ εὐοκίῳ δὴλ. exquirere possumus veritatem.

⁴) Δὴλ. adversarii, Catulus et Hortensius. Εἰς δὲ τὸ concedunt ὑποκ. τὸ μὴ = συνομολογοῦσθαι μοι εἶναι ἀληθῆ.

⁵) Ὅτι πάντα τὰ προτερήματα εἰσιν εἰς ὑπατον βαθμόν.

⁶) Εἰ ἐν ἀνδρὶ πάντα (ὁδὲ εἰσαγ. σ. 10) παραχωρηθήσονται.

⁷) Σὺντ.: (dicunt) Pompejum esse dignissimum, sed non oportere κτλ.

⁸) Πεπαισμένηται (οὐδαμῶς ισχυρεῖ) ἡδὴ ὁ λόγος (ὁ ισχυρισμὸς) οὗτος. Τὸ δὲ re refutata = ὑπὸ τῶν πραγμάτων

ἀνασκευασθεῖς, ψευδὲς ἀποδειχθεῖς· διότι ἐν τῷ πειρατικῷ πολέμῳ ἡ δοθεῖσα τῷ Πομπηίῳ ἐξουσία ὠφέλειαν μόνον τῇ πολιτείᾳ ἐπόρισεν.

⁹) = τῷ eloquentia: κατὰ τὴν σὴν μεγίστην εὐγλωττίαν καὶ ἐξαίρετον δύναμιν εἰς τὸ λέγειν. Τὸ δὲ fortem = γενναίου, δραστήριου, ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἐπιμονὴν μετ' ἧς ὑπερήσπισε τὸν εἰσαχθέντα νόμον.

¹⁰) Ἐμβριθῶς καὶ κορυφῶς (μετὰ χάριτος) ὠμίλησας, ὅτε οὗτος, δὴλ. ὁ Γαβίνιος. Τὸ δὲ promulgo legem = ἐκτίθηναι (δημοσιεύειν) νόμον πρὸς τῆς κυρώσεως· διότι οἱ εἰς τὴν ἐκκλησίαν νόμον πρὸς κύρωσιν εἰσφέροντες ἐξετίθουν αὐτὸν πρότερον ἐν τρισὶν ἐφεξῆς nundinis (ἀγοραῖς, τ'. εἰ. ἐπὶ 27 ἡμέρας), ἵνα οἱ πολῖται λάβωσι γνώσιν τοῦτου καὶ δεόντως αὐτὸν μελετήσωσιν.

¹¹) = τῷ de constituendo unum imperatorem, περὶ καταστάσεως (διορισμοῦ) ἑνὸς στρατηγού.

legem promulgasset, et ex hoc ipso loco¹ permulta item contra eam legem verba fecisti.

53. Quid? tum, per deos immortales! si plus apud populum Romanum auctoritas tua quam ipsius populi Romani salus et vera causa valuisset², hodie hanc gloriam atque hoc orbis terrae imperium teneremus? An tibi tum imperium hoc esse videbatur³, cum populi Romani legati, quaestores praetoresque capiebantur, cum ex omnibus provinciis commeatu⁴ et privato et publico prohibebamur, cum ita clausa nobis erant maria omnia, ut neque privatam rem⁵ transmarinam neque publicam iam obire possemus?

CAPUT XVIII.

54. Quae civitas antea umquam fuit, non dico Atheniensium, quae satis late quondam mare tenuisse dicitur⁶, non Carthaginensium, qui permultum classe ac maritimis rebus valuerunt⁷, non Rhodiorum⁸, quorum usque ad nostram memoriam disciplina navalis⁹

¹) Καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦτου τοῦ τόπου, δηλ. τοῦ πολιτικοῦ βήματος, ex rostris. Τὸ δὲ verba facio = τῷ loquor.

²) Εἰ ἡ σὴ γνώμη μᾶλλον ἢ ἡ σωτηρία καὶ ὁ ἀληθὴς λόγος (τὸ ἀληθὲς τῆς πολιτείας συμφέρον) ἤθελεν ὑπερισχύει.

³) Ἡ ἐνόμιζες ὅτι τότε ὑπῆρχε ταῦτο (τὸ σημερινόν) κράτος, ὅτε οἱ πρέσβεις. Πρβλ. § 32 ἐν τέλει: cum legati . . redempti sunt.

⁴) Δῆλ. frumenti: ὅτε ἐκωλυόμεθα σιταγωγίας καὶ ἰδίας καὶ δημοσίας. Πρβλ. Δίωνα Κάσ. 36, 6: οὔτε γὰρ ἄλλο τι τῶν ἐπακτῶν ἐφοῖτα σφίσι

καὶ ἡ σιτοπομπὴ παντελῶς ἀπεκλείετο.

⁵) Τὸ privatam rem obire = ἰδίαν ὑπόθεσιν ἐπιτελεῖν. Πρβλ. pro Arch. p. § 13: ad suas res obundas.

⁶) Ὅπως λέγεται ὅτι ἀρκούντως εὐρέως κατέχευε τὴν θάλασσαν = ἐθαλασσοκράτει.

⁷) Οἵτινες πάμπλου ἴσχυσαν τῷ στόλῳ καὶ τοῖς ναυτικοῖς.

⁸) Ἀπὸ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων ἡ Ῥόδος ἦτο ἡμεγάλη ναυτικὴ δύναμις.

⁹) = τῷ institutio navalis, ἡ περὶ τὰ ναυτικὰ παιδεύσεις.

et gloria remansit, quae civitas, inquam¹, antea tam tenuis, quae tam parva insula fuit, quae non portus suos et agros et aliquam partem regionis atque orae maritimae per se ipsa defenderet²? At hercule³ aliquot annos continuos⁴ ante legem Gabiniam ille populus Romanus, cuius usque ad nostram memoriam nomen invictum in navalibus pugnis permanserit⁵, magna ac multo maxima parte non modo utilitatis, sed dignitatis atque imperii caruit⁶.

55. Nos, quorum maiores Antiochum regem⁷ classe Persemque superarunt omnibusque navalibus pugnis Carthaginenses⁸, homines in maritimis rebus exercitissimos paratissimosque, vicerunt, hi nullo in loco iam praedonibus pares esse poteramus⁹; nos, qui antea non modo Italiam tutam habebamus¹⁰, sed omnes socios

¹) Τις ποτε πολιτεία, λέγω, πρότερον τόσον ἀσθενής, τίς νῆσος τόσον μικρά ὑπῆρξεν. Καὶ τὸ μὲν quae civitas ἀντιπρὸς τὸ civitas Ath. καὶ Karth., τὸ δὲ tam parva insula πρὸς τὸ Rhodiorum.

²)=τῷ ut ea ipsa non defenderet per se (=καθ' ἑαυτὴν) portus suos κτλ.

³) Τὸ hercules ἢ hercule καὶ συνηθ. hercle εἶνε ἐπιφών. = μὰ τὸν Ἡρακλέα, μὰ τὸν Δία, ἀληθῶς.

⁴)=τῷ per aliquot an. cont. = ἐπὶ τινα συνεχτὴ ἔτη.

⁵) Οὗ τινος τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ναυμαχίας ἀτήτητον μέγρις ἡμῶν διέμεινεν. Ἡ δὲ ὑποτακτικὴ ὡς ὑποκειμενικὴ δῆλωσις.

⁶) Ἐπιδοτικὴ ἔκφρασις: μέγα καὶ πολὺ μέγιστον μέρος ἐστερήθη οὐ μόνον τῆς ὠφελείας (ὡς κωλυθεισῶν τῆς

αἰταγωγίας καὶ τῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν προσόδων), ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀξιώματος (ὡς ὑπὸ τῶν πειρατῶν αἰγματοπισθέντων ὑπάρχων καὶ στρατηγῶν) καὶ τῆς ἀρχῆς (ἅτε μὴ δυνάμενοι νὰ δράμωμεν εἰς βοήθειαν τῶν ὑπηκόων καὶ συμμάχων ἡμῶν).

⁷) Τὸν Ἀντίοχον τὸν μέγαν δις ἐνίκησαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐν ναυμαχίᾳ τῇ 191 καὶ 190 π. Χ. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Περσεὺς ἄνευ μάχης παρεδόθη τῷ ναυάρχῳ Γν. Ὀκταβίῳ ἐν ἔτει 168 π. Χ.

⁸) Ὁ ῥήτωρ ἐννοεῖ τὰς τέσσαρας ἡττας τῶν Καρχηδονίων τῇ 260, 254, 259 καὶ 241 π. Χ.

⁹) Τὸ ii=τῷ ipsi ἢ idem. Τὸ δὲ poteramus=ἠδυνάμεθα (τότε, πρὸ τῆς ψηφίσεως τοῦ Γαβινείου νόμου).

¹⁰) Ἀσφαλῆ εἶχομεν, ἀσφαλῶς κατείχομεν.

in ultimis oris auctoritate nostri imperii¹ salvos praestare poteramus, tum, cum insula Delos tam procul a nobis in Aegaeo mari posita, quo omnes undique cum mercibus atque oneribus commeabant², referta divitiis, parva, sine muro nihil timebat, idem non modo provinciis atque oris Italiae maritimis ac portubus nostris, sed etiam Appia iam via carebamus³; et iis temporibus non pudebat magistratus populi Romani in hunc ipsum locum descendere⁴, cum eum nobis maiores nostri exuviis nauticis et classium spoliis ornatum reliquissent⁵!

CAPUT XIX.

56. Bono te animo tum, Q. Hortensi, populus Romanus et ceteros, qui erant in eadem sententia, dicere existimavit ea, quae sentiebatis⁶; sed tamen in salute communi⁷ idem populus Romanus dolori suo⁸ maluit

¹) Τῷ ἀξιώματι τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς ἡδυνάμεθα σώους νὰ παρέχωμεν, τ'. ἔ. τὴν σωτηρίαν αὐτῶν νὰ ἐξασφαλίζωμεν.

²) = τῷ in quam . . commeabat, εἰς ἣν πάντες μετ' ἐμπορευμάτων καὶ φορτίων διαβαίον (ἐπαισιεύοντο), πληθύνουσα πλοῦτος. Ἡ διὰ τὸ ἱερὸν αὐτῆς ἐνδοξος Ἀθῆνα ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Κορίνθου κατέστη ἡ κυρία θέσις τοῦ ἔκ τε τῆς Ἰταλίας καὶ Ἑλλάδος καὶ Ἀλεξανδρείας διὰ τὴν Ἀσίαν ἐμπορίου. Ἐπὶ τοῦ Μεθριδατικοῦ ὅμως πολέμου κατεστράφη καὶ ἡρηλώθη καὶ οὐδέποτε πλέον ἀνέλαβε, μάλιστα ὅτε δ' Αὐγουστος εἰς τὸ διὰ θαλάσσης ἐμπόριον ἄλλην διεύθυνσιν ἔδωκεν.

³) Οἱ αὐτοὶ . . τῆς Ἀππίας πλέον ὁδοῦ ἐστερούμεθα. Ἡ Ἀππία ὁδὸς ἦγεν ἀπὸ τῆς Ρώμης εἰς τὸ Βρεντήσιον. Τὸ τελευταῖον δὲ ταύτης μέρος τὸ παρὰ

τὴν παραλίαν δὲν ἦτο ἀσφαλὲς ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν πειρατῶν.

⁴) Νὰ ἀναβαίνωσιν ἐπὶ τοῦτον τὸν ἴδιον τόπον, ὁπλ. ἐπὶ τὸ βῆμα τοῦτο.

⁵) Καίτοι οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι αὐτὸν κατέλιπον ἡμῖν κεκοσμημένον ναυτικῶς λαφύροις καὶ σκύλοις τῶν πολεμίων, ὁπλ. τοῖς ἐμβόλοις τῶν πλοίων τῶν Ἀντιατῶν, οἷς ἐν ἔτει 938 π. Χ. ἐκόσμησαν οἱ Ῥωμαῖοι τὸ πολιτικὸν βῆμα.

⁶) Ἀπὸ καλῆς γνώμης (ἐπ' ἀγαθῇ) ὁ Ρ. λαὸς ἐνόμισεν ὅτι σὺ καὶ οἱ λοιποὶ . . τότε ἐλέγτε, ὅσα ἐγνώσκατε (τὴν ἡμετέραν γνώμην). Ὅθεν τὸ μὲν bono animo καίτοι ἀντὶ τοῦ bona mente, τὸ δὲ ea quae sentiebatis εἶνε περίφρασις τοῦ vestram sententiam.

⁷) Προκειμένου περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας, περὶ τοῦ κοινοῦ πᾶσι συμφέροντος.

⁸) = τῷ indignationi suae, τῇ

quam auctoritati vestrae optemperare. Itaque una lex¹, unus vir, unus annus non modo nos illā miserīā ac turpitudine liberavit, sed etiam effecit, ut aliquando vere² videremur omnibus gentibus ac nationibus terra marique imperare.

57. Quo mihi etiam indignius videtur³ obtrectatum esse adhuc, Gabinio dicam anne Pompeio an utrique, id quod est verius, ne legaretur A. C.abinus Cn. Pompeio expetenti ac postulanti. Utrum ille, qui postulat ad tantum bellum legatum, quem velit, idoneus non est, qui impetret⁴, cum ceteri ad expilandos socios diripiendasque provincias, quos voluerunt, legatos eduxerint⁵, an ipse, cuius lege salus ac dignitas populo Romano atque omnibus gentibus constituta est, expers esse debet⁶ gloriae eius imperatoris atque eius exerci-

ἐαυτοῦ ἀγανακτήσει, ἣν ἐνέβαλεν αὐτῷ ἡ ἐπικράτης τῶν πειρατῶν. Τὸ δὲ optempero = χαρίζομαι, ὑπακούω, ὑποχωρῶ τινι (ἐκουσίως· πρὸς. obedio καὶ pareo).

¹) Δῆλ. Gabinia, εἰς νόμος (ὁ Γαβίνειος), εἰς ἀνὴρ, δῆλ. ὁ Πομπηΐος.

²) ἵνα τέλος ἀληθῶς (πράγματι).

³) = τῷ ut eo mihi . . videtur,

ὥστε διὰ τοῦτο (διὸ) καὶ μᾶλλον ἀναγκῆς φαίνεται μοι ὅτι μέχρι τοῦδε (ἡρνήθησαν ἐκ ζηλοτυπίας) πρὸς τὸν Γαβίνειον νὰ εἰπω ἢ τὸν Πομπηΐον ἢ, ἔπειτα ἀληθέστερόν ἐστι, πρὸς ἑκατέρους, ὅπως μὴ ὁ Γαβίνιος γένηται ὑπαρχος τοῦ Πομπηΐου, αὐτοῦντος καὶ ἀπαιτοῦντος (τοῦτον). Διὰ τοῦ Γαβινείου δῆλα δὴ νόμου παρὰ τὰ εἰσθότα εἶχεν ἐπιτραπὴ τῷ Πομπηΐῳ νὰ ἐκλέξῃ 15 ὑπάρχους, οὓς ἂν οὗτος ἐβούλετο. Ὁ Πομπηΐος ἠθέλησε νὰ προσλάβῃ ὥς ὑπαρχον καὶ τὸν Γαβίνιον, ἀλλ' οἱ ἀν-

τίπαλοι ἀντίστησαν, στηριζόμενοι ἐπὶ ἑτέρου νόμου, καθ' ὃν ὁ προτείνων νόμον δὲν ἤδυνάτο νὰ μετὰσχῃ τῆς προτεινομένης ἀρχῆς.

⁴) Σύντ.: utrum ille, qui postulat legatum, non est idoneus, qui (= ut ille) impetret quem velit: πότερον ὁ αἰτῶν στρατηγὸν πρὸς τόσον σημαντικὸν πόλεμον δὲν εἶναι ἄξιος νὰ τύχῃ, οὗ ἂν βούληται.

⁵) Σύντ.: cum ceteri eduxerint legatos (ἐξελέξαντο ὑπάρχους), quos v. ad expilandum socios et diripiendum provincias (πρὸς σύλησιν καὶ διαρπηγὴν).

⁶) Ἡ αὐτὸς ὀφείλει νὰ εἶναι ἀμέτοχος τῆς δόξης τοῦτον τοῦ στρατηγοῦ καὶ τοῦτον τοῦ στρατοῦ, ὅστις κατέστη (συνεκροτήθη) γνῶμη αὐτοῦ καὶ κινδύνῳ. Ὁ εἰσηγητὴς νόμου ἦτο ὑπεύθυνος τῶν συνεπειῶν τοῦ νόμου αὐτοῦ. Διὸ καὶ ὁ Γαβίνιος ἐκινδύνευσε νὰ φο-

+ διὰ τὸν νόμον (ὁ Γαβ. καὶ ὁ Πομπ. καὶ ὁ ἀμερόλητος)

tus, qui consilio ipsius ac periculo est constitutus?

58. An¹ C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Caelius Latiniensis, Cn. Lentulus, quos omnes honoris causa nomino², cum tribuni plebi fuissent, anno proximo legati esse potuerunt, in uno Gabinio sunt tam diligentes, qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore atque exercitu, quem per vos ipse constituit³, etiam praecipuo iure esse deberet? De quo legando consules spero ad senatum relatu⁴ros. Qui si dubitabunt aut gravabuntur⁵, ego me profiteor relaturum⁶; neque me impedit cuiusquam inimicum edictum, quo minus vobis fretus vestrum ius beneficiumque defendam⁷, neque praeter intercessionem quic-

νευθῇ ὡς διηγείται Δίων ὁ Κάσσιος 36, 7: αὕτη ἡ γερούσια πᾶν ὅτιοῦν ὑπὸ τῶν ληστῶν παθεῖν μᾶλλον ἢ ἐκείνῳ τοσαύτην ἡγεμονίαν ἐγγεῖραι ἡρεῖτο καὶ ὀλίγου καὶ ἀπέκτειναν τὸν Γαουίνιον ἐν αὐτῷ συνεδρίῳ.

1) 'Ο an ἀποδοτέος τῷ ἐν uno Gabinio sunt diligentes, ἡ δὲ ἐπομένη κατὰ παράταξιν πρότασις C. Falcidius... potuerunt εἶνε κατ' ἔννοιαν πρότασις καθ' ὑπόταξιν: ἡ, ἐνῶ ὁ μὲν Γ. Φαλκιδίος κτλ. ἠδυνήθησαν νὰ γείνωσιν ὑπαρχοί, ἐν μόνῳ δὲ τῷ Γαβίνῳ εἶνε (οἱ ἀντίπαλοι) τόσον εὐλαβεῖς λεπτολόγοι.

2) Οὗς τιμῆς ἕνεκα (πρὸς τιμὴν μου) ὀνομάζω. Εἶνε δὲ ἡ φράσις αὕτη τυπική, δι' ἧς ὁ ὀνομαζὼν ἐπίσημα ζῶντα πρόσωπα ἤτει τρόπον τινὰ συγνώμην ἐπὶ τούτῳ.

3) 'Ον δι' ὧν οὗτος (ὁ Γαβίνος) συνεκρότησεν. Καὶ τὸ μὲν etiam praecipuo iure = καὶ μετ' ἐξαιρετικοῦ δικαίωματος ἔπρεπε νὰ εἶνε, τ. ἔ. ἔπρεπε

νὰ ἔχῃ ἐξαιρετικὴν τιμὴν ἐν τῷ στρατῷ. Τὸ δὲ in hoc imperatore = sub hoc imperatore (Pompejo).

4) Δῆλ. esse. Τὸ δὲ de quo legando = τῷ de legando hunc: περὶ τοῦ πρεσβεῦσαι τοῦτον ἐλπίζω τοὺς ὑπάτους εἰσηγγέσασθαι εἰς τὴν γερούσιαν.

5) Εἰ δὲ οὗτοι (οἱ ὑπατοί) διατάσσουσιν ἢ ἀρνηθήσονται (οὐκ ἐθελήσουσιν ποιῆσαι τοῦτο).

6) Δῆλ. ad senatum. Τοῦτο δὲ ἠδύνατο νὰ ἀρῇ ὁ ῥήτωρ ὡς πράκτωρ καὶ συγκλητικός, εἰ μὴ τις ἀνωτέραν ἔχων ἀρχήν, οἷον οἱ ὑπατοί, ἐκώλυον διὰ διατάγματος, ἵνα μὴ προταθῇ τι τῇ γερούσιᾳ μὴ ἀναγραφόμενον ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει. Τὸ διάταγμα λοιπὸν τοῦτο τῶν ὑπᾶτων λέγει ἐνταῦθα inimicum edictum, δηλ. διάταγμα γενόμενον ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν ἔχθρας.

7) = τῷ ut eo minus... defendam, ἵνα διὰ τούτου (οὕτω), καίτοι ὑμῖν πεποιθὼς, μὴ υπερασπίσω τὸ ὑμέτερον δικαίωμα καὶ τὴν χάριν (ἣν

quam audiam¹, de qua, ut arbitror, isti ipsi, qui minantur, etiam atque etiam, quid liceat, considerabunt². Meâ, quidem sententiâ, Quirites, unus³ A. Gabinius belli maritimi rerumque gestarum Cn. Pompeio socius ascribitur, propterea quod alter uni illud bellum suscipiendum vestris suffragiis detulit, alter delatum susceptumque confecit⁴.

CAPUT XX.

59. Reliquum est, ut de Q. Catuli auctoritate et sententia dicendum esse videatur⁵. Qui cum ex vobis quaereret⁶, si in uno Cn. Pompeio omnia poneretis, si quid eo factum esset⁷, in quo spem essetis habituri, cepit magnum suae virtutis fructum ac dignitatis⁸, cum omnes una prope voce in eo ipso vos spem habituros

παρέσχετε τῷ Πομπηίῳ, ἵνα αὐτὸς ἐκλέξη τοὺς 15 ὑπάρχους, οὓς ὑμεῖς διὰ τὸν πειρατικὸν πόλεμον ὥριστατε).

¹) Οὐδὲ τι (ἄλλο) θὰ ἀκούσω πλὴν τῆς ἐνστάσεως τῶν δημάρχων. Κολακεία πρὸς τὸν δῆμον.

²) Περὶ τῆς ἐνστάσεως, νομίζω, αὐτοὶ οὗτοι οἱ διὰ ταύτης ἀπειλοῦντες λίαν (ὥριμως) θὰ σκεφθῶσι τί δύναται νὰ ἐπιτρέπῃται. Ὁ Κικέρων θέλει νὰ εἴπῃ: οἱ δημάρχοι θὰ προφυλαχθῶσι πολὺ νὰ ἀντιτάξωσιν εἰς τὴν ἀναμφιβόλῳν θελήσιν τοῦ λαοῦ τὴν ἑαυτῶν ἐνστάσιν.

³)=τῷ solus, μόνος ὁ Ἀῦλος Γαβίνιος ἀναγράφεται (καταλογίζεται) ἑταῖρος τοῦ Πομπηίου, δηλ. θεωρεῖται ὡς τὰ μάλιστα ἄξιος μετὰ τοῦ Πομπηίου τὴν πολεμικὴν φήμην νὰ μερισθῇ.

⁴) Διότι ὁ μὲν ἕτερος, (ὁ Γαβίνιος) εἰς τοῦτον μόνον (τὸν Πομπηίον) τὴν

διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου ἐκείνου διὰ τῶν ὑμετέρων ψήφων ἀνέβηκεν, ὁ δὲ ἕτερος (ὁ Πομπηίος) τὸν εἰς αὐτὸν ἀνατιθέντα πόλεμον ἀναλαβὼν εἰς πέρας ἤγαγεν.

⁵) Λεῖπεται δοκεῖν λεκτέον εἶναι. Περὶ τῆς περιφράσεως ταύτης ἰδὲ σελ. 42, στήλ. 1.

⁶) Τὸ quaero ex (de, ab) aliquo aliquid=ζητῶ μαθεῖν παρὰ τινός τι.

⁷) Κατ' εὐφημισμὸν, ὡς τὸ Ἑλλ. εἴ τι πάθοι. Ἀνάλογοι φράσεις εἰσὶν: si quid (alicui) acciderit, si quid (alicui) humanitus acciderit, si quid humani (alicui) evenerit, si quid obtigerit. Οὐχὶ δὲ σπανία εἶναι καὶ ἡ διπλῇ γράσει τοῦ si: si in uno... si quid eo.

⁸) Ἐλαβεν (ὁ Κάτλος) μέγαν καρπὸν (μεγάλην ἀμοιβήν) τῆς αὐτοῦ ἀρετῆς καὶ τοῦ ἀξιώματος.

esse dixistis¹, Etenim talis est vir², ut nulla res tanta sit ac tam difficilis, quam ille non et consilio regere et integritate tueri et virtute conficere possit³. Sed in hoc ipso ab eo vehementissime dissentio⁴, quod, quo minus certa est hominum ac minus diuturna vita, hoc magis res publica, dum per deos immortales licet⁵, frui debet summi viri vita atque virtute⁶.

60. At enim⁷ ne quid novi fiat contra exempla atque instituta maiorum. Non dicam⁸ hoc loco, maiores nostros semper in pace, consuetudini, in bello, utilitati paruisse⁹, semper ad novos casus temporum

¹) Σύντ. cum omnes vos una prope voce dixistis habituros esse spem in eo ipso (=εἰς αὐτὸν τοῦτον).

²) Ο Πλούταρχος (Πομπ. κεφ. 25) λέγει τὰ αὐτά: συνεβούλευε (Κάτλος) φεῖδεσθαι καὶ μὴ προβάλλειν τοιοῦτον ἄνδρα κινδύνους ἐπαλήλαιοι καὶ πολέμοις „ἢ τίνα“ εἶπεν „ἕξετε ἄλλον, ἂν ἀπολέσητε τοῦτον;“ ἐκ μιᾶς γνώμης ὑπεφώνησαν ἅπαντες „Σὲ αὐτόν“. Περβλ. καὶ Βελλείον Πάτερικλον (2, 32 § 1): adjecissetque (Catulus) „quid huic acciderit, quem in ejus locum substituitis?“ subelamavit universa contio „te Q. Catule“.

²) Διότι τῷ ὄντι τοιοῦτος (τόσον ἔξοχος) ἄνθρωπος εἶναι ὁ Κάτλος.

³) Ὅστε οὐδὲν πρᾶγμα εἶναι τόσον σπουδαῖον καὶ τόσον δύσκολον, ὅπερ ἐκεῖνος νὰ μὴ δύνῃται καὶ διὰ τῆς συνέσεώς του νὰ διευθύνῃ καὶ διὰ τῆς χρηστότητος νὰ διαφυλάττῃ καὶ διὰ τῆς ἀρετῆς του εἰς πέρας νὰ φέρῃ.

⁴) Ἄλλ' ἴσα ἴσα ἐν αὐτῷ τούτῳ τὰ μάλιστα διαφωνῶ ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι δῆλα δὴ, ὅταν ἤττον βεβαίως καὶ ἤττον διαρ-

κῆς εἶναι ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων, τοσούτῳ μᾶλλον κτλ.

⁵)=τῷ dum dii sinunt hoc, ut possimus frui felicitate Pompeji. Καὶ τὸ μὲν hoc magis εἶναι ἐμφαντικώτερον τοῦ eo magis, τὸ δὲ viri vita atque virtute εἶναι τὸ λεπτικὸν σχῆμα τὸ καλούμενον δμοιοπρόφερον (alliteratio).

⁶) Νὰ καρπῶται (νὰ ὠφελῇται ἐκ) τοῦ βίου καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἐξόχου ἀνδρός.

⁷) Διὰ τοῦ at enim εἰσάγει τὴν δευτέραν σπουδαίαν ἔνστασιν τοῦ Κάτλου: ἄλλα βεβαίως ταῦτα προβάλλει ὁ Κάτλος, ἵνα μὴ νεωτερισμός τις γένηται (τῇ πολιτείᾳ) παρὰ τὰ παραδείγματα καὶ τοὺς θεσμούς τῶν προγόνων.

⁸) Τὰ non dicam . . non dicam . . non commemorabo εἶναι τὸ ξηγορικὸν σχῆμα τὸ καλούμενον παράλειψις (occultatio). Περὶ δὲ τοῦ hoc loco (ἀπὸ τούτου τοῦ βήματος) ἰδὲ § 48 σημ. 4.

⁹) Ὅτι ἐν μὲν εἰρήνῃ ὑπῆρχουσιν τῷ ἔθει (τῷ νόμῳ), ἐν δὲ πολέμῳ τῇ ὠφελείᾳ.

novorum consiliorum rationes accommodasse¹, non dicam duo bella maxima, Punicum atque Hispaniense, ab uno imperatore esse confecta², duasque urbes potentissimas, quae huic imperio maxime minitabantur, Karthaginem atque Numantiam, ab eodem Scipione esse deletas, non commemorabo nuper ita vobis patribusque vestris esse visum³, ut in uno C. Mario spes imperii poneretur, ut idem cum Iugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Teutonis bellum administraret; in ipso Cn. Pompeio, in quo novi constitui nihil vult Q. Catulus, quam multa sint nova summâ Q. Catuli voluntate constituta, recordamini⁴.

CAPUT XXI.

61. Quid tam novum⁵ quam adolescentulum privatim exercitum difficili rei publica tempore conficere⁶? Confecit⁷. Huic praeesse? Praefuit. Rem optime ductu suo gerere? Gessit. Quid tam praeter consue-

¹) "Οτι πάντοτε εἰς τὰς νέας τῶν καιρῶν περιστάσεις (εἰς τὰς ἐκτάκτους περιστάσεις) καὶ νέα (ἐκτακτά) βουλευματα προσήρμοζον.

²) Ὑπὸ ἐνὸς στρατηγοῦ ὅτι ἀπετελέσθησαν, δηλ. ὑπὸ τοῦ Π. Σκιπίωνος τοῦ παρθητοῦ τῆς Καρχηδόνας.

³) "Οτι νεωστὶ οὕτω ἔδοξεν ὑμῖν καὶ τοῖς ὑμετέροις πατράσιν, ἵνα εἰς ἓνα Γ. Μάριον ἢ ἑλπίς τοῦ κράτους ἀνατεθῇ, ἵνα ὁ αὐτὸς τὸν πρὸς τὸν Ἰουγούρθαν κτλ. Ἡ δὲ ἐπανάληψις τοῦ idem cum ἐγένετο πρὸς ἔμφρασιν, ὡς καὶ ἡ τῶν ἐπομένων novī καὶ nova, constitui καὶ constituta.

⁴) Σύντ.: recordamini quam multa nova sint constituta, summa Q. Catuli voluntate (τῇ πληρεστάτῃ

συνενέσει τοῦ Κ. Κάτλου) in ipso Cn. Pompejo, in quo Q. Catulus nihil novi vult (νῦν θέλει) constitui.

⁵) Δηλ. fuit: τί τόσον νέον ὑπῆρξεν ὅσον νεανίσκος (ἦγε δὲ τότε ὁ Πομπήιος τὸ 23 ἔτος τῆς ἡλικίας του) ἰδιώτης (ἀνευ δηλ. ἀρχῆς) νὰ παρασκευάσῃται στρατὸν ἐν δυσχερεῖ τῆς πολιτείας περιστάσει (ὅτε δηλ. ὁ Σύλλας ἐπολέμει τοὺς περὶ τὸν Κάρβωνα ἀντιπάλους του).

⁶) Τὸ conficere εἶνε ὑποκείμενον τοῦ tam novum. Ὡσαύτως τὸ praeesse (προεστάναι) καὶ τὸ gerere (πράττειν, διαβγαλεῖν). Τὸ δὲ ductu suo, τῇ αὐτοῦ στρατηγίᾳ, αὐτοῦ στρατηγοῦ ὄντος.

⁷)=τῷ et tamen hic Pompejus confecit exercitum.

tudinem¹ quam homini peradulescenti, cuius aetas a senatorio gradu longe abesset, imperium atque exercitum dari, Siciliam permitti atque Africam, bellumque in ea provincia administrandum²? Fuit in his provinciis singulari innocentia³, gravitate, virtute, bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit⁴. Quid vero tam inauditum quam equitem Romanum triumphare⁵? At eam quoque rem⁶ populus Romanus non modo vidit, sed omnium etiam studio⁷ visendam et concelebrandam putavit.

62. Quid tam inusitatum⁸, quam *ut*, cum duo consules clarissimi fortissimique essent⁹, eques Romanus ad bellum maximum formidolosissimumque pro consule mitteretur? Missus est¹⁰. Quo quidem tempore, cum esset non nemo¹¹ in senatu, qui diceret «non

1) Δῆλ. fuit: τί τόσον παρά τὸν νόμον ὑπῆρξεν ὅσον τὸ δοθῆναι (dari) ἀνθρώπῳ κομιδῇ νέῳ, οὗ ἡ ἡλικία πολὺ ἀπέχεν ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ ἐνὸς γερούσιαστοῦ. Ὁ Πομπήιος τότε εἶχεν ἡλικίαν 24 ἐτῶν, ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένη ἡλικία διὰ τὴν πρώτην πολιτικὴν ἀρχὴν, τὴν τῆς ταμείας (quaestura), ἦτο τὸ 30 ἔτος συμπληρωμένον.

2) Δῆλ. esse. Τὰ τρία δὲ ταῦτα ἀπαρέμφατα εἶνε ὑποκείμε. τοῦ tam praeter consuetudinem fuit.

3) = τῷ integritate, ἀκεραιότητος χρηστότητος, τὸ δὲ gravitate = ἀξιώματος.

4) Ἀπεκόμισεν, ἐπανήγαγε νικηφόρον στράτευμα. Συνήθης ἡ φράσις καὶ περὶ στρατοῦ μὴ πολεμήσαντος. Τὸ δὲ confecit = ad finem perduxit.

5) Ὁ Πομπήιος, eques Romanus καὶ οὐχὶ consul ἢ imperator ὡς

κατήγαγε θρίαμβον εἰς ἡλικίαν 24 ἐτῶν ἀπὸ τῆς Νομηδίας.

6) Καὶ τοῦτο δὲ τὸ πρᾶγμα, δῆλ. τὸν θρίαμβον.

7) Τῇ προθύμῳ πάντων συμμετοχῇ ἐνόμισεν ὅτι πρέπει νὰ ἔλθῃ εἰς θεῖαν αὐτοῦ καὶ νὰ πανηγυρίσῃ.

8) Δῆλ. fuit: τί δὲ τόσον ἀσύνηθες ὑπῆρξεν ἢ νὰ πεμφθῇ ἀνθύπατος (μετὰ ἐξουσίας ἀνθυπάτου cum imperio proconsulari), ἣν ἀρχὴν ἡδυνάτο τις νὰ λάβῃ καὶ μὴ πρότερον διατελέσας ὑπατος.

9) = τῷ adessent, καίτοι παρήσαν δύο ὑπατοί, ἦτοι ὁ Λίβιος Λέπιδος καὶ ὁ Δέκιος Ίούιος Βρούτος, ὑπατοί τοῦ ἔτους 77 π. Χ. Ὁ δὲ μέγιστος πόλεμος εἶνε ὁ κατὰ Σερτωρίου ἐν Ἰσπανίᾳ.

10) = τῷ et tamen hic Pompejus missus est.

11) = τῷ aliquis. ὅτε ἐν τῇ γερούσιᾳ εὗρέθη τις ὁ εἰπὼν.

oportere mitti hominem privatum pro consule», L. Philippus¹ dixisse dicitur «non se illum sua sententia pro consule, sed pro consulibus mittere». Tanta in eo rei publicae bene gerendae spes constituebatur², ut duorum consulum munus unius adulescentis virtuti committeretur. Quid tam singulare³, quam ut ex senatus consulto legibus solutus⁴ consul ante fieret, quam ullum alium magistratum⁵ per leges capere licuisset? quid tam incredibile, quam ut iterum eques Romanus ex senatus consulto triumpharet⁶? Quae in omnibus hominibus nova post hominum memoriam constituta sunt⁷, ea tam multa non sunt quam haec, quae in hoc uno homine videmus.

63. Atque haec tot exempla, tanta ac tam nova profecta sunt⁸ in eundem hominem a Q. Catuli atque

1) Ὁ Λεόντιος Φίλιππος ὕπατος ἐν ἔτει 91 π. Χ. ἀπαθὲς τοῦ Σύλλα καὶ φίλος τοῦ Πομπηίου, ὡς ῥήτωρ δὲ γνωστὸς διὰ τὸ δηκτικὸν σκώμμα, ὅπερ καὶ ἐνταῦθα δεῖκνυται λέγων ὅτι κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ὁ Πομπήιος δὲν πέμπεται ἀνθύπατος ἀλλ' ἀνθ' ὑπάτων, σκώπτων τοὺς τότε ὑπάτους ὡς ἀναξίτους.

2) Ἐμφαντικώτερον τοῦ συνήθους ponebatur=τοσαύτη ἀκλόνητος ἐλπίς ἐτίθετο εἰς αὐτόν, τοσαύτον ἀδιστακτικὸς ἠλπίζον ὅτι αὐτὸς θὰ διεξαγάγῃ καλῶς τὰ τῆς πολιτείας.

3) Τί δὲ τόσον ἐξαίρετον (ἐκτακτον) ὤπῃρξεν ἢ τὸ νὰ γείνῃ ὕπατος πρὶν ἢ... ἐπιτραπῇ.

4) =τῷ liberatus: ἀπαλλαγεῖς διὰ δόγματος τῆς γερουσίας τῶν (ἀπαγορευόντων) νόμων.

5) Δῆλ. curulem, ἀλλήν μέζονα ἀρχήν, οἷον στρατηγίαν, ταμειάν, ἀγο-

ρανομίαν. Ὑπατος δὲ ἐγένετο ὁ Πομπήιος οὕτω συμπληρώσας τὸ 36 τῆς ἡλικίας του ἔτος. Τὸ δὲ licuisset ἀπολύτως ἐπέβη, ἀνευ οἵῃ, δοτικῆς.

6) Ἵνα τὸ δεύτερον (αἰθῆς) θρίαμβον καταγάγῃ. Ὁ θρίαμβος δὲ οὗτος ἦτο ὁ ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας.

7) Ὅσα δὲ παρὰ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις καινοφανῆ, ἐφ' ὅσον ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων ἐκινεῖται, ἐγένοντο, ταῦτα δὲ εἶνε τόσον πολλά, ὅσον ταῦτα, ἅτινα ἐν ἐνὶ τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ βλέπομεν. Τὸ δὲ hominibus... hominum... homine εἶνε σχῆμα ῥητορικὸν ὑπερ traductio (μεταλλαγὴ) καλεῖται.

8) Καὶ ταῦτα τὰ τόσον πολλά, τόσον μεγάλα καὶ τόσον καινοφανῆ παραδείγματα προήλθον (ἐγένοντο) εἰς τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον ἐν τοῦ ἀξιωματοῦ τοῦ Κ. Κάτλου καὶ τῶν λοιπῶν τῆς αὐτῆς ἀξίας ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν

a ceterorum eiusdem dignitatis amplissimorum hominum auctoritate.

CAPUT XXII.

Quare videant¹, ne sit periniquum et non ferendum² illorum auctoritatem de Cn. Pompei dignitate a vobis comprobata semper esse³, vestrum ab illis de eodem homine iudicium populi Romani auctoritatem improbari, praesertim cum iam suo iure⁴ populus Romanus in hoc homine suam auctoritatem vel contra⁵ omnes, qui dissentiunt, possit defendere, propterea quod, isdem istis reclamantibus⁶, vos unum illum ex omnibus delegistis, quem bello praedonum praeponeretis⁷.

64. Hoc si vos temere fecistis et rei publicae parum consulistis⁸, recte isti studia vestra suis consiliis regere conantur⁹; sin autem vos plus¹⁰ tum in re publica vidistis, vos, iis repugnantibus, per vosmet ipsos¹¹

1) Conjunctivus hortativus: ἔθεν (μετὰ τὴν ἀνασκευὴν τῆς γνώμης τοῦ Ὁρτησίου καὶ Κάτλου) ὡς ἴδωσιν (οἱ ἀντιφρονούντες εἰς τὸν Μανίλειον νόμον).

2) Γερουνδίβον ἀπρηγ. εἰς undus ἀντὶ endus (πρβλ. potiundus). Τιθεταὶ δὲ ἐνταῦθα τὸ Γερουνδίβον ὡς προσδιορισμός (=res non ferenda)· πρβλ. vir venerandus, res expectandae, res fugiendae κτλ.

3) Τὰ ἀπαρέμφ. c. esse καὶ probari εἶνε ὑποκείμενα τοῦ ne sit. Τὸ δὲ illorum = ἐκείνων, δηλ. τῶν συγκλητικῶν.

4) Τῷ αὐτοῦ δικαίωματι, τ. ε. τῷ δικαίωματι ὅτι μάλιστα ἐκ τῆς ἐλλογῆς τοῦ Πομπηίου διὰ τὸν πειρατικὸν πόλεμον ἐκτήσατο.

5) = τῷ etiam contra: καὶ κατὰ

πάντων τῶν διαφωνούντων (τῶν ἀντιφρονούντων).

6) = τῷ κατωτέρῳ repugnantibus, αὐτῶν τούτων ἀντισταμένων.

7) = τῷ ut eum praeponeretis, ἵνα ἐκείνον προστήσῃτε, ἐπιστήσῃτε.

8) Τοῦτο δὲ (δηλ. τὴν ἐκλογὴν τοῦ στρατηγοῦ) ἐὰν ὑμεῖς τότε ἄνευ περισκέψεως ἐποιεῖτε καὶ περὶ τῆς πολιτείας ὀλίγον ἐφροντίζετε.

9) Τὴν ὑμετέραν εὐνοίαν, τὰς ὑμετέρας συμπαθείας ἐπιχειροῦσι διὰ τῆς ἑαυτῶν συμβουλῆς νὰ βυθίσωσιν.

10) = τῷ rectius, accuratius. Τὸ δὲ tum = τότε, δηλ. ἐν τῇ ψήφισι τοῦ Γαβινείου νόμου.

11) Ἐὰν δὲ ὑμεῖς καθ' ἑαυτοὺς (ἄνευ τῆς παρανέσεως τινος), καίτοι ἐκείνοι (οἱ συγκλητικοὶ) ἀντίσταντο... προσήνεγκάτε.

10) plus video = βάζειν ὀρῶ, πρίνω ὀρ-

dignitatem huic imperio, salutem orbi terrarum attulistis, aliquando isti principes et sibi et ceteris populi Romani universi auctoritati parendum esse fateantur¹. Atque in hoc bello² Asiatico et regio non solum militaris illa virtus, quae est in Cn. Pompeio singularis, sed aliae quoque virtutes animi magnae et multae requiruntur³. Difficile est in Asia, Cilicia, Syria regnisque interiorum nationum⁴ ita versari nostrum imperatorem, ut nihil aliud nisi de hoste ac de laude cogitet⁵. Deinde, etiamsi qui⁶ sunt pudore ac temperantia moderatiores, tamen eos esse tales propter multitudinem cupidorum⁷ hominum nemo arbitratur.

65. Difficile est dictu, Quirites, quanto in odio simus apud exteris nationes⁸ propter eorum, quos ad eas per hos annos⁹ cum imperio misimus, libidines et iniurias. Quod enim fanum putatis in illis terris no-

4) 'Ομολογησάτωσαν τέλος πάντων οὗτοι οἱ κορυφαῖοι (Κάτλος καὶ Ὁρτήσιος) ὅτι πρέπει καὶ αὐτὸς καὶ οἱ λοιποὶ (δρόφρονες αὐτοῖς) νὰ υποκύψωσι τῇ ἀθθεντικῇ γνώμῃ σύμπαντος τοῦ 'Ρ. δήμου. Ἐκ τῶν δύο δοτικῶν ἡ μὲν sibi εἶνε τοῦ ποιητικοῦ αἰτίου, ἡ δὲ dignitati ἡ ἐκ τοῦ parere ἐξηρητημένη.

2) Καὶ ἐν τῷ πολέμῳ δὲ τούτῳ κτλ. Ὁ ῥήτωρ μετὰ τὴν ἀνασκευὴν τῶν ἐνστάσεων τῶν ἀντιπάλων ἐπανέρχεται εἰς τὸν Πομπήϊον καὶ ἀποδεικνύει, ὅτι οὗτος εἶνε οὐ μόνον ὁ ἐναρετώτατος καὶ ἱκανώτατος, ἀλλὰ καὶ ὅτι διὰ τὸν Ἀσιατικὸν πόλεμον εἶνε ὁ μόνος ὅστις πρέπει νὰ ἐκλεχθῇ.

3) Ἀλλὰ καὶ ἄλλα ψυχῆς ἀρετῆς μεγάλα καὶ πολλὰ ἐπιζητοῦνται.

4) Καὶ τῶν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας οἰκούντων ἐθνῶν.

5) Βραχυλογικὴ ἔκφρασις, ἀντὶ de nulla alia re nisi κτλ.: περὶ οὐδενὸς ἄλλου πράγματος εἰμὴ περὶ πολέμου καὶ τιμῆς νὰ σκέπτηται. Διότι ἡ Ἀσία πλουσιωτάτῃ γῆρᾳ οὕσα παρέχει τοῖς πλεονέκταις ἀρχαῖς τοῦ στρατοῦ τὴν εὐκαιρίαν νὰ πλουτίζωνται.

6) = τῷ aliqui: εἰ καὶ τινὲς εἰσι σωφρονέστεροι ἐνεκα αἰδοῦς καὶ ἐγκρατείας.

7) = τῷ avidorum, διὰ τὸ πληθὺς τῶν πλεονεκτῶν, ἐπειδὴ πολλοὶ εἶνε οἱ πλεονέκται.

8) Ἐν μίσει τοῖς ἀλλοφύλοις ἔθενσιν ἐσμέν, πόσον μισούμεθα κτλ.

9) Κατὰ ταῦτα (τὰ τελευταῖα) ἔτη μετὰ τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς, ὡς ἀρχιστρατῆγους. Ὁ ῥήτωρ ἐναυθὰ ὑπαινίσσεται πρὸ πάντων τὸν Λούκιλλον καὶ Γλαβρίωνα.

stris magistratibus religiosum¹, quam civitatem sanctam, quam domum satis clausam ac munitam fuisse? Urbes iam locupletes et copiosae requiruntur², quibus causa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur³.

66. Libenter haec coram⁴ cum Q. Catulo et Q. Hortensio, summis et clarissimis viris, disputarem; noverunt enim sociorum vulnera, vident eorum calamitates, querimonias audiunt⁵. Pro sociis vos contra hostes exercitum mittere putatis an hostium simulatione⁶ contra socios atque amicos? Quae civitas est in Asia, quae non modo imperatoris aut legati, sed⁷ unius tribuni militum animos ac spiritus capere possit⁸?

CAPUT XXIII.

Quare, etiamsi quem habetis⁹, qui collatis signis exercitus regios superare posse videatur¹⁰, tamen¹¹, nisi

¹) Νομίζετε ὅτι υπῆρξε σεβαστὸν τοῖς ἡμετέροις ἀρχουσὶν κτλ.

²) Πόλεις ἤδη πλούσιαι καὶ εὐποροὶ ἀναζητοῦνται, μάτην δὲ λ. ἀναζητεῖ τις νὰ εὕρῃ πόλεις πλουσίας, διότι τὰ πλούτη αὐτῶν ἡρπάγησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἀρχόντων.

³) = τῷ ut iis inferatur, ἵνα ταύταις ἐπιφέρηται (δημιουργῆται) αἰτία πολέμου διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ διαρπάσαι αὐτήν.

⁴) Ἐπὶ. (ἀντὶ cooram ἐκ τοῦ con καὶ or, oris πρόσωπον, ὅθεν) = κατὰ πρόσωπον, αὐτῶν μόνον παρόντων, ἥτοι κατ' ἰδίαν περὶ τούτων θὰ διελεγομένη πρὸς τόν.

⁵) Διότι γινώσκουσι τὰς πληγὰς τῶν (ἡμετέρων) συμμάχων, ὁρῶσι τὰς συμφοράς των, ἀκούουσι τὰ παραπονὰ των.

⁶) Ὑπὸ τὸ πρόσχημα, ἐπὶ τῇ προ-

φάσει ὅτι (πέμπετε αὐτὸν) κατὰ τῶν πολεμίων πέμπετε κατὰ τῶν συμμάχων καὶ φίλων;

⁷) Τὸ non modo . . sed = τῷ non dicam . . sed, δὲν λέγω στρατηγοῦ ἢ ἀντιστρατήγου, ἀλλὰ καὶ ἐνὸς χιλιάρχου.

⁸) Ὅτις δύναται τὸ ἐπιθυμητικὸν (τὴν πλεονεξίαν) καὶ τὴν ὑπεροψίαν νὰ κορέσῃ; Ὅθεν τὸ capere = τῷ satiare.

⁹) Καὶ ἂν σῆς ἔχητε τινα (ἄλλον παρὰ τὸν Πομπήιον). Τὸ δὲ collatis signis = in proelio, ἐν μάχῃ (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν διατριβὴν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν συμμάχων).

¹⁰) Ὅστις νὰ φαίνεται ὅτι δύναται νὰ νικήσῃ τοὺς τοῦ βασιλέως στρατοὺς. Τὸ δὲ qui . . qui εἶνε ἐμφαντικὴ ἐπαναλήψις.

¹¹) Σύντ.: tamen . . non erit

erit idem, qui¹ se a pecuniis sociorum, qui ab eorum coniugibus ac liberis, [qui ab ornamentis fanorum atque oppidorum,] qui ab auro gazaque regia manus, oculos, animum cohibere possit, non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum regiumque mittatur.

67. Ecquam putatis² civitatem pacatam fuisse, quae locuples sit, ecquam esse locupletem, quae istis pacata esse videatur? Ora maritima, Quirites, Cn. Pompeium non solum propter rei militaris gloriam, sed etiam propter animi continentiam requisivit. Videbat enim³ imperatores locupletari quotannis pecuniâ publicâ praeter paucos⁴, neque eos quicquam aliud adsequi⁵ classium nomine, nisi ut detrimentis accipiendis maiore adfieri turpitudine videremur. Nunc⁶, qua cupiditate

idoneus, qui (=ut is) mittatur, ὅμως οὐκ ἔσται ἄξιος (ἱκανός) ὥστε νὰ σταλῇ.

1) Σύντ.: nisi erit idem (idoneus) . . qui (=ut is) possit cohibere se . . qui manus κτλ. = εἰ μὴ ὁ αὐτὸς ἔσται (ἱκανός) ὥστε νὰ ἔχῃ καὶ τὴν δύναμιν νὰ κρατῇ ἑαυτοῦ (νὰ ἀπέχῃ) ἀπὸ τῶν χρημάτων . . ὥστε νὰ ἀπέχῃ τὰς χεῖρας . . ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ θησαυροφυλακείου τοῦ βασιλέως.

2) Νομίζετε ὄντως ὅτι πολιτεία τις, ἥτις ἡδύνατο νὰ εἶνε πλουσία, διέμεινε ποτε ἐν εἰρήνῃ, ἢ ὅτι πολιτεία τις εἶνε πλουσία, ἥτις ἐνομιζέτο ὑπὸ τούτων (τῶν ἀρπάγων στρατηγῶν) ἐν εἰρήνῃ. Διὰ νὰ εἶνε δηλ. πολιτεία τις ἐν εἰρήνῃ ἦτο σημειοῦν ὅτι ἦτο πτωχοτάτη. Τὸ δὲ p. quae locuples . . locupletem quae p. εἶνε τὸ ῥητορικὸν σχῆμα, ὕπερ commutatio (ἀντιμεταβολή) καλεῖται.

3) Διότι ἔβλεπεν (ἢ παραλία γόρρα) ὅτι οἱ στρατηγοί. Τὰ δὲ δημόσια χρήματα ἐξ ὧν ἐπλουτίζοντο οἱ στρατηγοί

ἦσαν τὰ παρὰ τοῦ δημοσίου αὐτοῖς χορηγοῦμενα πρὸς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ στόλου.

4) Πλὴν ὁλίγων. 'Ο ῥήτωρ ὑπαινίσσεται ἐνταῦθα τὸν ἐν τῇ ἐπομένῃ § μνημονευόμενον Σεργίλιον.

5) Καὶ ὅτι οὗτοι (οἱ στρατηγοί) οὐδὲν ἄλλο ἐπετύγχανον τῶς κατ' ὄνομα (καὶ ὄχι πράγματι) στόλοις, εἰ μὴ νὰ φαίνωμεθα διὰ τῶν προσγενομένων ἡττῶν ὅτι περιβαλλόμεθα ὑπὸ μελίκανος ὄνειδους. 'Ο ῥήτωρ ὑπαινίσσεται ἐνταῦθα τὸν Μ. Ἀντώνιον τὸν Κρητικόν, ὅστις τὴν κατὰ τῶν πειρατῶν στρατηγίαν τοῦ ἐχρησιμοποίησεν πρὸς λεηλασίαν τῶν ἐπαρχιῶν. Διὸ καὶ ἀπώλεσε τὸν στόλον τοῦ ἐν τινι πρὸς τοὺς Κρητὰς ναυμαχία.

6) Σύντ. nunc . . igronant videlicet isti, qua . . homines in pr. proficiscantur, νῦν ἀγγοῦσι δῆθεν οὗτοι (οἱ ἀντιφρονῶντες) ὅπως ἀπληστοὶ ἄνθρωποι πορεύονται εἰς τὰς ἐπαρχίας.

2) + ἡδύνη εὐνὴ παύου ὡς αὐτοὶ καὶ διαμένει ἐν εἰρήνῃ.

homines in provincias, quibus iacturis¹ et quibus conditionibus² proficiscantur, ignorant videlicet isti, qui ad unum³ deferenda omnia esse non arbitrantur. Quasi vero Cn. Pompeium non cum suis virtutibus, tum etiam alienis vitiis magnum esse videamus⁴.

68. Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia⁵, qui inter tot annos⁶ unus inventus sit, quem socii in urbes suas cum exercitu venisse gaudeant⁷.

Quodsi auctoritatibus hanc causam, Quirites, confirmandam putatis⁸, est vobis auctor vir bellorum omnium maximarumque rerum peritissimus, P. Servilius⁹, cuius tantae res gestae terra marique extiterunt, ut, cum de bello deliberetis¹⁰, auctor vobis gravior esse nemo debeat, est C. Curio¹¹, summis vestris beneficiis

1) Τὴν ἐπιθυμίαν (πρόθυμον πρὸς πλουτισμόν), τίσι δαπάναις, ἵνα δῆλ. ἀνθρώπους ἐπιτροπὴν ἔχοντας ἐν τῇ πολιτείᾳ διαφθεύωσιν.

2) Καὶ τίσι συμφωνίαις, (ἅς τινες οὔτοι ἐποιοῦντο μετὰ τῶν δανειστῶν τῶν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἐν Ἀσίᾳ θὰ συν-αθροίσωσι πλούτη).

3) Εἰς ἓνα (δῆλ. τὸν Πομπηϊόν).

4) Ὡς περ ἂν εἰ ἡμεῖς ἀληθῶς μὴ δρῶμεν ὅτι ὁ Γν. Πομπηϊὸς οὐ μόνον διὰ τὰς αὐτοῦ ἀρετάς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐλαττωμάτων τῶν ἄλλων (συγκρινομένων πρὸς τὰς ἀρετάς αὐτοῦ) εἶνε μέγας. Διὰ δὲ τοῦ magnum αἰνίσσεται τὸ ἐπιθέτον Magnus, ὅπερ ὁ Σόλλας ἔδωκε τῷ Πομπηϊῷ, ἐξ Ἀρρικῆς ἔπαυελθόντι. Πρβλ. Πλουτ. Πομπ. κερ. 13, 15: καὶ προσέθων (Σόλλας) ἀπήντησεν αὐτῷ καὶ δεξιωσάμενος . . . μεγάλη φωνῇ Μάγνον ἡσπάσατο.

5) = τῷ ne dubitaveritis, ut non credatis (=commitatis) omnia huic

uni. Οὐ μόνον δὲ μετ' ἀπαρεμφ. ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ quin τὸ non dubito = διατάζω, ὀκνῶ.

6) = τῷ per tot annos, ὅστις ἐν διαστήματι τοσούτων ἐτῶν,

7) = τῷ qui talis est ut . . . gaudeant, ὅστις τοιοῦτός ἐστιν, ὥστε χαίρουσιν οἱ σύμμαχοι ὅτι αὐτὸς μετὰ στρατοῦ ἦλθεν εἰς τὰς πόλεις τῶν.

8) Ἐὰν δὲ νομίζητε ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη πρέπει καὶ δι' ἐπιστήμων γνωμῶν νὰ ἐπιρωσθῇ, ἔστιν ὑμῖν ἀνὴρ ἀξιόματος. Τὸ δὲ p. bellorum omnium = p. bellorum omnis generis.

9) P. Servilius Vatia Isauricus, ὕπατος τῷ 79 π. X., ἐνίκησε τοὺς Ἰσαύρους ἐν Κιλικίᾳ καὶ ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν πειρατῶν ἐπολέμησεν.

10) Ἐπειδὴ περὶ πολλῶν βουλευέσθαι, οὐδὲς (ἄλλος) πρέπει νὰ εἶνε ὑμῖν ἐπιστημότερος σύμβουλος.

11) C. Scribonius Curio, ὕπατος ἐν ἔτει 76 π. X. καὶ στρατηγός

maximisque rebus gestis, summo ingenio et prudentia praeditus¹, est Cn. Lentulus², in quo omnes, pro amplissimis vestris honoribus, summum consilium, summam gravitatem esse cognovistis, est C. Cassius³, integritate, virtute, constantia singulari. Quare videte, horum auctoritatibus illorum orationi, qui dissentiunt, responderene posse videamur⁴.

CAPUT XXIV.

69. Quae cum ita sint, C. Manili, primum istam tuam et legem et voluntatem et sententiam laudo vehementissimeque comprobo⁵; deinde te hortor, ut, auctore populo Romano⁶, maneat in sententia neve cuiusquam vim aut minas pertimescas. Primum in te satis esse animi perseverantiaeque arbitror⁷; deinde, cum tantam multitudinem cum tanto studio adesse videamus, quantum iterum nunc in eodem homine praeficiendo videmus⁸, quid est, quod aut de re aut de perficiendi facultate dubitemus⁹? Ego autem, quicquid est in me

ἐπιφανής. Διὸ καὶ λέγει: ταῖς ὑμετέραις τιμαῖς (ἀνωτάτοις ἀξιώμασι) καὶ μεγίστοις κατορθώμασι κεκοσμημένος (=ornatus κατὰ ζεῦγμα ἐκ τοῦ praeditus).

1) Ἐξόχῳ πνεύματι (διότι καὶ ὡς ῥήτωρ εἶχεν ἀξίαν) καὶ συνέσει πεποικισμένος.

2) Gn. Cornelius Lentulus Clodianus, ὕπατος ἐν ἔτει 72, τιμητὴς τῷ 70 π. Χ. καὶ ἀντιστράτηγος τοῦ Πομπηίου ἐν τῷ πειρατικῷ πολέμῳ. Διὸ καὶ λέγει: κατὰ τὰς μεγίστας ὑμετέρας τιμὰς, συμφώνως πρὸς τὰ δοθέντα αὐτῷ παρ' ὁμῶν μεγάλα ἀξιώματα.

3) C. Cassius Longinus Varus, ὕπατος ἐν ἔτει 73 π. Χ.

4) Ὅθεν ἴδετε πῶς φαινόμεθα ὅτι

δυνάμεθα διὰ τῶν ἀξιοματικῶν γνωμῶν τούτων νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὸν λόγον ἐκείνων, ὅτινες διαφωνοῦσιν.

5) Ἐπαινῶ καὶ μάλιστα συναίνῳ (ἀποδέχομαι).

6) Κελεύοντος, συναίνουντος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δήμου.

7) Νομίζω ὅτι μέγα ἔχεις θάρρος καὶ καρτερίαν.

8) Ὅσον' ἐκ δευτέρου (αὐτῶν) νῦν βλέπομεν, ἵνα προστήσωμεν τὸν ἴδιον ἄνθρωπον, ὃν Πομπήϊον, ὅστις καὶ τοῦ πειρατικοῦ πολέμου προέστη.

9) Διὰ τὴν ἢ περὶ τοῦ πράγματος (ὃν λ. περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Πομπηίου) ἢ περὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ κατορθώσαι τοῦτο ἀμφιβάλλομεν;

studii¹, consilii, laboris, ingenii, quicquid hoc beneficio² populi Romani atque hac potestate praetoria, quicquid auctoritate, fide, constantia possum, id omne ad hanc rem conficiendam tibi et populo Romano polliceor ac deferor³.

70. Testorque omnes deos, et eos maxime, qui huic loco temploque praesident⁴, qui omnium mentes eorum, qui ad rem publicam adeunt⁵, maxime perspicunt, me hoc neque rogatu⁶ facere cuiusquam, neque quo Cn. Pompei gratiam mihi per hanc causam conciliari putem⁷, neque quo mihi ex cuiusquam amplitudine aut praesidia periculis aut adiumenta honoribus quaeram⁸, propterea quod pericula facile, ut hominem praestare oportet⁹, innocentia tecti repellemus¹⁰, honorem autem neque ab uno neque ex hoc loco, sed eadem illa nostra laboriosissima ratione vitae, si vestra voluntas feret, consequemur¹¹.

¹) Εὐνοία, ἐπιπροσχή· τὸ δὲ labor= πόνος, δραστηριότης.

²) Διὰ ταύτης τῆς εὐεργεσίας, τ'. ἔ. τοῦ ἀξιώματος, ὅπερ ἐπεξηγεῖται διὰ τοῦ hac p. praetoria, ὅπλ. διὰ ταύτης τῆς τοῦ πραιτωρὸς ἐξουσίας.

³) Σοὶ (Μανιλίῳ) καὶ τῷ Ῥωμαϊκῷ δήμῳ ὑπισχνοῦμαι καὶ προσφέρω πρὸς ἐπιτελεσθῆναι τοῦτου τοῦ πράγματος, ὅπλ. πρὸς κύρωσιν τοῦ νόμου.

⁴) Οἵτινες προστατεύουσι τοῦτου τοῦ τόπου καὶ ταύτης τῆς καθιερωμένης θέσεως, τ'. ἔ. τοῦ βήματος τοῦτου, rostris, ὅπερ σημαίνει τὸ huic loco temploque.

⁵) Οἵτινες ἀρχὰς πολιτικὰς λαμβάνουσιν.

⁶) Τῇ αἰτήσῃ, τῇ ἀξιῶσῃ τινός. Ἡ λέξις εὐρεθῆναι μόνον κατ' ἀφαιρ. καὶ παρὰ Κικέρωνι μόνον.

⁷)=τῷ neque ut eo . . putem, οὔτε ἵνα ἐκ τοῦτου νομίζω, ὅτι διὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης παρέχεται ἔμοι ἡ τοῦ Πομπηίου εὐνοία.

⁸) Οὔτε ἵνα ζητήσω δι' ἑμαυτὸν ἐκ τοῦ ἀξιώματός τινος ἢ βοήθειαν κατὰ τῶν κινδύνων ἢ ὑποστήριξιν πρὸς κτήσιν τιμῶν (ἀξιώματων). Διὰ τοῦ του δὲ καὶ τοῦ κατωτέρω honorem εἶχεν πάντως ὁ βήτωρ πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ὑπατείαν, ἣν τρία ἔτη μετὰ ταῦτα (63 π. Χ.) ἔλαβεν.

⁹) Ὡς ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος τοῦτου νὰ κάμῃ.

¹⁰) Θὰ ἀπωθήσωμεν, θὰ ἀποκρούσωμεν προσπαζόμενοι ὑπὸ τῆς χρηστότητος (ἣν ἔχομεν).

¹¹) Τὴν τιμὴν (τὸ ἀξίωμα) ὅμως οὔτε δι' ἐνός ἀνδρὸς οὔτε ἐκ τοῦτου τοῦ τόπου (τ'. ἔ. ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ

10) Διὰ τοῦ μὴ κινδύνου ἐνέσθῃ δὲ ἀποκρούσω (διὰ τὴν πηδῶν νομὴν αὐτὸν ἐνέσω) περιφρονούμενη ὑπὸ τῆς χρηστότητος, ὡς ἀπὸ τοῦτο ἑαυτοῦ τοῦ Πολιτικῆς

71. Quam ob rem, quicquid in hac causa mihi susceptum est¹, Quirites, id ego omne me rei publicae causa suscepisse confirmo², tantumque abest, ut aliquam mihi bonam gratiam quaesisse videar³, ut multas me etiam simultates partim obscuras, partim apertas intellegam⁴ mihi non necessarias, vobis non inutiles suscepisse. Sed ego me hoc honore praeditum⁵, tantis vestris beneficiis adfectum statui, Quirites, vestram voluntatem et rei publicae dignitatem⁶ et salutem provinciarum atque sociorum meis omnibus commodis et rationibus praeferre oportere.

λαοῦ ὡς πολιτικὸς ῥήτωρ), ἀλλὰ διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου πολυμορφοτάτου τρόπου τοῦ βίου μου (τ'. ἔ. διὰ τῶν ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀγαρεύσεών μου) θὰ ἐπιδιώξωμεν. Τὸ δὲ si v. voluntas feret=ἐάν ἡ ὑμετέρα θέλησις ἐπιτρέψῃ τοῦτο· διότι τὰ ἀξιώματα ἐξηρτώντο ἐκ τῆς εὐνοίας τοῦ λαοῦ.

1) "Ο τι ἐστὶ μοι ἀναδεγεγμένον, ὅτι ἐν τῇ προκειμένῃ ὑποθέσει ἔγω ἐπιχειρήσῃ. — 'Εν τῇ τοιαύτῃ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου συντάξει μετὰ δοτικῆς ὁ μὲν παρακειμένος ἔχει σημασίαν ἐπιθετικὴν, ἡ δὲ πρᾶξις παρίσταται ὡς πρὸς τι πρόσωπον τετελεσμένη. 'Ενθ' ἡ λεγομένη δοτικὴ τοῦ ποιητικοῦ αἰτίου μετὰ τοῦ παθητικοῦ ἐνεστώτος ἢ μέλλοντος (ἥτις παρὰ ποιηταῖς καὶ τοῖς μετ' Αὐγουστον συγγραφεῖσι τίθεται ἀντὶ τῆς ab cum ablativo), παρὰ Κικέρωνι καὶ σπανία εἶνε καὶ δηλοῖ προσέτι ὅτι πρᾶξις τις πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἐνεργούντος προσώπου γίνεται, οἷον honesta bonis viris, non occulta quaeruntur, οἱ ἀγαθοὶ αἰτοῦνται ἑαυ-

τοῖς τίμια καὶ οὐ κεκρυμμένα. Cic. de off. 3 § 38.

2) Διαβεβαίωσμαι ὅτι πᾶν τοῦτο ἀνεδεξάμην, ἐπεχείρησα.

3) Καὶ τοσούτον ἀπέγω (δέω) τοῦ νὰ φανῶ ὅτι ἐξήτησα ἑμαυτῷ εὐνοϊάν τινα (aliquam bonam gratiam).

4) Σύντ.: ut intellegam (=ᾧστε ἐννοῶ, ἀναγνωρίζω) me suscepisse etiam multas simultates (=inimicitias, ἐχθρας) . . non inutiles (λιτότης, ἀντὶ utilisimas) vobis· διότι ἀπεκάλυψα, τὰς κατακρήσεις τῶν εἰς τὴν Ἀσίαν πεμπομένων στρατηγῶν.

5) Σύντ.: ego statui (=iudicavi) me, praeditum hoc honore (=ἔχων τὸ ἀξίωμα τοῦτο, δηλ. τὸ τοῦ πραίτωρος) . . oportere praeferre vestram voluntatem . . meis . . rationibus (=utilitati privatae).

6) 'Ο φιλόπατρις ῥήτωρ τελειώνει τὸν λόγον διὰ τῆς δηλώσεως ὅτι τὸ ἀξίωμα (τὴν τιμὴν) τῆς πατρίδος προτιμᾷ πάσης ὠφελείας καὶ παντὸς ἀτομικοῦ συμφέροντος.

Ναύπ. 27, Αὐγούστου, 1906

ΛΟΓΟΣ

ΥΠΕΡ ΑΡΧΙΟΥ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΔΙΚΑΣΤΑΣ.

I. Ὑπόθεσις τοῦ λόγου.

Ὁ Ἕλλην ποιητὴς Ἀρχίας ἐγεννήθη ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας. Ἐκτίσαστο δὲ ἐνωρὶς διὰ τὰ πνευματικὰ αὐτοῦ προτερήματα, μάλιστα δὲ διὰ τὴν ποιητικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἐξαίρετον φήμην. Νέος ἔτι ὢν περιηγήθη τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ Ἑλλάδα, ἔνθα διὰ τὰ ποιήματά του καὶ μάλιστα διὰ τὴν αὐτοσχέδιον ποιήσιν του, εἰς ἣν κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Κικέρωνος λίαν ἠὺδοκίμει, μεγάλως ἐξετιμήθη. Ἐκ τῆς Ἑλλάδος μεταβάς ὁ Ἀρχίας εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν ἐπεσκέψατο τὰς πόλεις Τάραντα, Ρήγιον καὶ Νεάπολιν, ἔνθα οὐ μόνον ἔτυχε φιλοξένου ὑποδοχῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ πολιτογραφήσεως ἐτιμήθη. Ἐκ τῆς κάτω Ἰταλίας ἐν ἔτει 102 π. Χ. ἐπὶ τῶν ὑπάτων Μαρίου καὶ Κάτλου ἦλθεν εἰς Ῥώμην, ὅπου ἤδη ἡ μεγίστη αὐτοῦ φήμη περὶ τῶν ποιητικῶν αὐτοῦ προτερημάτων εἶχε πρῶνρηθῇ αὐτοῦ. Διὸ καὶ παρὰ τῶν ἐπισημοτάτων οἰκογενειῶν τῆς Ῥώμης, παρ' αἷς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἐν μεγίστῃ τιμῇ ἦσαν, ἔτυχε φιλικῆς ὑποδοχῆς καὶ τιμῆς. Ἰδίως δὲ ἠγάπησε καὶ ἐτίμησεν αὐτὸν ἡ κατ' ἐξοχὴν φιλέλλην οἰκογένεια τῶν Λουκούλλων.

Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον ἀπὸ τῆς εἰς Ῥώμην ἀφίξεώς του ὁ Ἀρχίας ἠκολούθησε τὸν Μάρκον Λούκουλλον εἰς τὴν Σικελίαν. Ἐντεῦθεν δὲ ἐπανερχόμενος ἦλθεν εἰς τὴν παρὰ τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος σύμμαχον τῶν Ῥωμαίων πόλιν Ἡράκλειαν,

ἐνθα διὰ τῆς ἐπιτροῆς τοῦ Λουκούλλου ἔλαβε τὸ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαίωμα· διότι κατὰ τοὺς Ῥωμαίους νόμους πολι-
ται Ῥωμαῖοι ἐθεωροῦντο καὶ ὅσοι ἦσαν καταγεγραμμένοι πο-
λίται συμμάχων πόλεων. Ὅτε ὁμως ἐν ἔτει 89 π. Χ. ἐκυρώθη
ὁ νόμος τοῦ Πλαυτίου καὶ Παπιρίου δι' οὗ εἰς τοὺς πολίτας
ἐκάστης συμμάχου πόλεως (*civitatis foederatae*) ἡ Ῥωμαϊκὴ
πολιτεία ἐχορηγεῖτο ἐπὶ ὅροις τισίν, ἔσπευσεν ὁ Ἀρχίας ὡς πο-
λίτης τῆς Ἡρακλείας νὰ ποιήσῃται τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπαι-
τουμένην δῆλωσιν εἰς τὸν πραιτώρα Κόϊντον Μέτελλον Πίον,
ὅστις ἄνευ ἀντιλογίας τινὸς κατέγραψεν αὐτὸν ἐν τῷ καταλόγῳ
τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτῃ ἔλαβεν ὁ
Ἀρχίας παρὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ Λουκούλλου τὸ τῆς γενεᾶς τού-
του ὄνομα *Licinius*. Διὸ καὶ ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ τοῦ Κικέρω-
νος ὡς πολίτης Ῥωμαῖος *Aulus Licinius* ὀνομάζεται.

Ὁ Ἀρχίας ἐπανελθὼν εἰς Ῥώμην δὲν ἔμεινε διρκῶς ἐν-
ταῦθα, διότι ἠκολούθησεν εἰς τὴν Ἀσίαν τὸν φίλον καὶ προστά-
την αὐτοῦ Λούκουλλον, ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν ταμίας τοῦ Σύλλα
ἦτο, εἶτα δὲ ὡς ἀντιστράτηγος τὸν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πόλε-
μον διεξῆγεν. Ἐνεκα δὲ τῆς μακρᾶς ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀπουσίας
τοῦ ὁ Ἀρχίας δὲν συμπεριελήφθη ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν ἐν
ἔτεσι 86 καὶ 70 γενομένων τιμητικῶν ἀπογραφῶν. Ἐκτὸς δὲ
τούτου καὶ τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία τῆς Ἡρακλείας, ἐν οἷς ἦτο
καταγεγραμμένος, εἶχον γεῖνη παρανόλημα τοῦ πυρὸς ἐν τῷ
Ἰταλικῷ πολέμῳ. Ἐκ τούτου λοιπὸν ὠφελούμενος Γράτιος τις
ἐν ἔτει 62 π. Χ. κατηγορήσας τὸν ἥδη γεγενηκότα Ἀρχίαν ἐπὶ
παρανόμῳ τῶν τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαίων ἀντιποιήσας πρὸς
τὸν τότε πραιτώρα Κόϊντον Κικέρωνα, νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ
ρήτορος. Εἰς τοῦτο δὲ ὁ Γράτιος προέβη εἴτε ἐκ προσωπικῶν
λόγων ὀρμώμενος εἴτε κατ' εἰσήγησιν τῆς πολιτικῆς μερίδος τοῦ
Πομπηίου, ἥτις δυσμενῶς διέκειτο πρὸς τὸν φίλον καὶ προστά-
την τοῦ Ἀρχίου Λούκουλλον.

Ἡ ἐκ τῆς κατηγορίας αὕτη μέλλουσα νὰ προέλθῃ εἰς τὸν

Ἀρχίαν βλάβη δὲν ἦτο μικρά· διότι κατὰ τὸν νόμον τοῦ Παπιανοῦ (*lex Papia*) ὁ παρανόμως τὰ τοῦ πολίτου δίκαια ἀντιποιούμενος ἐξεδιώκετο τῆς Ῥώμης. Τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ποιητοῦ ἀνέλαβεν ὁ ῥήτωρ Κικέρων, ὅστις ἤτό ἤδη ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δόξης αὐτοῦ διὰ τὴν ἐνδοξον ὑπατείαν του. Τοῦτο δὲ ἐπραξεν ὁ Κικέρων εἴτε διότι εὐγνωμόνως πρὸς τὸν ποιητὴν διέκειτο διὰ τὴν ἐκ τῆς φιλίας ἐκείνου μεγίστην αὐτοῦ ὡς πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ὠφέλειαν, εἴτε διότι ὁ ποιητὴς ἐμελλε νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν ἐνδοξον τούτου ὑπατείαν διὰ ποιήματος, τὸ ὅποιον ἤδη εἶχεν ἀρχίσῃ, καθὼς πρότερον ἐξύμνησε τὸν Κιμβρικὸν πόλεμον τοῦ Μαρίου καὶ βραδύτερον τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον πρὸς ἔπαινον τοῦ φίλου καὶ προστάτου αὐτοῦ Λουκούλλου.

Ἡ ἀνασκευὴ τῆς ἀβασίμου κατὰ τοῦ Ἀρχίου κατηγορίας, στηριχθεῖσα ἐπὶ τῆς ἀναμφισβητήτου ἀποδείξεως ὅτι ὁ Ἀρχίας ὡς πολίτης Ἡρακλεώτης νομιμώματα ἦτο ἐγγεγραμμένος ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν ὑπὸ τοῦ πραίτωρος Κοίντου Μετέλλου, δὲν ἀπέβη τῷ ῥήτορι δυσχερής. Ὅθεν οὗτος ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὴν ὅχι τὸ μείζον μέρος τοῦ λόγου αὐτοῦ (§ 1—11). Ἀφοῦ λοιπὸν ἀνεσκεύασε τὴν κατηγορίαν τοῦ Γρατίου, ἐτράπη ἀκολούθως εἰς ἔπαινον τῆς ποιήσεως καὶ πάσης ἐν γένει ἐλευθερίου μαθήσεως. Διὸ καὶ ὁ λόγος οὗτος, καίτοι ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν του εἶνε δικανικός, κυρίως ὁμως εἶνε ἐγκώμιον τῶν γραμμάτων καὶ μάλιστα τῶν Ἑλληνικῶν. Ἐντεῦθεν δὲ ἔπεται ὅτι ὡς ῥητορικὸς λόγος δὲν ἔχει μεγάλην τὴν ἀξίαν, οὐδὲ δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τοὺς κυρίως ῥητορικοὺς λόγους τοῦ Κικέρωνος. Ὅθεν καὶ ὁ μέγας Ῥωμαῖος ἱστορικὸς Τάκιτος λέγει περὶ αὐτοῦ: «δὲν κλείζουσι, νομίζω, τὸν Δημοσθένην οἱ λόγοι, οὓς κατὰ τῶν ἐπιτρόπων αὐτοῦ οὗτος συνέταξεν, οὐδὲ τὸν Κικέρωνα μέγαν ῥήτορα ποιοῦσιν ὁ ὑπερασπισθεὶς Π. Κοίντιος ἢ ὁ *Λικίνιος Ἀρχίας*. Ὁ Κατιλίνης καὶ ὁ Μίλων καὶ ὁ Οὐήρρης καὶ ὁ Ἀντώνιος περιέθηκαν τούτῳ ταύτην τὴν φήμην». Γαλ. Διάλ. περὶ ῥητ. κεφ. 37.

Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνώπιον τοῦ πρακτοῦρος Κοίντου, προεδρεύοντος τοῦ δικαστηρίου, ἀγορεύσεως ταύτης τοῦ Κικέρωνος ἦτο ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ποιητοῦ Ἀρχίου ὡς πολίτου Ῥωμαίου.

II. Οἰκονομία τοῦ ὑπὲρ Ἀρχίου τοῦ ποιητοῦ λόγου.

I. Προοίμιον. Δήλωσις τῆς αἰτίας, δι' ἣν ὁ ρήτωρ θεωρεῖ ἑαυτὸν ὑπόχρεον νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ποιητοῦ Ἀρχίου, καὶ ἀπολογία ὅτι παρὰ τὰ ἐν δικαστηρίοις ἔθιμα θὰ ὁμιλήσῃ περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἐλευθερίων μαθήσεων (§ 1—3).

II. Πρότασις. Ὁ Ἀρχίας εἶνε Ῥωμαῖος πολίτης καὶ δὲν πρέπει νὰ ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν. Ἀλλὰ καὶ πολίτης Ῥωμαῖος ἂν μὴ ἦτο ἔπρεπε νὰ γείνη δεκτὸς ἐν τοῖς πολιταῖς (§ 4).

A) Ἀφήγησις περὶ τῆς παιδεύσεως καὶ τοῦ βίου τοῦ Ἀρχίου καὶ τῶν φιλικῶν τούτου σχέσεων μετὰ τῶν ἐπισημοτάτων τῆς Ῥώμης οἰκογενειῶν (§ 4—6).

B) Ἀπόδειξις. α) Ἐκ τοῦ δικαιώματος ὅπερ παρῆχεν αὐτῷ ὁ νόμος τοῦ Σιλουανοῦ καὶ Κάρβωνος (§ 7—11).—β) Ἐκ τῶν πνευματικῶν προτερημάτων καὶ τῆς παιδεύσεως τοῦ Ἀρχίου. Ἐγκώμιον καὶ ἀξία ἐν γένει τῶν ἐλευθερίων μαθήσεων καὶ ἰδίᾳ τῆς ποιήσεως (§ 12—19).—γ) Ἐκ τῆς χρήσεως τῆς ποιητικῆς δυνάμεως τοῦ ποιητοῦ πρὸς ἐξύμνησιν τῶν κατορθωμάτων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, ὅστις διὰ τοῦτο ὀφείλει νὰ τιμῇσθαι τοιοῦτον ποιητὴν (§ 20—30).

III. Ἐπίλογος. Ἀνακεφαλαίωσις τῶν κυριωτάτων μερῶν τῆς ὑπερασπίσεως καὶ παρακλήσις πρὸς τοὺς δικαστάς, ἵνα τὸν μὲν ποιητὴν τῆς κατηγορίας ἀπαλλάξωσιν, αὐτὸν δὲ τὸν ρήτορα διὰ τὸν ἀσυνήθη τρόπον τῆς ὑπερασπίσεως συγχωρήσωσιν (§ 31—32).

M. TULLI CICERONIS

PRO

A. LICINIO ARCHIA POETA

ORATIO AD IUDICES

CAPUT I.

1. Si quid est in me ingenii¹, iudices, quod sentio quam sit exiguum², aut si qua exercitatio dicendi³, in qua me non infitior mediocriter esse versatum⁴, aut si huiusce rei ratio aliqua⁵, ab optimarum artium studiis

¹) Μετὰ τοῦ οὐδετέρου δεικτικῶν, ἀναφορικῶν, ἐρωτηματικῶν ἢ ἀορίστων ἀντων. τίθεται γενική διαιρετική: = εἴ τι φύσεώς ἐστιν ἐν ἐμοί, ἐὰν ἔχω εὐφυΐαν τινά (πρὸς τὸ δημηγορεῖν), τ' ἔ. ἐὰν κέκτημαι τὰ ἀπαιτούμενα ῥητορικὰ προσόντα. Δεικνύει δὲ ἡ γενική διαιρετική τὴν μετριοφροσύνην τοῦ ῥήτορος.

²) Ὡς ἀισθάνομαι πάντοτε ὀλίγην οὖσαν. Μετριοφροσύνη καὶ τοῦτο τοῦ ῥήτορος, ἥτις ἄλλως ἐν ὅλῃ τῇ περιόδῳ καταφαίνεται.

³) Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐπαναληπτέον τὸ est in me=si qua in hi est peritia in dicendo, εἴ τις ἐν ἐμοί ἐμπειρία (δεξιότης) εἰς τὸ δημηγορεῖν ἐστίν. Πρὸς βλ. τὸ τοῦ Δημοσθένους (περὶ στεφάνου § 227) εἰ οὖν ἐστὶ καὶ παρ' ἐμοί τις ἐμπειρία τοιαύτη.

⁴) Τὸ infitior=nego: εἰς ἣν ἐγὼ οὐκ ἄρνούμαι ὅτι ἱκανῶς εἶμαι ἡσκημένος, ἱκανῶς ἐμπειρος. Ἰστέον δ' ὅτι ἐπὶ ταυτοπροσωπίας καὶ παρ' Ἑλλήσι τίθεται ὑποκείμεν. εἰς αἰτιατικὴν πτώσιν προσωπικῆς ἢ αὐτοπαθοῦς ἀντωνυμίας οἶον σῆμαι εἶναι με (Ξενοφ. Ἀπ. 2, 6, 35), σὺ δὲ σαυτὸν δοκεῖς ἔχειν (Ξενοφ. Ἀπ. 1, 48).

⁵) Σύντ. aut si huiusce rei (δηλ. dicendi) est in me aliqua ratio (= μάθησις, ἐπιστήμη, ἐπιστημονικὴ γνώσις). Ἡ ratio ἐμφαντικῶς τελευταία ἐκ τῶν προσόντων τοῦ ῥήτορος κατελέχθη διότι ταύτην μάλιστα παρὰ τοῦ Ἀρχίου ὁ Κικέρων ἔλαβεν. Τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ si quid est κτλ. μέχρι τοῦ profecta εἶνε ῥητορικὴ περίφρασις καὶ διαίρεσις τῆς ἐννοίας si quid eloquentiā valeo.

ac disciplina profecta¹, a qua ego nullum confiteor aetatis meae tempus abhorruisse², earum rerum omnium³ vel in primis hic A. Licinius⁴ fructum a me repetere prope suo iure debet⁵. Nam quoad longissime potest mens mea respicere⁶ spatium praeteriti temporis et pueritiae memoriam recordari ultimam⁷, inde usque repetens⁸ hunc video mihi principem et ad suscipien-

¹) Ἐξεληθοῦσα (προσκτηθεῖσα) ἐκ τῆς σπουδῆς καὶ διδασκαλίας τῶν ἐλευθερίων μαθήσεων. Αἱ δὲ ἐλευθερίαι μαθήσεις ἦσαν ἡ γραμματικὴ (=ἐρμηνεία συγγραφέων καὶ ἱστορία), ἡ ῥητορικὴ, ἡ ποίησις, ἡ φιλοσοφία.

²) Σύντ. a qua (δῆλ. ratione) ἡς μαθήσεως, ἵνα δῆλ. ταύτην πορίσθω) ego confiteor (=ὁμολογῶ) nullum tempus (αἰτία. τῆς διαρκείας τοῦ χρόνου) aetatis meae abhorruisse (=ὅτι πῶρρον ἦν, ὅτι ἀπέσχον). Παρατηρητέον ἐνταῦθα τὴν ῥητορικὴν κλίμακα sentio... non infitior... confiteor.

³) Ταῦτα πάντα εἶνε τὰ ἀνωτέρω ignemium, exercitatio, ratio. Τὸ δὲ vel in primis (=ἐν τοῖς πρώτοις μάλιστα) εἶνε ῥητορικὴ ὑπερβολή· διότι ὁ Ἀρχίας δὲν θὰ ἐνέπνευσε πρῶτος τῷ ῥήτορι τὸν πρὸς τὰ γράμματα ἔρωτα.

⁴) Aulus Licinius. Ξένου τῶν τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαίων τυγχόντες ἐλάβανον τὸ nomen καὶ τὸ prae-nomen τοῦ Ῥωμαίου, ᾧ ὀφείλον τὴν ἀπόκτησιν τοῦ δικαίωματος τοῦτου. Οὕτω λοιπὸν ὁ Ἀρχίας τὸ nomen ἔλαβεν ἀπὸ τῶν Λουκουλλίων (ἰδὲ Εἰσαγωγ. σελ. 86). Τὸ prae-nomen ὅμως Aulus οὐδαὶς τῶν Λουκουλλίων εἶχεν, ἀλλ' ἦτο τῆς οἰκογενείας τοῦ Μουρήνου, ἥτις ἐπ' ὅσης εἰς τὴν gentem Li-

ciniam ἀνῆκεν. Πόσα δυνάματα ἔφερον οἱ Ῥωμαῖοι;

⁵) Τὸ μὲν repeto aliquid ab aliquo=ἀπαιτῶ τι παρὰ τινος. Τὸ δὲ prope suo iure=σχεδὸν αὐτοδικαίως, τ. ἔ. ὁ Ἀρχίας ἔχει δικαίωμα ἰδιοκτησίας ἐπὶ τοῦ fructus (ἐντ. καὶ τὸ repetere), διότι ὁ καρπὸς οὗτος πρὸ πάντων ἐκ τοῦ σπόρου τῆς διδασκαλίας ἐκείνου προήλθεν. Ὁ δὲ καρπὸς οὗτος εἶνε ἡ περὶ τὸ λέγειν δευρότης τοῦ Κικέρωνος, ἣν οὗτος ὀφείλει νὰ μεταχειρισθῇ ὑπὲρ ἐκείνου, ὅστις πρῶτος παρῳήρησεν αὐτὸν εἰς κτῆσιν τοῦτου. Ὡς σχὼν δὲ καὶ ἄλλους διδασκάλους ἔθηκε τὸ prope, σχεδόν.

⁶) Σύντ. nam quoad potest mens mea longissime respicere spatium κτλ.=διότι ἐφ' ὅσον δύναται ἡ ἐμὴ διάνοια μακρότατα νὰ ἀναλογισθῇ (νὰ ἀναμνησθῇ) τὸν παρεληλυθόντα χρόνον.

⁷) Καὶ ἡ ἐμὴ διάνοια νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν μνήμην (recordari) τὸν ἐν τῇ μνήμῃ ζῶντα (memoriam) ἀπώτατον χρόνον (ultimam) τῆς παιδικῆς ἡλικίας μου.

⁸) Ὑπον. memoriam: ἐντεῦθεν (δῆλ. ἀπὸ τῆς μνήμης τῆς παιδικῆς ἡλικίας) μέχρις ἐνταῦθα (μέχρι τοῦτου τοῦ χρόνου) ἀναμνησκόμενος, τ. ἔ. τόσον μακρὰν εἰς τὸ παρελθόν ἀναζητῶν.

dam et ad ingrediendam rationem horum studiorum exstitisse¹. Quodsi haec vox², huius hortatu praeceptisque conformata, nonnullis aliquando saluti fuit³, a quo id accepimus⁴, quo ceteris opitulari et alios servare possemus⁵, huic profecto ipsi, quantum est situm in nobis⁶, et opem et salutem ferre debemus.

2. Ac ne quis a nobis hoc ita dici forte miretur⁷, quod alia quaedam in hoc facultas sit⁸ ingenii neque

1) Σύντ. video hunc (δῆλ. Archiam) exstitisse (=fuisse) mihi principem (=primum auctorem, ducem, suasorem) et ad suscipiendum (=καὶ πρὸς τὸ ἐκλέξαι) et ad ingrediendum (=καὶ πρὸς τὸ ἐπιδιώξαι) rationem (=viam) horum studium (τὴν ὁδόν, τὸ σιᾶδιον τῶν σπουδῶν τούτων), δῆλ. τῶν ἀνθρωπιστικῶν, εἰς ἃ καὶ ἡ ῥητορεία ἀνήκει. Ὅθεν τὸ studium=studia humanitatis.

2) Ἐὰν δὲ ἡ φωνὴ αὕτη. δῆλ. ἡ ἐμὴ, ὁ ἐμὸς λόγος. Τὸ δὲ conformata=τῷ exculpta, ἐξεργασθεῖσα, ἀποτελεσθεῖσα τῇ προτροπῇ (παρορμήσει) καὶ τοῖς παραγγέλμασι τούτου. Καὶ τὸ μὲν hortatu ἐτέθη κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸ suscipienda, τὸ δὲ praeceptis πρὸς τὸ ingrediendam.

3) Τὸ sum μετὰ δύο δοτικῶν σημαίνει: εἰμὶ, γίγνομαι αἵτιος, φέρω, παρέχω τινί τι=ἐὰν δὲ ἡ φωνὴ αὕτη ἐγένετο ποτε αἰτία (πρόξενος) σωτηρίας τισίν.

4) Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ ἀπόδοσις. Εἶνε δὲ ἡ πρότασις αὕτη δευτερεύουσα τῆς huic ipsi debemus καὶ ἀπ' αὐτῆς ἐξηρημένη=huic ipsi profecto debemus ferre opem, a quo id accepimus. Τὸ δὲ ἐπόμενον quo εἶνε

οὐδ. ἀποδιδόμενον εἰς τὸ id=hanc vocem conformalam κατλ.

5) Δι' οὗ (δι' ἧς φωνῆς, δι' οὗ λόγου), ἄλλους μὲν νὰ βοηθῶμεν, ἄλλους δὲ νὰ σώζωμεν ἡδυνάμεθα. Τὸ ceteri (οἱ ἄλλοι ἐκτὸς τοῦ Ἀρχίου) καὶ τὸ alii (ἄλλοι ἢ αὐτὸς ὁ Ἀρχίας) κεῖται ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ huic ipsi (αὐτῷ τούτῳ δῆλ. τῷ Ἀρχίᾳ). Ὁ Κικέρων ὡς ῥήτωρ βοηθῆειαν μὲν ἡδύνατο παρασχεῖν οὐ μόνον τῷ Ἀρχίᾳ, ἀλλὰ καὶ παντὶ ἐτέρῳ, ἐντ. ceteri, σωτηρίαν ὅμως οὐχὶ πᾶσιν, ἀλλὰ μόνον τισίν, ἐντ. alii. Καὶ τὸ μὲν opitulor (opemtuli)=βοηθῶ τινι πιεζομένῳ, τὸ δὲ συνώνυμον iuvo=βοηθῶ τινι ἐν ἔργῳ τινί, ἐν χρείᾳ τινί.

6) =τῷ quantum in mea potestate positum est, ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοὶ καὶ βοηθῆειαν καὶ σωτηρίαν αὐτῷ τούτῳ ὀφείλω φέρειν.

7) Καὶ ἵνα μὴ τις τυχὸν θαυμάζῃ ὅτι τοῦτο (ταῦτα τὰ ῥηθέντα) οὕτω δῆλ. ἀπλῶς, καὶ ὅχι πρὸς βεβαίωσιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου, λέγονται ὑφ' ἡμῶν (ὑπ' ἐμοῦ).

8) Διότι, ὡς νομίζει, ἄλλῃ τις εἶνε. Καὶ τὸ μὲν in hoc=in hac voce, τὸ δὲ facultas=δύναμις (πνεύματος).

haec dicendi ratio aut disciplina¹, ne nos quidem huic uni studio penitus umquam dediti fuimus². Etenim omnes artes, quae ad humanitatem pertinent³, habent quoddam commune vinculum et quasi cognatione quadam inter se continentur⁴.

CAPUT II.

3. Sed ne cui vestrum mirum esse videatur, me in quaestione legitima et in iudicio publico⁵, cum res agatur apud praetorem populi Romani⁶, lectissimum virum⁷, et apud severissimos iudices⁸, tanto conventu

¹) Οὐδὲ ὁ αὐτὸς τρόπος τοῦ λέγειν ἢ (οὐδὲ) ἡ αὐτὴ μάθησις (ἐπιστήμη). Εἰς ἐκάστην δὴλ. μάθησιν ἀπαιτεῖται ἴδιος τρόπος παιδείσεως καὶ ἴδιος τρόπος τοῦ λέγειν. Ὁ δὲ αὐτὸς ἀρνήσεως προηγούμενης=τῷ neque· ὅθεν=neque haec disciplina.

²) Συμπλ. dicimus eo (δὴλ. hoc miranti) ne nos quidem p.umquam dediti fuisse=λέγομεν αὐτῷ ὅτι οὐδὲ ἡμεῖς ὅλως (ἀποκλειστικῶς) ποτε εἰς ταύτην μόνην τὴν μάθησιν, δὴλ. εἰς τὴν ῥητορικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας, ὡς π. γ. εἰς τὴν ποιησιν, ἐπέδωθμεν. Ὁ δὲ αἰτιολ. σύνδ. etenim (καὶ γὰρ) τίθεται ἐν ἀρχῇ προτάσεως.

³) Αἱ προσήκουσαι τῇ παιδείᾳ, τ. ἔ. τῇ τοῦ ἀνθρώπου μορφῶσει. Τὸ δὲ artes=αἱ ἐπιστήμαι, αἱ μαθήσεις.

⁴)=τῷ conjungantur: καὶ ὥσπερ (καὶ οἷον) συγγενεῖα τιπὶ πρὸς ἀλλήλους συνδέονται. Ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης ὁ σύνδ. quasi τίθεται συνήθως μετὰ τῆς ἀντωνυμ. quidam. Πρὸς παράστασιν δὲ τῆς συγγενείας τῶν ἐπιστημῶν αἱ Μοῦσαι θεωροῦνται ὡς

ἐκ τῆς αὐτῆς μητρὸς, τῆς Μνημοσύνης, γεννηθεῖσαι.

⁵) Ὅτι ἐγὼ ἐν ὑποθέσει νομίμῳ (ἐρειδομένη ἐπὶ τοῦ νόμου τοῦ Παπίου κατὰ τῶν ἰδιοποιουμένων τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτογράφειαν) καὶ ἐν δίκῃ δημοσίᾳ (ἀφορώσῃ τὸ δημόσιον) κατ' ἀντίθ. πρὸς τὸ causa privata.

⁶) Ὅτε τὸ πρῆγμα (ἡ δίκη) διακάζεται ἐνώπιον τοῦ ἀστυδίκου τοῦ Ῥ. δήμου. Ὁ δὲ ἀστυδικός (praetor), ὃς τοῦ δικαστηρίου τότε προήδρευε, ἦτο ὁ Κόϊντος, νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Κικέρωνος.

⁷) Παραθετικὸς διορισμὸς = qui lectissimus (=clarissimus et nobilissimus) vir est. Αὕτη δὲ ἦτο ἡ συνήθης τιμητικὴ προσήγορία τοῦ ἀστυδίκου, τῶν δὲ δικαστῶν severissimi.

⁸) Ἐνώπιον αὐστηροτάτων δικαστῶν, εἰς ὧν τὴν αὐστηρότητα ἀνάρμοστος ἡδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὁ περὶ ἐπιστήμης, περὶ ποιήσεως κ. τ. ὅμ. λόγος καὶ τὸ τούτων ἐγκώμιον. Τὰς μαθήσεις δὲ ταύτας οἱ Ῥωμαῖοι ἐνόμιζον εὐτελεῖς τε καὶ ληρώδεις.

hominum ac frequentia, hoc uti genere dicendi¹, quod non modo a consuetudine iudiciorum, verum etiam a forensi sermone abhorreat², quaeso a vobis ut in hac causa mihi detis hanc veniam, accommodatam huic reo³, vobis, quem ad modum spero, non molestam⁴; ut me, pro summo poëta atque eruditissimo homine dicentem, hoc concursu hominum litteratissimorum, hac vestra humanitate⁵, hoc denique praetore⁶ exercente iudicium, patiamini de studiis humanitatis ac literarum paulo loqui liberius⁷, et in eius modi persona⁸, quae propter otium ac studium minime in iudiciis pe-

1) Σύντ. ne videatur me hoc uti genere dicendi. . quaeso ut detis. Τὸ δὲ tanto=in tanto κτλ. ἐν τόσῳ μεγάλη συναθροίσει καὶ πλήθει ἀνθρώπων (οἵτινες ἦσαν θεαταὶ τῆς δίκης): ἵνα μὴ φαίνεται ὅτι ἐγὼ κάμνω χρῆσιν τοῦ εἵδους τούτου τοῦ δημηγορεῖν, παρακαλῶ ὑμᾶς κτλ.

2) Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ δικανικοῦ τρόπου τοῦ λέγειν πόρρω ἐστὶ (ἀφίσταται, διάφορόν ἐστι), τ'. ἔ. τὸ ἐμὸν τοῦτο εἶδος τοῦ λέγειν δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὸν λόγον ἐκείνου, ὅς ἐν τοιαύταις δίκαις συνειθίζεται ἐν τοῖς δικανικοῖς λόγοις. Ἡ δὲ υποτακτικὴ διὰ τί;

3) Φυσικὴ ἀπόδοσις εἰς τὴν προηγηθεῖσαν πρότασιν ne cui vestrum mirum asse videatur ἤθελον εἶναι est hoc genus dicendi acco nmodatum huic reo, vobis'. . non molestum. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο θὰ προσέβαλλε τοὺς δικαστάς, οἵτινες ἐγίνωσκον τὸν ἀρμόζοντα καὶ μὴ ἀρμόζοντα ἐν τοῖς δικαστηρίοις λόγον, ἔφαρτ' τὴν ἀπόδοσιν ἐκ τῆς πρὸς τοὺς δικαστὰς παρακλήσεως: quaeso a vobis=παρακαλῶ ὑμᾶς ὅπως ἐμοὶ ἐν ταύτῃ

τῇ δίκῃ δώσητε ταύτην τὴν ἐξουσίαν.

4) Ἀρμόζουσαν μὲν τούτῳ τῷ ὑποδίκῳ, ὑμῖν δέ, ὡς ἐγὼ ἐλπίζω, οὐκ ὀχληράν. Ἐκ δὲ τοῦ mihi detis hanc veniam ἐξήρτηται τὸ ut me patiamini loqui.

5) Ἐνώπιον τῆς ὑμετέρας ἐμμουσίας καὶ τῆς συρροῆς ἀνθρώπων τὰ μάλιστα εὐπαιδευτων, οἵτινες ὡς ἐρασταὶ τῶν γραμμάτων συνισθούτο ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ἐπειδὴ εἶχον πληροφορηθῇ ὅτι ὁ Κικέρων θὰ ὠμίλει περὶ τῶν γραμμάτων καθόλου.

6) Ἐνώπιον τέλος τοῦδε τοῦ ἀστυδίκου, δηλ. τοῦ Κοίντου, ὅστις ἡσυχάζειτο εἰς τὰ γράμματα καὶ ἦτο συγγραφεὺς καὶ ποιητής.

7) Ἴνα ἐμὲ ἀνεγέθῃ νὰ ὀμιλήσω περὶ τῶν σπουδῶν τῶν εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς ψυχῆς συντεινόντων καὶ περὶ τῶν γραμμάτων ὀλίγον ἐλευθεριώτερον, ὀλίγον περισσότερον ἐλευθέρως, νὰ ἐξέλθω δηλονότι τοῦ εἰθισμένου ἐν δικαστηρίοις τρόπου τοῦ ἀγορεύειν.

8) Σύντ. et patiamini in ejus modi persona (=εἰς τοιοῦτον πρόσωπον, διὰ τοιοῦτον ἄνθρωπον) uti κτλ.

riculisque tractata est¹, uti prope novo quodam et inusitato genere dicendi.

4. Quod si mihi a vobis tribui concedique sentiam², perficiam profecto ut hunc A. Licinium non modo non segregandum³, cum sit civis, a numero civium, verum etiam, si non esset, putetis adsciscendum fuisse.

CAPUT III.

Nam ut primum ex pueris excessit⁴ Archias atque ab iis artibus⁵, quibus aetas puerilis ad humanitatem informari solet⁶, se ad scribendi studium contulit, primum Antiochiae⁷—nam ibi natus est loco nobili⁸—, celebri quondam urbe et copiosa⁹ atque eruditissimis

¹) Ὅπερ (πρόσωπον) διὰ τὴν σχολὴν (=διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ δημοσίου βίου ἀποχώρησιν) καὶ τὴν περὶ τὰ γράμματα σπουδὴν ἐλάχιστα εἰς ἰδιωτικὰς δίκας (judiciis) καὶ δημοσίας δίκας (periculis) ἀνέμιχθη. Τὸ δὲ tracto personam (περὶ ὑποκριτῶν καὶ ποιητῶν)=ὑποκρίνομαι πρόσωπον.

²) Διατί ὑποτακτική; Τὸ δὲ quod (=τοῦτο δὲ) ἀποδίδεται εἰς τὸ uti me novo genere dicendi.

³) Σύντ. perficiam ut putetis non segregandum (ὑπὸν. esse)=θα κατορθώσω ὥστε οὐ μόνον νὰ νομίζετε ὅτι δὲν πρέπει νὰ χωριθῇ ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πολιτῶν. Τὸ δὲ adscisco (ivi, itum, ere)=δέχομαι, παραδέχομαι=ἀλλὰ καὶ, εἰ μὴ ἦτο Ῥωμαῖος πολίτης, νὰ νομίζετε ὅτι πρέπει νὰ γείνη παραδεκτὸς ὑφ' ὑμῶν ὡς τοιοῦτος.

⁴) Ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ Ἑλλήνων τὸ γένος ἦτο, μετεχειρίσθη ὁ Κικέρων τὴν φράσιν ταύτην, ἥτις εἶνε μετάφρασις τοῦ ἐκ παίδων ἐξελεθῆν. Ἐξήρ-

χοντο δὲ οἱ Ἕλληνες τῆς παιδικῆς ἡλικίας τῷ 14 τῆς ἡλικίας τῶν ἔτει. Ὁ δὲ σύντ. nam εἶνε ἐνταῦθα διασαφητικός: ὡς τὸ πρῶτον, ἅμα δὲ ἄλλα δὴ.

⁵) Artes ἐνταῦθα εἶνε ἡ προκαταρκτικὴ σπουδὴ, ἡ ἐγκύκλιος παιδεία.

⁶) Δ' ὧν ἡ παιδικὴ ἡλικία εἴωθε λαμβάνειν τὴν τῷ ἀνθρώπῳ προσήκουσαν πνευματικὴν καὶ ἡθικὴν μόρφωσιν. Τὸ δὲ confero me ad aliquid=τρέπομαι ἐπὶ τι.

⁷) Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Δάφνης ἡ πρὸς Δάφνην (πρὸς διάκρισιν ἄλλων ὁμωνύμων πόλεων) ἦτο πρωτεύουσα τῆς Συρίας, φημιζομένη διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν μόρφωσιν τῶν κατοικούντων.

⁸) Ἀφαιρ. τῆς καταγωγῆς. Τὸ locus ἐν τε τῇ φράσει ταύτῃ καὶ τῇ ἐναντίᾳ infimo loco=τάξις: ἐξ εὐγενῶν ἐγεννήθη. Τὸ δὲ celeberrimus παρὰ τοῖς ἑγχρῆτοις συγγραφῆσιν=λίαν συγχαζόμενος, πολυάνθρωπος: παρὰ δὲ τοῖς μετρῶν=clarus.

⁹) Ἐπὶ τῆς ἐν τόπῳ στάσεως, ὅταν

hominibus liberalissimis studiis adfluenti¹, celeriter antecellere omnibus ingenii gloria contigit². Post in ceteris Asiae partibus cunctaque Graecia sic eius adventus celebrabantur³, ut famam ingenii exspectatio hominis⁴, exspectationem ipsius adventus⁴ admiratioque superaret.

5. Erat Italia tum plena Graecarum artium ac disciplinarum⁵, studiaque haec et in Latio vehementius⁶ tum colebantur, quam nunc isdem in oppidis⁷, et hic Romae propter tranquillitatem rei publicae⁸ non neglegebantur. Itaque hunc et Tarentini et Regini et Neapolitani civitate ceterisque praemiis donarunt⁹, et

ἡ λέξις *urbs* ἔχει προσδιορισμὸν (*celebri, copiosa*) τίθεται αὕτη μετὰ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως (*Antiochiae γεν.*) ὡς παράθεσις τοῦτου, συνήθως μὲν κατ' ἀφαιρ. μετὰ τῆς *in*, σπανιότερον δὲ ὡς ἐνταῦθα καθ' ἀπλὴν ἀφαιρ. Ὅταν ὅμως δὲν ἔχῃ προσδιορισμὸν, προτάσσεται τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως, συμφωνοῦντος καὶ τοῦτου κατὰ πτώσιν πρὸς τὸ κατ' ἀφαιρ. μετὰ τῆς *in* προσηγορικὸν (*in urbe Antiochiā*).

¹) Τὸ *affluo* (-xi, -ere) aliqua re= ἀφθονίαν ἔχω τινός, εὐπορώ τινος= studia liberalia ἢ artes liberales εἶνε ἡ γραμματική, ῥητορική, ποίησις, φιλοσοφία.

²) Δῆλ. εἰ, συνέβη αὐτῷ, ἐπέτυχεν νά. Ἀντὶ τοῦ συνήθους *contigit ut antecellat* (= *excellat, praestet*). Τὸ δὲ *gloriā ingenii*=διὰ τῆς δόξης, διὰ τῆς φήμης τῆς εὐφύας του. Τὸ δὲ Ἀσία ἐν στενωτέρᾳ σημασίᾳ=ἡ Μικρὰ Ἀσία.

³) Οὕτως αἱ ἀφίξεις αὐτοῦ διεθροῦλλοῦντο. Ὁ δὲ πληθυντ. *adventus* δηλοῖ τὴν εἰς διαφόρους πόλεις ἀφίξιν τοῦ Ἀρχίου.

⁴) Ἡ παρουσία τοῦ ἰδίου Ἀρχίου (μετὰ τῶν ποιημάτων καὶ λοιπῶν ἔργων του). Ὁ δὲ νοῦς: οἱ περιμένοντες τὸν Ἀρχίαν ἐφαντάζοντο ἀνώτερον ἢ ὅσον ἤκουον, ἐμφανιζόμενον δὲ ἐβλεπόν ἀνώτερον ἢ ὅσον τὸν ἐφαντάζοντο.

⁵) Πλήρης Ἑλληνικῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἦτο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ (μεσημβρινή) Ἰταλία, ἥτοι ἡ μεγάλη Ἑλλάς καλουμένη, ἔνθα ἐλαττο ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ Λάτιον.

⁶)=τᾷ *maiore studio*, μετὰ μεζονος ζήλου.

⁷) Ἡ νῦν ἐν αὐταῖς ταύταις ταῖς πόλεσι τῆς Ἰταλίας.

⁸) Διὰ τὴν ἡσυχίαν τῆς πολιτείας, ἥτις διήρκησεν ἀπὸ τῶν Γράκχων μέχρι τοῦ 91 π. Χ. ἥτοι μέχρι τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου.

⁹) Δῆλ. *Archiam*. Τὸ δὲ *dono aliquem civitate*=τιμῶ τινα πολιτεία, παραχωρῶ τινι τὰ τοῦ πολίτου δίκαια, πολιτογραφῶ τινα. Αἱ δὲ ἄλλαι ἀμοιβαί ἦσαν στέφανοι, δῶρα κτλ. Κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν δὲ δίκαιον ἡδὺ

omnes, qui aliquid de ingeniis poterant iudicare, cognitione atque hospitio dignum existimarunt. Hac tanta celebritate famae cum esset iam absentibus notus, Romam venit Mario consule et Catulo¹. Nactus est primum consules eos, quorum alter² res ad scribendum maximas, alter cum res gestas³, tum etiam studium atque aures adhibere posset⁴. Statim Luculli, cum praetextatus etiam tum Archias esset⁵, eum domum suam receperunt. Erat iam hoc non solum ingenii ac litterarum⁶, verum etiam naturae atque virtutis, ut domus, quae huius adolescentiae prima favit, eadem esset familiarissima senectuti⁷.

6. Erat temporibus illis iucundus Q. Metello illi

νατό τις νὰ εἶνε πολίτης συγχρόνως πλείονον, πόλειον. Τὸ δὲ cognitio=γνώρισις προσωπική (γνωριμία), οικειότης.

1) Τοῦ Μαρίου ὑπατεύοντος καὶ τοῦ Κατούλου, ἦτοι ἐν ἔτει 102 π. Χ. Τὸ δὲ celebritate famae=τῇ μεγάλῃ διαδόσει τῆς φήμης. Τὸ δὲ absentibus τοῖς μακρὰν οὖσιν.

2) Ὃν ὁ μὲν ἕτερος δηλ. ὁ Μάριος, μόνον πολεμικὰς πράξεις ἠδύνατο νὰ χορηγήσῃ τῇ ποιητῇ πρὸς ἐξόμνησιν· διότι ἄλλως ἦτο ἐχθρὸς πάσης λεπτῆς μορφώσεως.

3) Εἰς τὸ res maximas . . res gestas ἐκ τοῦ ἐπομένου adhibere ἔννοηται. τὸ suppetitare (ei δηλ. Archias) παρέχειν, χορηγεῖν.

4) Ὁ δὲ ἕτερος (δηλ. ὁ Κάτουλος, ὃς ἦν πάνυ πεπαιδευμένος) ἠδύνατο νὰ δεῖξῃ προθυμίαν (πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ποίησιν). Τὸ δὲ aures=λεπτὸν οὖς (ἐν τῇ ἀκροάσει τῶν ποιημάτων), τ. ἔ. λεπτὸν αἰσθημα πρὸς κρίσιν τῶν ποιημάτων τοῦ Ἀρχίου.

5) Εἰ καὶ ὁ Ἀρχίας ἐτι τὸ τοῦ νεανίσκου ἔνδυμα ἔφερεν, ἦτοι καίτοι ἀκόμη νεανίσκος (adulescentulus) ἦτο. Ἡ δὲ μεταφορὰ ἐκ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ βίου. Τὴν togam praetextam, τ. ἔ. τὴν λευκὴν περιπόρφυρον τῆβεννον ἐφόρουσαν οἱ μελόντες ἄρχοντες καὶ οἱ υἱοὶ τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν μέχρις ἐφήβων (16 ἐτῶν). Μετὰ δὲ τὸ ἔτος τοῦτο ἐλάμβανον τὴν togam virilem. Ὅμιλεῖ δὲ νῦν ὁ ῥήτωρ περὶ τοῦ Ἀρχίου ὥσαντι οὗτος ἦτο civis natus καὶ ὄχι factus.

6) Σύντ. hoc (δηλ. recipere κτλ.) erat (testimonium) non solum ingenii κτλ. Τὸ sum μετὰ γενικῆς=εἰμὶ τινος (κτῆμα, ἴδιον, ἔργον, καθήκον, μαρτύριον). Τὸ δὲ naturae=τῆς φύσεως, τοῦ χαρακτῆρος . . ἵνα δηλαδὴ ἡ αὐτὴ οἰκία εἶνε (μείνῃ). Τὸ δὲ faveo alicui=ἐδυνατώ τι.

7) Τὸ senectuti μαρτυρεῖ ὅτι γέρον ἦτο ὁ Ἀρχίας, ὅτε ὁ Κικέρων ἐξεφώνησε τὸν λόγον τοῦτον.

Numidico et eius Pio filio¹, audiebatur a M. Aemilio², vivebat cum Q. Catulo et patre et filio³, a L. Crasso colebatur: Lucullos⁴ vero et Drusum et Octavios et Catonem⁵ et totam Hortensiorum domum devinctam consuetudine cum teneret⁶, adficiebatur summo honore⁷, quod eum non solum colebant, qui aliquid percipere atque audire studebant⁸, verum etiam si qui forte simulabant⁹.

CAPUT IV.

Interim, satis longo intervallo¹⁰, cum esset cum M. Lucullo in Siciliam profectus et cum ex ea provincia

¹) Σχήμα υπερβατόν, ἀντὶ et Pio filio ejus. Ὁ δὲ Κόϊντος Μέτελλος ὡς ἀνθύπατος τῷ 108 π. Χ. νικήσας τὸν Πουγούρθαν καὶ διὰ τοὺς ἐν Ἀφρικῇ θριάμβους τοῦ ἐπεκαλεῖτο Νομαδικός.

²) Πλούτο ὑπὸ τοῦ Μ, ἡκροῦτο τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὁ Μάρκος Αἰμίλιος Σκαῦρος, ὃς ὑπάτος καὶ τμητῆς ἐγένετο καὶ ἄξιος λόγου ῥήτωρ ἦτο.

³) Ὁ Κάτουλος εἶνε ὁ μνημονευθεὶς ἐν τῇ § 5, ὁ τῶν Κίμβρων νικητῆς. Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ ἦτο ὑπάτος ἐν ἔτει 79 π. Χ καὶ φίλος τοῦ Κικέρωνος. Ὁ δὲ Λεύκιος Κράσσος ἦτο εἰς τῶν ἐπιφανεστάτων ῥητόρων τῆς ἐποχῆς τοῦ.

⁴) Τοὺς Λουκουλλοὺς, ἦτοι τὸν Αἰκίτιον (προπραίτωρ τῆς Σικελίας ἐν ἔτει 102) καὶ τοὺς υἱοὺς τούτου Λούκιον καὶ Μάρκον.

⁵) Ὁ Δροῦσος ἦτο ῥήτωρ καὶ δήμαρχος. Ἐκ δὲ τῶν Ὀκταβίων ὁ μὲν ἦτο ὁ Γναῖος, ὑπάτος ἐν ἔτει 87, ὁ δὲ ἕτερος ὁ τούτου υἱὸς Λούκιος, ὁ

δὲ τρίτος ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Μάρκου. Ὁ δὲ Μάρκος Κάτων ἦτο πατὴρ τοῦ ἐξ Ἰτύκης Κάτωνος. Τέλος δὲ ἐκ τοῦ Ὀρτησίου οἴκου ὁ ἐπιφανέστατος ἦτο ὁ ῥήτωρ Κόϊντος Ὀρτησίος. ὑπάτος τῷ 69 π. Χ.

⁶) Τὸ devinctam, εἰ καὶ ἀνήκει καὶ εἰς τὰ ἄλλα πρόσωπα, συνεσθώνησε πρὸς τὸ domum = ἐπειδὴ δι' οὐκείότητος κατεῖχε συνδεδεμένην, τ. ἔ. ἐπειδὴ εὐρίσκετο εἰς στενὴν σχέσιν.

⁷) Ὁ Ἀρχίας τὰ μέγιστα ἐτιμᾶτο (καὶ ὑπὸ ἄλλων Ῥωμαίων). Τὸ ῥήμα adificio ἢ afficio συντάσσ. αἰτιατ. καὶ ἀραιρ. καὶ μεταφράζεται διὰ βήματος συγγενοῦς τὴν ἐννοίαν τῇ ἀραιρετικῇ, ὅσον afficio al'quem honore, beneficiis = τιμῇ, εὐεργετῷ τινα.

⁸) Οἱ προθυμοῦμενοι μαθεῖν (percipere) καὶ ἀκοῦσαι τι.

⁹) Δῆλ. studere aliquid percipere et audire. Τί διαφέρει τὸ simulo τοῦ dissimulo;

¹⁰) Ἀραιρετικὴ τοῦ χρόνου = τῷ post satis longum spatium.

cum eodem Lucullo decederet¹, venit Heracliam. Quae cum esset civitas aequissimo iure ac foedere², adscribi se in eam civitatem voluit³, idque, cum ipse per se dignus putaretur, tum auctoritate et gratia Luculli ab Heracliensibus impetravit⁴.

7. Data est civitas Silvani lege et Carbonis⁵, «si qui foederatis civitatibus adscripti fuissent, si tum⁶, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent et si sexaginta diebus apud praetorem essent professi⁷. Cum hic domicilium Romae multos iam annos haberet,

¹) Τὸ decēdo ex ἡ de provincia ἡ ἀπλῶς provinciā εἶνε τεχνικὸς ὅρος, περὶ ἀρχόντων μάλιστα δὲ ἐπαρχῶν λεγόμενος, καὶ σημαίνει: λήξαντος τοῦ χρόνου τῆς ἀρχῆς ἀπερχομαι τῆς ἐπαρχίας, ἐπανερχομαι. Ἐνταῦθα ὁμοίως ἐνηγορηθῆ ἀδεία μεταχειρίζεται τὸ ῥῆμα περὶ τοῦ Ἀρχίου. Ἡ δὲ Ἡράκλεια ἦτο Ἑλληνικὴ πόλις τῆς Λευκανίας ἐν τῷ Ταραντίνῳ κόλπῳ. Ἐπορεύθη δὲ εἰς ταύτην ὁ Ἀρχίας, διότι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐξόριστος ἔζη ὁ πατήρ τοῦ Μάρκου Λουκούλλου.

²) Πόλις τὰ μάλιστα ἴσου (τῇ Ῥώμῃ) δικαίου καὶ συνθήκης, δηλ. ἀπολαύουσα δικαίου καὶ συνθήκης ἴσων τῇ Ῥώμῃ. Δίκαιον δὲ (jus) ἐν τῇ φράσει ταύτῃ εἶνε ἡ πολιτικὴ σχέσις τῶν συμμάχων ἡ ὑπάρχουσα πρὸς τὴν Ῥώμην. Ἐλαβε δὲ ἡ Ἡράκλεια παρὰ τῶν Ῥωμαίων τὴν ἰσοπολίτειαν ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πύρρου (278 π. Χ.).

³) Δῆλ. civem. Τὸ δὲ adscribo aliquem civitati ἢ in civitatem (τεχνικὸς ὅρος) = ἀπογράφω τινὰ ὡς πολίτην, γράφω (ποιῶμαι) τινα πολίτην. Ὅθεν τὸ κατωτέρω adscriptus = ἀπογεγραμμένος ὡς πολίτης, πεποιημέ-

νος (καὶ ὅχι ἐκ γεννήσεως) πολίτης.

⁴) Καὶ ἔτυχε τοῦτου (δηλ. τῆς πολιτογραφήσεως) ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν (ἀνευ δηλ. τῶν συστάσεων τοῦ Λουκούλλου) ἐνομιζέτο ἄξιος καὶ ἕνεκα τοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς ἐπιφροσύνης τοῦ Λουκούλλου.

⁵) Ἐδόθη ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία κατὰ τὸν νόμον τοῦ Μ. Πλαυτίου Σιλουανοῦ καὶ Γ. Παπυρίου Κάρβωνος, δημάρχων ἐν ἔτει 89 π. Χ. Ὅθεν καὶ νόμος Πλαυτίου Παπυρίου (lex Plautia Papiria) καλεῖται. Ὁ νόμος δὲ οὗτος εἶνε ὁ ἀκολουθῶν si qui κτλ., ὅπερ = τῷ data est civitas (Romana) iis, qui = τοῖς, οἱ ἐν ταῖς δημοσπόνδοις πόλεσιν ἀπογεγραμμένοι ὡς πολῖται ἦσαν.

⁶) = τῷ iis, qui tum (= illo tempore) = ἐκείνοις, οἱς τότε, ὅτε δηλ. ὁ νόμος εἰσήχето εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

⁷) = τῷ et iis, qui = καὶ ἐκείνοις, οἱ ἐν τῇ 60 ἡμέρῳ ἀπὸ τοῦ νόμου εἶχον δηλώσῃ τὸ ἑαυτῶν ὄνομα παρὰ τῷ πραιτὼρι· διότι ἡ δήλωσις ἦτο ἐνδείξις τῆς ἐν ταῖς συμμαχικαῖς πόλεσι πολιτογραφήσεώς των.

professus est apud praetorem Q. Metellum¹, familiarissimum suum.

8. Si nihil aliud nisi de civitate ac lege dicimus², nihil dico amplius; causa dicta est³. *Quid enim horum infirmari⁴, Grati, potest? Heracliaeae esse tu eum⁵ adscriptum negabis? *Adest vir summa auctoritate et religione et fide⁶, M. Lucullus, qui se non opinari sed scire⁷, non audivisse sed vidisse, non interfuisse sed egisse dicit. *Adsunt Heraclienses legati, nobilissimi homines; huius iudicii causa cum mandatis⁸ et cum publico testimonio venerunt, qui hunc adscriptum Heracliensem dicunt. Hic tu tabulas desideras Heracliensium publicas⁹, quas Italico bello, incenso tabulario, interisse scimus omnes. Est ridiculum ad ea, quae habemus, nihil dicere¹⁰, quaerere, quae habere

¹) Δῆλ. Ρίμ, δς ἐν ἔτει 89 ἤτο πραιτωρ. Πρβλ. § 6 σημ. 1.

²) Ἑλλειπτικός τρόπος ἐκφράσεως συνήθης παρὰ Κικέρωνι = τῷ si nihil aliud dñλ. agimus (=de nulla alia re dicimus)=ἐάν περὶ οὐδενὸς ἄλλου πράγματος νῦν ὁμιλοῦμεν, εἰ μὴ μόνον περὶ πολιτείας (πολιτογραφήσεως) καὶ περὶ τοῦ νόμου (τοῦ Πλαυτίου).

³) Ἀπελογήθημεν, ἡ ἀπολογία ἐτελείωσεν διότι ἀποδείχθη ὅτι ὁ Ἀρχίας ἐξεπλήρωσε τὰς τρεῖς τοῦ νόμου συνθήκας, ἤτοι τὴν πολιτογραφησίν του ἐν ὁμοσπονδίᾳ πόλει, τὴν ἐν Ἰταλίᾳ κατοικίᾳ καὶ τὴν ἔγκαιρον δήλωσιν τοῦ ὀνόματός του.

⁴) Νὰ ἀναيرهθῇ, νὰ ἀνασκευασθῇ. Ὁ δὲ ἄλλως ἄγνωστος οὗτος Γράτιος ἦτο ὁ κατήγορος. Ἰδὲ Εἰσαγ. σ. 86.

⁵) Ὁρθότερα φαίνεται ἡ ἀνάγνωσις tu eum τῆς ἐν ἄλλαις ἐκδόσεσι tum.

⁶) Ἀφαιρετική τῆς ιδιότητος=ἀνὴρ μεγίστου ἀξιώματος καὶ μεγίστης εὐσεβείας (εὐδοκίᾳς) ἀναφορικῶς πρὸς τὸν ἕρκον, ὃν ὡς μάρτυς ὤμοσεν, καὶ μεγίστης πίστεως (ἀξιοπιστίας).

⁷) Ὅστις λέγει ὅτι δὲν δοξάζει, ἀλλὰ ὅτι γινώσκει. Τὸ egisse=totam rem perfecisse. Τὸ δὲ ἀντίθετον τοῦ opinor εἶνε τὸ παρὰ Ῥωμαίοις ὠρισμένον ἐπὶ μαρτυρίας ῥῆμα arbitror=ὁμολογῶ, μαρτυρῶ τι.

⁸) Ἰπον. suae civitatis = μετὰ ἐντολῆς (τῆς ἑαυτῶν πολιτείας) καὶ μετὰ ἐπιστήμων ἀποδείξεων.

⁹) Τὸ μὲν hic=in hoc loco=ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, ἐν ταύτῃ τῇ περιστάσει. Τὸ δὲ tabulas=album civium, τὸ λεύκιωμα τῶν πολιτῶν, τοὺς δημοσίους καταλόγους, τὰ ληξιαρχικά βιβλία.

¹⁰) Ὁ νοῦς: γελῶν εἶνε νὰ μὴ λαμβάνωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς μαρ-

*Ὁ πραιτωρ εἰσακούσθη, διαμαρτυρήσας ὅτι οὐκ ἔστι
καί ποτε ἐν τῇ ὁμιλίᾳ τὸν καὶ οὐκ εἶδεν
πρὸς τὸν
ψηφισμένη ἀπὸ τοῦ λαοῦ τοῦ Εὐκλείδους Πολιτικῆς

non possumus, et de hominum memoria tacere¹, litterarum memoriam flagitare; et cum habeas amplissimi viri religionem, integerrimi municipii² *ius iurandum fidemque, ea, quae depravari nullo modo possunt, repudiare³, tabulas, quas idem dicis solere corrumpi⁴, desiderare.

9. An domicilium Romae non habuit is⁵, qui tot annis ante civitatem datam⁶ sedem omnium rerum ac fortunarum suarum Romae conlocavit⁷? An non est

τορίας αξιοπίσττων μαρτύρων, ἀλλὰ νὰ ζητῶμεν τὰ ληξιαρχικά βιβλία, ἅτινα δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν, ὥς πυρποληθέντος τοῦ γραμματοφυλακείου (τοῦ ἀρχείου) τῆς Ἡρακλείας. Τοῦτο δὲ πιθανῶς θὰ ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Ἰταλικοῦ πολέμου κατὰ τὴν διαρπαγὴν τῆς πόλεως ταύτης. Τὸ δὲ quaerere = τῷ requirere, ἐπιζητεῖν, δεῖσθαι τινος.

¹) Memoria ἐνταῦθα=ὁμολογία, μαρτυρία. 'Ο δὲ ἐπὶ. cum ἐναντιωμ. = καίτοι ἔχεις ἐπιφανεστάτου ἀνδρός (τοῦ Μ. Λουκούλλου) τὴν εὐορκησίαν.

²) Δῆλ. Heracléae. ἦτις μετὰ τὴν παραχώρησιν τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας ἐκλήθη municipium (ἐκ τοῦ municeps, ὃ ἐκ τοῦ munus δῶρον καὶ capio λαμβάνω)=ἰσοπολίτης πόλις, προνομιοῦχος πόλις, ἐνῷ αὕτη πρότερον civitas ἐκαλεῖτο. Οὗτο ἐν § 10 aliis in civitatibus λέγεται περὶ πόλεων πρὸ τῆς παραχωρήσεως τῆς ἰσοπολιτείας, ἀλλ' ἐξ ὧς μετ' ἐλπίγον περὶ τῶν αὐτῶν πόλεων λέγεται ea municipia, ὥς παραχωρηθείσης τῆς ἰσοπολιτείας.

³) Σύντ. ridiculum est (te) repudiare (=reicere, ἀποβάλλειν, οὐ δεῖσθαι, ἀποδοκιμάζειν). ea, quae

n. m. possunt depravari (διαστρέφασθαι, διαφθεῖρασθαι).

⁴) Σὺ δ' ἴδιος (idem=tu ipse) ἰσχυρίζεσαι ὅτι οὐχὶ σπανίως διαφθεύρονται. Τοῦτο ὁ κατηγορὸς εἶχεν ἰσχυρισθῆ, ὥς ἐκ τῆς ἐπομ. § καταφαίνεται, περὶ τῶν καταλόγων τοῦ Κ. Μετέλλου. Τὸ δὲ desiderare=expetere.

⁵) Ἡ κατοικίαν ἐν Ῥώμῃ δὲν εἶχεν οὗτος (ὁ Ἀρχίας); ἀμφισβητεῖς ὅτι κτλ. Ἀπάντησις εἰς ἐνδεχομένην ἐνστάσιν ὥς πρὸς τὴν δευτέραν διάταξιν τοῦ νόμου si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuisset. Ἀντὶ ὅμως in Italia ὁ ῥήτωρ λέγει Romae, διότι τοῦτο ἐστὶ μάλλον σπουδαιότερον ἦτο καὶ διότι καὶ ἐν τῇ § 7 Romae εἶπεν.

⁶) Πρὸ τῆς πολιτείας δοθείσης, πρὸ τῆς δόσεως τῆς πολιτείας. Ἡ μετοχὴ δῆλ. τοῦ παθητ. πρkm. ἐπὶ πράξεων τετελεσμένων τίθεται ἀντὶ ῥηματικοῦ οὐσιαστικοῦ. Πρβλ. τὰ ante urbem conditam, post Christum natum, καὶ τὰ Ἑλλην. μετὰ Σόλωνα οὐχόμενον, μετὰ δ' ἐμὲ εἰσελθόντα.

⁷) Κατέστησεν ἔδραν ἐν Ῥώμῃ πάντων τῶν ἑαυτοῦ πραγμάτων καὶ τῆς περιουσίας του.

+ αὐτὸ σημαίνει νειγμῶν

professus? Immo vero iis tabulis professus¹, quae solae ex illa professione collegioque praetorum obtinent publicarum tabularum auctoritatem².

CAPUT V.

Nam cum Appii tabulae negligentius adservatae dicerentur³, Gabinii, quam diu incolumis fuit, levitas, post damnationem calamitas omnem tabularum fidem resignasset⁴, Metellus, homo sanctissimus modestissimusque omnium⁵, tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum praetorem et ad iudices venerit⁶ et unius nominis liturā se commotum esse dixerit⁷. His igitur in

¹) Τὸ ἰμμο vero τίθεται ἐν ἀποκρίσει πρὸς ἀπόφασιν γνώμης ἐναντίας τινὸς προηγουμένης = τοῦναντίον μάλιστα εἰς τοὺς καταλόγους ἐκείνους (τοῦ urbani praetoris Q. Metelli) ἐδήλωσε (κατέγραψε) τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα.

²) Οἵτινες (κατάλογοι) μεταξὺ ὅλων τῶν καταλόγων οἵτινες τότε συντάχθησαν (διότι διὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν δηλουμένων αἱ δηλώσεις οὐ μόνον εἰς τὸν urbanum praetorem ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις πραίτωρσι ἐγίνοντο) μόνοι οὗτοι (οἱ τοῦ Μετέλλου) ἔχουσιν ἀξιοπιστίαν (κῦρος) δημοσίων καταλόγων.

³) Ὅτε δὴλ. ἐλέγοντο ὅτι ἀμελέστερον (πάνυ ἀμελῶς) ἐτηρήθησαν. Ἦσαν δὲ ὁ Ἀππίος καὶ ὁ Γαβίνιος πραίτωρες, ὅτε ὁ Ἀρχίας ἐδήλωσε τὸ ὄνομά του. Καὶ τὸ μὲν levitas = κουφόνοια, κουφότης (ἥτις ὤθησεν αὐτὸν εἰς ἄνομον ἀργυρολογίαν τῆς Πελοποννήσου), τὸ δὲ incolumis = ἀβλαβής, μήπω κατηγορηθεὶς καὶ καταδικασθεὶς· διότι ὁ Γαβίνιος κατηγορηθεὶς ἐπὶ ἀνόμῳ ἀρ-

γυρολογίᾳ (de repetundis) ὑπὸ τῶν Ἀρχιδῶν, ἑπαρχὸς τῆς Πελοποννήσου ὦν, κατεδικάσθη. Παρατηρητέον δὲ τὸ λογοπαίγνιον incolumis-calamitas.

⁴) Εἶχεν ἀθετήσῃ πᾶσαν τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν καταλόγων. Ἡ δὲ μεταφορὰ ἐκ τῆς νοθεύσεως ἐγγράφων διὰ θραύσεως τῶν σφραγίδων (signa).

⁵) Πάντων εὐσεβεστάτος (εὐορκότατος). Τὸ δὲ diligentia = ἀκριβεία (ὡς πρὸς τὴν γνησιότητα τῶν καταλόγων): τοσοῦτον ἀκριβὲς ἦτο.

⁶) Ὡστε ἦλθε (μετέβη) πρὸς τὸν Λεύκιον Λέντουλον (πραίτωρα καὶ τοῦτον τοῦ ἔτους 89) καὶ πρὸς τοὺς δικαστάς.

⁷) Καὶ εἶπε τοῦτοις ὅτι λίαν ἐταράχθη ἐπὶ τῇ ἐξαλείψει ἐνὸς ὀνόματος. Ἐκ τοῦτου ἐξάγεται ὅτι πρὸ τοῦ δικάζοντος τὰς περὶ πολιτογραφῆσεως δίκας δικαστηρίου τοῦ Μετέλλου ἡ πολιτογραφῆσις ἐνὸς ἐν ταῖς καταλόγοις τοῦ Λεντούλου καταγεγραμμένου ἐπολεμήθη καὶ ὅτι ὁ Μετέλλος διὰ τοῦτο τοὺς καταλόγους ἐξήτασεν. Litura δὲ

tabulis nullam lituram in nomine A. Licinii videtis.

10. Quae cum ita sint, quid est quod de eius civitate dubitetis¹, praesertim cum aliis quoque in civitatibus fuerit adscriptus²? Etenim cum mediocribus multis, et aut nulla aut humili aliqua arte praeditis³, gratuito civitatem in Graecia homines impertiebant⁴, Reginos credo⁵ aut Locrenses aut Neapolitanos aut Tarentinos, quod scaenicis artificibus largiri solebant, id huic⁶, summa ingenii praedito gloria, noluisse! Quid? cum ceteri non modo post civitatem datam⁷, sed etiam post legem Papiam⁸ aliquo modo in eorum municipiorum⁹ tabulas irrepserint⁹, hic, qui ne utitur quidem

(ἐκ τοῦ λίνου ἀλείφω)=ἡ χρηρῶ ἐπάλειψις ἐπὶ πίνακος, ἵνα τι γεγραμμένον ἐξαλειφθῇ, ἐντ.=ἐξαλείψις, ἀπαλοιφή.

¹) Περίφρασις, ἀντ.: quid dubitatis. Ἔθηκε δὲ ejus καὶ οὐκ hujus, διότι διὰ τοῦ ejus τὸ ὄνομα A. Licinius αὐθις ἐπαναλαμβάνεται.

²) Μάλιστα ἀπὸ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει πολίτης γεγραμμένος. Ὅθεν fuerit (καὶ οὐ sit) adscriptus. Διότι αὐτὰ αἱ πόλεις (civitates) εἶχον ἤδη γέννη ἰσοπολίτιδες (municipia). Πρβλ. σελ. 100, σμ. 2.

³) Καὶ ἡ οὐδεμίαν ἢ οὐδενὸς λόγου ἄξίαν τέχνην τινὰ ἔχοντας (γνώσκοντας). Ἐννοεῖ τοὺς ὑποκριτὰς θεάτρων ὡς ἐκ τοῦ scaenicis artificibus δεικνύεται. Τὸ δὲ gratuito = δωρεάν· ἐντ.=ἀνευ λόγου.

⁴) Τὸ impertio (in, pars) -īvi, -itum, -ire==μεταδίδωμι τινι τινας. Εἰς δὲ τὸ Graecia ὕπον. magna. Τὸ δὲ homines=magistratus civitatum. Οὕτως ἀναφέρεται ἐν τινι Δελφικῇ ἐπι-

γραφῇ ἀλλήτης τις ὅτι ἦτο Θηβαῖος καὶ Ἀθηναῖος καὶ Ἐφέσιος καὶ Περγαμηνὸς καὶ Ἀντιοχεύς.

⁵) Τὸ credo (=οἶμαι) συγγὰ μεταχειρίζεται ὁ Κικέρων εἰρωνικῶς. Τὸ δὲ Ῥήγιον, οἱ Λοκροί, ἡ Νεάπολις καὶ ὁ Τάρας ἦσαν πόλεις τῆς μεγάλης Ἑλλάδος.

⁶) Σύντ. credo Reginos... noluisse (impertire) id (δῆλ. civitatem) huic (δῆλ. Archiae), praedito summā gloriā ingenii! Εἰς δὲ τὸ ἐπὶ. quid? ὕπον. dicis.

⁷) Δῆλ. Italicis, τοῖς Ἰταλικοῖς (τοῖς κατοικοῖς τῆς Ἰταλίας) δυνάμει τοῦ νόμου τοῦ Σιλουανοῦ καὶ Κάρβωνος.

⁸) Μετὰ τὸν νόμον τοῦ δημάρχου Γ. Παπίου, ἐν ἔτει 65 π. Χ. γεγόμενον, ἵνα ἐμποδίσῃ ἐκείνους, οἵτινες παρὰ νόμους εἶχον γέννη πολῖται Ῥωμαῖοι.

⁹) Εἰσέρψυσαν, παρεσβύσαν, ἤτοι παρὰ νόμους ἐνεγράψαν πολῖται ἐν τοῖς καταλόγοις ἐκείνων τῶν ἰσοπολιτίδων πόλεων.

illis¹, in quibus est scriptus, quod semper se Heracliensem esse voluit², reicietur?

11. Gensus nostros requiris³. Scilicet; est enim obscurum proximis censoribus⁴, hunc cum clarissimo imperatore, L. Lucullo, apud exercitum fuisse⁵, superioribus cum eodem quaestore⁶ fuisse in Asia, primis⁷, Iulio et Crasso, nullam populi partem esse censam. Sed quoniam census non ius civitatis confirmat⁸ ac tantum modo indicat, eum, qui sit census, ita se iam tum gessisse pro cive⁹, iis

¹) Δῆλ. tabulis, ὅς οὐδὲ χρῆσιν ποιεῖται τῶν καταλόγων ἐκείνων (δῆλ. τῶν ῥηθρισῶν πόλεων).

²) Μετ' ἐμφάσεως = ἠθέλησε νὰ εἶνε καὶ νὰ θεωρῇται πάντοτε Ἡρακλεώτης. Τοῦτο δὲ πιθανῶς ἤθελεν ὁ Ἀρχίας, διότι τὴν ἐν τῇ Ἡρακλεῖα πολιτογράφειν τοῦ ὤφειλεν εἰς τὴν εὐνοίαν τοῦ Λουκούλλου, τὸ ὄνομα τῆς γενεᾶς τοῦ ὁποίου ὡς civis Romanus ἤθελε νὰ φέρῃ.

³) Τοὺς ἡμετέρους κήνους (τιμητικὰς ἀπογραφὰς) ἐπιζητεῖς. Τελευταῖον ἐπιχείρημα τοῦ κατηγοροῦ εἶνε ὅτι ὄνομα Ἀρχίας δὲν φαίνεται ἐν ταῖς τιμητικαῖς ἀπογραφαῖς τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν. Τοῦτο πειράται νὰ ἀνασκευάσῃ ὁ ῥήτωρ. Τὸ δὲ scilicet ἀπολύτως καὶ εἰρωνικῶς = βεβαίως, φυσικῶς τῷ λόγῳ, φυσικὸν εἶνε νὰ ἐπιζητῇ τοὺς τιμητικοὺς καταλόγους· διότι εἶνε ἀγνωστον (ὥσάν νὰ εἶνε ἀγνωστον) ὅτι τοιοῦτοι κατάλογοι δὲν ὑπάρχουσιν.

⁴) Ἐπὶ τῶν τελευταίων τιμητῶν, δῆλ. τοῦ Γελλίου Ποπλικόλα καὶ Γν. Λέντλου Κλωδιανοῦ, τιμητῶν τοῦ ἔτους 70 π. Χ. Οἱ ἐγγύτατοι ὅμως εἰς τὸν χρόνον τῆς δίκης τιμηταὶ ἦσαν οἱ τοῦ 65 καὶ 64, ἀλλ' ἐπὶ ταύτων

οὐδεμία τιμητικὴ ἀπογραφὴ ἐγένετο.

⁵) Ὁ Ἀρχίας δῆλ. ἀπετελεῖ μέρος τῆς ἐν τῷ Μιθριδατικῷ πολέμῳ ἀκολουθίας τοῦ Λουκούλλου ὡς ποιητής, καὶ δὲν ὑπηρετεῖ ἐν τῷ στρατῷ.

⁶) Παραθετ. προσδιορισμὸς = qui quaestor erat: ἐπὶ δὲ τῶν προτέρων (τιμητῶν, τοῦ Α. Μαρκίου Φιλίππου καὶ Μ. Περπένα 86 π. Χ.) μετὰ τοῦ αὐτοῦ (Λουκούλλου), ταμίου (τοῦ Σύλλα).

⁷) Ἐπὶ δὲ τῶν πρώτων τιμητῶν, δῆλ. ἐπὶ τῆς ἀπονομῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας εἰς τοὺς συμμάχους ἐν ἔτει 89 π. Χ. ἐπὶ τῶν τιμητῶν Ἰουλίου Καίσαρος καὶ Π. Λικινίου Κράσσου. Τὸ δὲ partem = μέρος, τάξις (ἀπεγράφτο) ἀπογραφὴν ὑπέστη.

⁸) Ἀλλ' ἐπειδὴ (ὡς γνωστὸν) ἡ τιμητικὴ ἀπογραφὴ δὲν στηρίζει τὸ δικαίον τῆς πολιτείας, τ' ἔ. δὲν εἶνε ἰσχυρὰ ἀπόδειξις ὅτι τις κέκτηται τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου. Ὁ δὲ σύνδ. quoniam τίθεται πρὸς δῆλωσην αἰτίας γνωστῆς ἤδη τῷ ἀκροατῇ ἡ ἀναγνώστη.

⁹) Ἀλλ' ἀποδεικνύει μόνον ὅτι ἤδη αὐτὸς ἐνῆργησε οὕτω ὡς πολίτης τότε (ὅτε ἐγένετο ἡ ἀπογραφὴ).

temporibus¹, quem tu criminaris ne ipsius quidem iudicio in civium Romanorum iure esse versatum², et testamentum saepe fecit nostris legibus³ et adiit hereditates civium Romanorum⁴ et in beneficiis ad aerarium delatus est⁵ a L. Lucullo pro consule. Quaere argumenta, si quae potes⁶; numquam enim hic neque suo neque amicorum iudicio revincetur⁷.

CAPUT VI.

12. Quaeres, a nobis, Grati, cur tanto opere hoc homine delectemur⁸. Quia suppeditat nobis, ubi et

¹) Διὰ τῶν λήξεων τούτων ἀρχεται ἡ ἀπόδοσις τοῦ quoniam census κτλ. Ἡ δὲ σύντ. iis temporibus (is), quem . . . versatum, fecit et testamentum κτλ.

²) Ὅν σὺ κατηγορεῖς ὅτι οὐδὲ κατὰ τὴν κρίσιν (ὁμολογίαν) τοῦ ἰδίου ἤσκησε τὸ δικαίωμα Ῥωμαίου πολίτου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀρχίας δὲν περιείχετο ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν τιμητῶν, ὁ κατηγορὸς ἰσχυρίσθη ὅτι ὁ ἴδιος Ἀρχίας δὲν ἐθεώρει ἑαυτὸν πολίτην Ῥωμαίων.

³) Τὰς διαθήκας αὐτῶν συνέτατον οἱ στρατευόμενοι πολῖται Ῥωμαῖοι. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀρχίας οὐχὶ ἀπαξ ἠκολούθησε τὸν Λούκιλλον εἰς τὰς ἐκστρατείας, διὰ τοῦτο λέγει saepe, πολλάκις, κατ' ἐπανάληψιν κατὰ τοὺς ἡμετέρους νόμους· ὁ οὐκ ἂν ἐποίησε ὁ Ἀρχίας, εἰ μὴ Ῥωμαῖος πολίτης ἦν.

⁴) Τὸ adeo hereditates = πορεύομαι εἰς κληρὸν, ἐμβατεύω εἰς κληρονομίαν· ἐντ. = accipio (λαμβάνω) hereditates. Φῖλοι δὲ τοῦ Ἀρχίου ἦσαν οἱ πολῖται Ῥωμαῖοι, οἵτινες κατέλιπον καὶ αὐτὸν κληρονόμον.

⁵) Μετφ. ἀντὶ nonem ejus (Archiae) delatum est in aerarium in beneficiis = τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀνενέχθη πρὸς τὸν ταμίαν ἐν τοῖς εὐεργετήμασιν (ἐν τοῖς διανεμητέοις χαρίσμασι) εἰς τοὺς τὴν πατρίδα ὑπηρετήσαντας Ῥ. πολίτας. Τόυτο δὲ μᾶλλον ἦτο ἐνδείξις τιμῆς.

⁶) Δῆλ. invenire. Ἐνταῦθα περατοῦται ἡ argumentatio ἰδ. ἐλεγχος, ἢ ἐκ τεκμηρίων ἀποδείξις) καὶ ἀρχεται τὸ δεύτερον μέρος, ὃ καὶ τὸ μείζον τοῦ λόγου κατέχει.

⁷) Τὸ revinco = τῷ convinco, ἐλέγχω, ἐξελέγχω τινὰ (πλανώμενον ἢ ἁμαρτάνοντα) = οὐδέποτε οὗτος ἰδ. Ἀρχίας) ἐξελεγχθήσεται οὔτε τῇ αὐτοῦ οὔτε τῇ τῶν φίλων αὐτοῦ ὁμολογίᾳ. Πρὸς ταῦτα· πρβλ. τὴ ἀνωτέρω ipsius iudicio καὶ adiit hereditates.

⁸) Ἐρωτήσεις ἡμᾶς (ἐμέ), Γράτις, τίνας ἔνεκα οὕτω σφόδρα ἐπὶ τῷ ἀνδρὶ τούτῳ ἡδόμεθα, τ. ἔ. διὰ τί τόσῃ μεγάλῃ ἡδονῇ εὐρίσκω με αὐτὸν τὸν ἀνθρώπον.

animus ex hoc forensi strepitu reficiatur¹ et aures convicio defessae conquiescant. An tu existimas aut suppetere nobis posse², quod cotidie dicamus in tanta varietate rerum, nisi animos nostros doctrinâ excolamus³, aut ferre animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrinâ eâdem relaxemus⁴? Ego vero fateor me his studiis esse deditum⁵: ceteros pudeat⁶, si qui ita se litteris abdiderunt, ut nihil possint ex iis⁷ neque ad communem adferre fructum neque in aspectum lucemque proferre: me autem quid pudeat⁸, qui tot annos ita vivo, iudices, ut a nullius umquam me tem-

¹) = τῷ quia suppeditat mihi haec, ex quibus. Ὡς δὴ λ. τὸ Ἑλλ. ὅπου, οὕτω καὶ τὸ Λατ. ubi τίθεται ἀντὶ ἀναφ. ἀντων. μετὰ προθέσεως. Τὸ δὲ supposito alicui aliquid = προχειρίζομαι τινί τι, πρόχειρον ἢ ἀφθονον πορίζω τινί τι. Ὁ δὲ νοῦς: παρέγει ἐμοὶ ὁ Ἀρχίας ἀφθονον ἐκείνην τὴν ἡδονήν, ἕνεκα τῆς ὁποίας καὶ ἡ ψυχὴ μου ἀναψύχεται μετὰ τὸν θύρῳβον τῆς ἀγορᾶς καὶ τὰ ὑπὸ τῶν σφοδρῶν ἐρίδων κεκμηκότα ὧτά μου καθησυχάζουσιν. Conviciium δὲ ἀντὶ τοῦ convocium (con-vox) = αἱ φωναὶ καὶ ὀξείαι κραυγαί, αἱ σφοδραὶ ἐρίδες τῶν διαμαχομένων μερίδων, μάλιστα δὲ πρὸ δικαστηρίου.

²) Ἡ σὺ νομίζεις (νομίζεις σὺ λοιπὸν) ἢ ὅτι δυνατόν ἦθελεν εἶναι νὰ ὑπάρχῃ ἡμῖν (τοῖς ῥήτορι) πρόχειρον (ἀφθονον), ὅπερ (= ὥστε τοῦτο) νὰ λέγωμεν καθ' ἡμέραν, ἔ. ἔ. ὅτι ἠθελόμεν ἔχει τόσον ἀφθονον ὕλην διὰ τὰς καθ' ἡμέραν ὁμιλίας ἡμῶν.

³) Εἰ μὴ τὰς ἡμετέρας ψυχὰς τῇ παιδείᾳ ἐξημεροῦμεν,

⁴) Ἡ ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ὑποφέρωσιν αἱ ψυχὰς ἡμῶν τόσους ἀγῶνας, εἰ μὴ αὐταῖς τῇ αὐτῇ παιδείᾳ ἀνεσιν ἠθελόμεν παρέγει;

⁵) Ἐγὼ τῷ ὄντι ὁμολογῶ ὅτι εἶμαι παραδεδομένος εἰς τὰς περὶ τὰ γράμματα σπουδὰς, εἰς τὰς μαθήσεις ταύτας, δι' ὧν δὴ λ. κτῶμεθα τὰ βήθητα ἀγαθά.

⁶) Ὑποτακτικὴ δυνητικὴ: οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι (καὶ ὕχι ἐγὼ) δυνατόν νὰ αἰσχύνονται. Τὸ δὲ abdo me litteris ἢ in litteras = ἀποκρύπτω ἑμαυτὸν ἐν τοῖς γράμμασιν, ὁλως παραδίδομαι (ἀφοσιοῦμαι) εἰς τὰ γράμματα καὶ περὶ οὐδενὸς ἄλλου φροντίζω.

⁷) Δὴ λ. litteris = ὥστε ἐκ τούτων τῶν γραμμάτων οὐδὲν νὰ δύνωνται (νὰ μὴ δύνωνται τι) νὰ προσφέρωσι πρὸς κοινὴν ἀπόλαυσιν (ὠφέλειαν), οὔτε εἰς τὴν δημοσιότητα καὶ εἰς τὸ φῶς νὰ ἐκφέρωσι, δὴ λ. νὰ δημοσιεύωσι τι πνευματικὸν προϊόν.

⁸) Ὑποτακτ. ἀπορηματικὴ: ἐγὼ δὲ διὰ τὴν νὰ αἰσχύνομαι, ὅς κτλ.

pore aut commodo aut otium meum abstraxerit aut voluptas avocarit aut denique somnus retardarit¹?

13. Quare quis tandem me reprehendat² aut quis mihi iure suscenseat, si³, quantum ceteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos⁴, quantum ad alias voluptates et ad ipsam requiem⁵ animi et corporis conceditur temporum, quantum alii tribuunt tempestivis conviviis⁶, quantum denique alveolo, quantum pilae, tantum mihi egomet ad haec studia recolenda sumpsero? Atque hoc eo mihi concedendum est magis⁷, quod ex his studiis haec quoque

¹) Σχ. ῥητορικὸν τὸ λεγόμενον disjunctio (διάζευξις). Ἡ δὲ σύντ. otium meum (ἢ ἐμὴ ἀπὸ τῶν δημοσίων υποθέσεων σχολή) abstraxerit... retardaverit me umquam a tempore (=a periculo ἀπὸ τοῦ κινδύνου, ὃν συνεπάγονται τοῖς κατηγορουμένοις αἱ δημόσιαι δίκαι) aut a commodo (ἀπὸ τοῦ συμφέροντος, ὅπερ προκύπτει ἐκ τῆς ὑπερασπίσεως ἰδιωτικῶν δικῶν). Τὸ δὲ v. *avocaverit*=ἡ ἡδονή (αἱ διασκέδασεις) ἐμὲ ἀπέτρεψαν.

²) Αἱ εὐθείαι ἐρωτηματικαὶ προτάσεις ἐκφέρονται καθ' ὀριστικὴν ἢ καθ' ὑποτακτικὴν δυνατικὴν (ὡς ἐνταῦθα) ἢ ἀπορηματικὴν. Ὅθεν=τίς δύναται νὰ μελέγῃ κτλ.

³) Σύντ. si tantum (temporum) egomet mihi sumpsero (θέλω ἔχει ἀναλώσῃ δι' ἐμαυτὸν) ad recolendum (πρὸς θεραπείαν) haec studia, quantum temporum conceditur ceteris ad obeundum suas res (πρὸς ἐπιτελεῖν τῶν αὐτῶν ἔργων) κτλ.

⁴) Τὸ *celebro* festos dies=παγγυρίζω. Τὸ δὲ ludorum=scenicorum, circensium, gladiatorium. Ἡ

δὲ ἐκ τοῦ quantum ἐξηρητημένη γεν. πληθ. temporum (καὶ ὄχι temporis) ἐτέθη διότι ὁ λόγος περὶ διαφόρων χρονικῶν περιόδων.

⁵) Πρὸς αὐτήν. δι' αὐτὴν μόνην τὴν ἀνάπαυσιν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος.

⁶) Εἰς τὰ πρόωρα, εἰς τὰ ποδ. τῆς ὀρισημένης ὥρας (ἦτοι πρὸ τῆς 4 ἢ 5 μ. μ. ὅποτε οἱ Ῥωμαῖοι ἐγευματίζον) συμπόσια. Τὸ δὲ alveolo=τῇ tabulis aleatoriis, τοῖς κυβευτικαῖς πίναξι (καὶ ἐν γένει τοῖς κύβοις). Οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τὸ δεῖπνον ἔπαιζον κύβους ἢ τὴν σφαῖραν. Τὸ δὲ ceteris καὶ aliis (ἅπερ ἀντιτίθενται εἰς τὸ egomet) εἶνε ποιητ. αἷτιον τοῦ conceditur παραχωρεῖται (ἀφιεροῦνται) ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων... ἐγὼ θὰ ἔχω θάπανάση (=sumpsero).

⁷) Σύντ. hoc (δηλ. recolere haec studia) mihi c. est eo magis, quod=καὶ εἰς τοῦτο τόσον μᾶλλον ἐγὼ πρέπει νὰ ἐνδώσω (νὰ ἀφιερῶσω ἐμαυτὸν) ὅσον κτλ. Τὸ δὲ oratio et facultas εἶνε τὸ σχῆμα ἐν διὰ δυσὶν=orationis facultas, ἡ περὶ τὸ λέγειν

crescit oratio et facultas, quae, quantacumque in me est, numquam amicorum periculis defuit. Quae si cui levior videtur¹, illa quidem certe, quae summa sunt², ex quo fonte hauriam sentio.

14. Nam nisi multorum praeceptis multisque literis mihi ab adolescentia suasissem³, nihil esse in vita magno opere expetendum nisi laudem atque honestatem, in ea autem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exilij parvi esse ducenda⁴, numquam me pro salute vestra⁵ in tot ac tantas dimicationes atque in hos profligatorum hominum cotidianos impetus obiecissem⁶. Sed pleni omnes sunt libri, plenae sapientium voces⁷, plena exemplorum vetustas⁸: quae iacerent in tenebris omnia⁹, nisi

ἐμὴ δεινότης αὐξάνει (προκόπτει). Τὸ δὲ periculis ὥς καὶ ἐν § 3 in iudiciis periculisque.

¹) Ἐὰν δὲ εἰς τινα αὕτη (ἢ περὶ τὸ λέγειν ἐμὴ δεινότης) φαίνεται τι ἐυτελεστέρα, πᾶν μετρία, ὅτι εἰς μέτριον βαθμὸν κατέγω αὐτὴν (ὥστε οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ ὑπάρξῃ πρὸς ἔπαινον τῶν σπουδῶν τούτων).

²) Ἀντίθεσις πρὸς τὸ levior = ἐκείνα ὅμως βεβαίως (τὰ ἡθικὰ διδάγματα), ἃ μέγιστα εἰσιν, δι' ὧν δηλ. προάγεται ἡ ἡθικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀξία, αἰσθάνομαι (γινώσκω) ἐκ τίνος πηγῆς νὰ ἀντλήσω

³) Διότι ἐὰν μὴ διὰ τῶν παραγγελμάτων πολλῶν (σοφῶν) καὶ τῶν πολλῶν συγγραμμάτων (αὐτῶν) δὲν ἤθελον πείσῃ ἐμαυτὸν. Τὸ δὲ honestatem=virtutem.

⁴) Τὸ parvi duco, facio, aestimo aliquid=περὶ ὀλίγου ποιῶμαι τι.

⁵) Ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας. Διὰ τούτων ὑπαινίσσεται ὁ ῥήτωρ τὴν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνα, ἣν ὑπατος ὢν ἀνεκάλυψε καὶ κατέστειλεν.

⁶) Δὲν ἤθελον προβάλλῃ (ἐκθέσῃ) ἐμαυτὸν εἰς τόσον πολλοὺς καὶ τόσον δεινοὺς ἀγῶνας (κατὰ τοῦ Κατιλίνα) καὶ εἰς ταύτας τὰς καθ' ἡμέραν προσβολὰς ἀνθρώπων διεφθαρμένων (οἳ ἦσαν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Κατιλίνα).

⁷) Εἰς τὸ pleni, plenae ἔννοηται ἐκ τῶν πραγματοποιησάντων τὸ praeceptorum illorum=ἐξ ὧν πείθεται τις ὅτι οὐδὲν κτητέον εἰ μὴ τὸν ἔπαινον. Τὸ δὲ voces s.=αἱ γνώμαι, τὰ ἀποφθέγματα τῶν σοφῶν.

⁸) Ἡ ἀρχαιότης πλήρης παραδειγμάτων, υποδειγμάτων, δηλ. τοιοῦτων ἀνδρῶν, οἵτινες ἠκολούθησαν τῷ ἀξιωματικῷ, ὅτι οὐδὲν κτητέον εἰ μὴ τὸν πᾶνον καὶ τὴν ἀρετὴν.

⁹) Ταῦτα δὲ πάντα, δηλ. αἱ ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν σοφῶν περιεχόμεναι

litterarum lumen accederet¹. Quam multas nobis imagines² non solum ad intuendum³, verum etiam ad imitandum fortissimorum virorum expressas scriptores et Graeci et Latini reliquerunt, quas ego mihi semper in administranda re publica proponens animum et mentem meam ipsa cogitatione hominum⁴ excellentium conformabam.

CAPUT VII.

15. Qu^{ae}ret quispiam⁵: «quid? illi ipsi summi viri⁶, quorum virtutes litteris proditae sunt, istane doctrina⁷, quam tu effers laudibus, eruditi fuerunt?» Difficile est hoc de omnibus confirmare, sed tamen est certum, quid respondeam⁸. Ego multos homines excellenti animo ac virtute fuisse sine doctrina, et naturae ipsius habitu prope divino per se ipsos et moderatos et graves exstitisse fateor⁹; etiam illud adiungo, saepius

διδασκαλίας καὶ γινώσκειν. Τὸ δὲ j. in tenebris=in oblivione essent, ignorarentur.

¹) Ἐάν δῃλ. διὰ τῶν γραμμάτων μὴ παραδίδοντο εἰς ἡμᾶς.

²) Ὡς πολλὰς (πάνω πολλὰς) ἡμῖν γενναϊοτάτων ἀνδρῶν εἰκόνας ἐκτετυπωμένας, ἐκτύπους (expressas), τ. ἔ. ζωγραφῶς (διὰ ζωγραφῶν χρωμάτων) ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν περιγραφόμενας.

³) Δῃλ. eas, οὐ μόνον ἵνα προσβλέπη (δῃλ. νὰ ἀναγινώσκη) τις ταύτας.

⁴)=τῷ cogitando, διὰ τοῦ ἐν τῷ νῷ ἔχειν, διὰ τοῦ ἀναπαριστάναι τοὺς ἐξόχους ἄνδρας διεισδύσαντες τὴν ψυχὴν καὶ τὴν διάνοιαν.

⁵) Ἡ ἀντων. quispiam τίθεται ὅλως ἀορίστως καὶ ἐπὶ καταφατικῶν προτάσεων.

⁶) Δῃλ. οἱ ἀνωτέρω fortissimi viri.

⁷)=τῷ eā tuā doctrinā = διὰ τῆς παιδεύσεως ἣν σὺ ἐπαιδεύθης, τ. ἔ. διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ ῥητορικῆς. Τὸ δὲ effero aliquem laudibus = ἐπαίρω τινὰ ἐπαίνους, ἐγκωμιάζω τινά.

⁸) Ἀσφαλές ἐστίν ὅτι ἔγω ἀποκρίνεσθαι, τ. ἔ. ἀσφαλῶς ἀποκρίνομαι. Ὅθεν τὸ est certum = τῷ habeo ἢ scio. Τὸ δὲ confirmare = τῷ affirmare.

⁹) Σύντ. ego (γάρην ἐμφάσεως ἐν ἀρχῇ) fateor m. homines fuisse ex animo (ἐξαιρέτου πνεύματος) ac virtute s. doctrinā (ἀνευ παιδεύσεως) et exstitisse (ἀναφανῆναι, γενέσθαι) et per se ipsos moderatos (=σώφρονας, συνετοὺς) et graves (σταθεροὺς τὸν χαρακτήρα καὶ ἀρχὰς ἔχον-

ad laudem¹ atque virtutem naturam sine doctrina quam sine natura valuisse doctrinam. Atque idem ego hoc contendo², cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quaedam conformatioque doctrinae³, tum illud nescio quid praeclarum ac singulare solere exsistere.

16. Ex hoc esse hunc numero⁵, quem patres nostri viderunt, divinum hominem Africanum⁶, ex hoc C. Laelium, L. Furium⁷, moderatissimos homines et continentissimos, ex hoc fortissimum virum et illis temporibus doctissimum, M. Catonem illum senem⁸: qui profecto, si nihil ad percipiendam colendamque virtutem litteris adjuvantur⁹, numquam se ad earum studium contulissent. Quod si non hic tantus fructus ostenderetur¹⁰ et si ex

τας) prope divino habitu ipsius naturae = σχεδόν θεία καταστάσει αὐτῆς (μόνης) τῆς ψυχῆς.

1) Προστίθῃμι καὶ ἐκεῖνο (τοῦτο), δηλ. τὸ ἐπόμενον, λέγω ἔτι πλέον, ὅτι πρὸς ἑπαινον καὶ ἀρετὴν πλεονάκεις ἰσχυρὸν ἢ φύσις κτλ.

2) Καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐγὼ ἰσχυρίζομαι, πλὴν τῆς ἀνωτέρω γνώμης ἰσχυρίζομαι ἐγὼ καὶ τοῦτο, ὅτι δηλ.

3) Μεθοδικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ μόρφωσις τοῦ πνεύματος διὰ τῆς διδασκαλίας. Καὶ εἰς μὲν τὸ conformatio ὑπὸν. ἢ γενικὴ ingenii ὡς γεν. ἀντικειμενικὴ. Ἡ δὲ γεν. doctrinae εἶνε γεν. ὑποκειμενικὴ = ἡ μόρφωσις ἦν παρῆκει ἢ διδασκαλία.

4) Οὐκ οἶδα τί λαμπρὸν καὶ ἐξαιρετὸν εἶωθεν ἀναφαίνεσθαι ἐκεῖνο, δηλ. ἢ ἐξαιρετὸς καὶ ὑπέροχος φύσις.

5) Ἀντὶ ex numero horum, in quibus illud praeclarum exsistit. Πρβλ. § 31.

6) Δῆλ. minorem (τὸν νώτερον),

τὸν μαθητὴν τοῦ Πολυβίου, γεννηθέντα τῷ 185 καὶ ἀποθ. τῷ 129 π. Χ. (ἦτοι τὸν 23 ἔτη πρεσβύτερον τοῦ Κικέρωνος). Τὸ δὲ hunc ὡς πλησιέστερον τοῖς χρόνοις τοῦ Κικέρωνος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν πρεσβύτερον (superiorem) Ἀφρικανόν.

7) Συμπλ. ex hoc esse numero Laelium κτλ. Καὶ ὁ μὲν Λαίλιος ὁ καὶ sapiens ἐπικαλούμενος ἦν σχεδὸν ὁμήλικος καὶ φίλος τοῦ νεωτέρου Ἀφρικανοῦ, ὁ δὲ Φούριος εἶνε ὁ ἐπικαλούμενος Philus.

8) Τ'. ἔ. Censorium (τιμητὴν γηγόνότα, τιμητικόν). Τοῦτο ἦν τὸ ἐπώνυμιον τοῦ πρεσβυτέρου Κάτωνος. Καλεῖται δὲ senex κατ' ἐξοχὴν διότι τότε τὸ 85 τῆς ἡλικίας του ἔτος ἦγεν.

9) Εἰ μὴ τοῖς γράμμασι πρὸς κατάληψιν (γνώσιν) καὶ θεραπείαν τῆς ἀρετῆς κατ' οὐδέν, οὐδαμῶς (nihil) ἐβοηθοῦντο, οὐκ ἂν ποτε εἰς σπουδὴν τοῦτων ἐτρέποντο.

10) Ἐὰν δὲ (καὶ ἐὰν) μὴ ἑδει-

his studiis delectatio sola peteretur, tamen, ut opinor¹, hanc animi remissionem humanissimam ac liberalissimam iudicaretis. Nam ceterae² neque temporum sunt neque aetatum omnium neque locorum: at haec studia adulescentiam alunt, senectutem oblectant³, secundas res ornant, adversis perfugium ac solacium praebent⁴, delectant domi⁵, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

CAPUT VIII.

17. Quod si ipsi haec⁶ neque attingere neque sensu nostro gustare possemus, tamen ea mirari deberemus, etiam cum in aliis videremus⁷. Quis nostrum tam animo agresti a⁸ duro fuit, ut Roscii morte nuper non commoveretur? qui cum esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem ac venustatem videbatur

κνύετο (δὲν ἦτο δρατῇ) αὐτῇ ἡ τοσοῦτον σπουδαία ὠφελεία, καὶ ἐὰν ἐκ τῶν σπουδῶν τούτων τέρψις μόνον ἐξητέτο.

¹) Ὅμως, ὡς αἶμαι, ταύτην τῆς ψυχῆς τὴν ἀνάπαυαν (τ. ἔ. τὴν σχολήν) ὠφείλετε νὰ τὴν κρίνῃτε (= iudicare deberetis) λίαν ἐμπρέπουσαν εἰς ἀνθρώπον (τ. ἔ. εὐγενεστάτην) καὶ εἰς ἐλευθέρου πολίτην (τ. ἔ. ἀξίαν πολίτην ἐλευθέρου).

²) Δῆλ. remissiones, delectationes. Καὶ εἰς μὲν τὸ temporum ὑπον. propriae (= ἰδίας), τὸ δὲ omnium καὶ εἰς τὰς τρεῖς γενικὰς temporum aetatum καὶ locorum.

³) Ὑποχαιρωγοῦσιν, εὐφραίνουσι τὸ γῆρας.

⁴) Κατὰ Διογένην τὸν Λαέρτιον (5, 9) Ἀριστοτέλης τὴν παιδείαν ἐλεγεν ἐν μὲν ταῖς εὐτυχίαις εἶναι κώ-

σμον, ἐν δὲ ταῖς ἀτυχίαις καταφυγὴν.

⁵) Θελοῦσιν ἡμᾶς οἴκοι (ἐν τῇ πατρίδι μένοντας), οὐκ ἐμποδίζουσιν εἰς τὰς ἐπαρχίας, εἰς πόλεμον (foris) ἀπερχομένους, διανυκτερεύουσι μεθ' ἡμῶν (τ. ἔ. ταύτας ἔχομεν παρηγορίαν ἐν ταῖς ἀγρυπνίαις ἡμῶν), ἀποδημοῦσιν, ἀγραιοῦσι, τ. ἔ. εἰς τοὺς ἀγροὺς διαιτῶνται. Οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς θερινοὺς μῆνας εἰς τὰς ἐξοχὰς διατρίβοντες ἡσχολοῦντο εἰς φιλολογικὰς σπουδὰς καὶ ἐργασίας.

⁶) Δῆλ. studia, καὶ ἐὰν οἱ ἴδιοι δὲν ἡδυνάμεθα. Καὶ τὸ μὲν attingere = ἀπτεσθαι, ἀσχολεῖσθαι, τὸ δὲ sensu n. gustare = ταῖς ἡμετέραις αἰσθήσεσι γεύεσθαι, τ. ἔ. τοὺς καρποὺς τῶν σπουδῶν τούτων ἀπολαβεῖν.

⁷) = τὰ etiam videntes, καὶ εἰς ἄλλους βλέποντες ταῦτα, καὶ ὅταν ἄλλους ἡθέλομεν βλέπειν ταῦτα ἔχοντας.

omnino mori non debuisset¹. Ergo ille² corporis motu tantum amorem sibi conciliarat a nobis omnibus³: nos animorum incredibiles motus celeritatemque ingeniorum neglegemus³?

18. Quotiens ego hunc Archiam vidi⁴, iudices,—utar enim vestra benignitate, quoniam me in hoc novo genere dicendi tam diligenter attenditis⁵—quotiens ego hunc vidi, cum litteram scripsisset nullam⁶, magnum numerum optimorum versuum de iis ipsis rebus, quae tum agerentur, dicere ex tempore⁷! quotiens revocatum eandem rem dicere⁸ commutatis verbis atque sententiis! Quae vero accurate cogitateque scripsisset⁹, ea sic vidi probari, ut ad veterum scriptorum

¹) Τοσοῦτον ἀγροΐκου καὶ ἀναισθήτου ψυχῆς ὑπῆρξεν, ὥστε νεωστὶ νὰ μὴ συνεκινήθη ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Ῥωσίου. Ἦν δὲ οὗτος κωμωδὸς ἔσοχος καὶ διὰ τὴν χάριν ἐν ταῖς κινήσει (venustatem) φημιζόμενος, ἀποθανόντων ὀλίγων πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ λόγου τοῦτου.

²) Τὸ concilio mihi aliquid ab aliquo = πορίζομαι, κτῶμαι τι παρά τινος. Τὸ δὲ ergo ille . . . nos κτλ. εἶνε τὸ ῥητορικὸν σχῆμα τὸ καλούμενον ἐνθύμημα (τ' ἐπὶ ἀπόδειξις μείζωνος ἐξ ἐλάσσονος), ὅπερ συχνὰ παρὰ Κικέρωνι ἀπαντᾷ. Πρβλ. § 19 καὶ 22.

³) Ὡς ἀμελήσωμεν τῶν ἀπιστευτῶν κινήσεων (τῶν ἐνεργειῶν) καὶ τῆς εὐκινήσιος (εὐστροφίας) τῶν ἡμετέρων πνευμάτων. Ἡ δὲ nos κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ille.

⁴) Τὸ videre ἐνταῦθα, ὥσπερ καὶ πολλάκις, ἀντὶ τοῦ audire=ἀκούειν.

⁵) Τῇ γὰρ ὑμετέρᾳ εὐμενείᾳ χρῆσμαι. Τὸ δὲ attendo aliquem =

προσέχω τινί, προσεκτικῶς ἀκούω τινός. Τὸ δὲ novum genus dicendi εἶνε τὸ ἐγκώμιον τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ποιήσεως ἰδέα.

⁶) Εἰ καὶ οὐδὲν γράμμα εἶχε γράψῃ, χωρὶς νὰ ἔχη τι γεγραμμένον. Ἡ δὲ ὑποτ. agerentur ὡς ἐκ τοῦ vidi hunc dicere ἐξηρητημένη.

⁷) Νὰ λέγῃ (νὰ ἀπαγγέλλῃ) ἐκ τοῦ παραυτίκα, ἐξ αὐτοσχεδίου, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ accurate cogitateque dicere.

⁸) Σύντ. quotiens vidi eum (Archiam) revocatum (=καλευσθέντα ἐπαναλαβεῖν τὰ αὐτὰ) dicere eandem rem κτλ. Τὸ δὲ revocatus ἐκ τοῦ θεάτρου· διότι revoco aliquem=βοῶ τινὲ αὖθις λέγειν, καλεῶ τὸν ὑποκριτὴν ταῦτα ἐπαναλαβεῖν. Πρβλ. τὸ παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει ἐν τῷ θεάτρῳ da capo.

⁹) Ὅσα δὲ εἶχε γράψῃ ἐπιμελῶς καὶ ἐσκεμμένως, τ' ἐ. μετὰ προηγουμένην μελέτην.

negligo = ego, exi, estum, etc.

laudem perveniret¹. Hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem? Atque sic a summis hominibus eruditissimisque accepimus², ceterarum rerum studia et doctrinā et praeceptis et arte constare, poëtam natura ipsa valere³ et mentis viribus excitari et quasi divino quodam spiritu inflari⁴. Quare suo iure noster ille Ennius⁵ sanctos appellat poëtas⁶, quod quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse videantur⁷.

19. Sit igitur, iudices, sanctum apud vos, humanissimos homines⁸, hoc poëtae nomen⁹, quod nulla umquam barbaria violavit. Saxa et solitudines vocis respondent¹⁰, bestiae saepe immanes cantu flectuntur

¹) Ταῦτα οὕτω ἀρεστὰ εἶδον γινόμενα, ὥστε κατήντησε νὰ φθάσῃ τὴν φήμην τῶν ἐξόχων τῆς Ἑλλάδος συγγραφέων (ποιητῶν).

²) Δῆλ. auribus, ἀκοῇ παρελάβομεν, ἤκουσαμεν. Τὸ δὲ constare doctrinā κτλ.=ὅτι ἐστήκε τῇ, ὅτι ἐρείδεται εἰς τὴν διδασκαλίαν, τοὺς κανόνας καὶ τὴν μεθόδον.

³) Ἀλλ' ὁ ποιητὴς διὰ τῶν φυσικῶν αὐτοῦ προτερημάτων ὅτι δύναται, ὅτι ἰσχύει· δῆλ. ὁ ποιητὴς δὲν γίνεται, ἀλλὰ γεννᾶται.

⁴) Καὶ διὰ τῆς δυνάμεως τῆς διανοίας του ὅτι ἐξεγείρεται καὶ οἰονεῖ ὑπὸ τίνος θείας ἐπιπνοίας ὅτι ἐμπνέεται (ἐμψυχούται).

⁵) Διὸ τῷ ἑαυτοῦ δικαίῳ, αὐτοδικαίως (ἅτε καὶ αὐτὸς ὢν ἐξοχος ποιητῆς) ὁ ἡμέτερος ἐκεῖνος (δῆλ. ὁ ἐξοχος) Ἐννίος. Οὗτος δὲ εἶνε ὁ πρῶτος ἐπικός ποιητὴς τῶν Ῥωμαίων (239 π. Χ. + 169 π. Χ.). Ἰδὲ Λατιν. Γραμματολογίαν Τσακαλῶτου ἐν σελ. ε.

⁶) Ἰερὸν αἰδοποῶλον γένος αὐτὸς ὁ ποιητὴς Ἀρχίας καλεῖ τοὺς ποιητὰς ἐν τινι τῶν ἐπιγραμματίων του. Περὶ τὰ 30 δὲ ἐπιγράμματα μόνον καὶ ταῦτα οὐ πολλοῦ λόγου ἄξια φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ Ἀρχίου.

⁷) Διότι οἱ τοῖς ὡς νομίζω, φαίνονται ὅτι συνεστάθησαν ἡμῖν οἰονεῖ δῶρον τι καὶ χάρισμα τῶν θεῶν. τ'. ε. οὕτως εἰπεῖν μέγιστον οἱ θεοὶ δῶρον δωρούμενοι.

⁸) Ὑποτακτικὴ προστακτικὴ: ἔστω οὕν. Τὸ δὲ humanissimos=studio humanitatis maxime exultos, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ barbaria, ὅπερ συγκεκριμένον=ἡ τῶν βαρβάρων χώρα.

⁹) Τοῦτο τὸ τοῦ ποιητοῦ ὄνομα. Εἶνε δὲ ἡ γενικὴ poetae παραθετικὴ ἢ ἐπεξηγητικὴ. Πρβλ. vox voluptatis, nomen amicitiae.

¹⁰) Ποιητικὸς ὁ λόγος: ἀποκρίνεται τῇ φωνῇ (ἀντηχοῦσιν ἐκ τοῦ ἄσματος) τοῦ ποιητοῦ, θηρία πολλὰ κίς ἀγρία τῇ ᾠδῇ κάμπτονται καὶ σιωπῇ λὰ ἴστανται, ἡμεῖς δὲ οἱ δι' ἀρίστης διδασκαλίας

atque consistunt: nos instituti rebus optimis non poëtarum voce moveamur? Homërum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vindicant¹, Salaminii repetunt, Smyrnaei vero suum esse confirmant, itaque etiam delubrum eius in oppido dedicaverunt²; permulti alii praeterea pugnant inter se atque contendunt.

CAPUT IX.

Ergo illi alienum³, quia poëta fuit, post mortem etiam expetunt: nos hunc vivum, qui et voluntate et legibus noster est, repudiabimus⁴? praesertim cum⁵ omne olim⁷ studium atque omne ingenium contulerit Archias ad populi Romani gloriam laudemque celebrandam.

20. Nam et Cimbricas res adulescens attigit⁶ et ipsi illi C. Mario, qui durior ad haec studia videbatur⁷, iucundus fuit; neque enim quisquam est tam

παιδευθέντες νὰ μὴ συγκινώμεθα ὑπὸ τῆς φωνῆς τῶν ποιητῶν:

¹) Οἱ Χιοὶ τὸν Ὅμηρον ἑαυτῶν ποιοῦνται, ἀντιποιοῦνται (ἰδιοποιοῦνται) τοῦ Ὁμήρου. Τὸ δὲ repetunt = ἀπαιτοῦσιν, ἔχουσιν ἀξιώσεις. Ἰδὲ τὸ παρὰ Γελλίῳ (Att. νύκτες 3, 11) ἐπιγραμμα: Ἐπὶ πόλεις διερίζουσι περὶ ῥίζαν Ὁμήρου Σμύρνα, Ῥόδος, Κολοφῶν, Σαλαμῖν, Χίος, Ἄργος, Ἀθῆναι.

²) Ἀνέθηκαν (ἰδρύσαντο) ἱεῖον τοῦτου ἐν τῇ πόλει. Ὁ Στράβων (14, 1, 37) λέγει: ἔστι δὲ καὶ βιβλιοθήκη (ἐν Σμύρνῃ) καὶ τὸ Ὁμήρειον, στοὰ τετράγωνος, ἔχουσα νεῶν Ὁμήρου καὶ ἑξάκων.

³) Τὸν ἀλλότριον, τὸν ξένον. Ὁ Ὅμηρος ἐν μιᾷ τούτων τῶν ἐρίζουσῶν πόλεων θά ἐγεννήθη, ἐπομένως ὡς πρὸς τὰς ἄλλας εἶνε alienus.

E. Δ. ΤΖΑΚΑΛΩΤΟΥ. C. pro Archia poëta.

⁴) Θὰ ἀποποιηθῶμεν, δὲν θὰ δεχθῶμεν τοῦτον (τὸν Ἀρχίαν), ὃς καὶ συμφῶνως τῇ θελήσει αὐτοῦ (τοῦ Ἀρχίου) καὶ τοῖς νόμοις ἡμέτερός ἐστιν.

⁵) Διὰ τοῦ praesertim cum (= ἄλλως τε καὶ, μάλιστα δὲ ἐπεὶ) μεταβαίνει εἰς ἕτερον ἐπιχείρημα, δηλ. εἰς τὰς ὑπηρεσίας, ἃς τινὰς ὁ Ἀρχίας πρὸς ἔπαινον τῶν Ῥωμαίων παρέσχευ.

⁶) = ἤλατο, ὕμνησεν (carmine descripsit). Τὸ δὲ Cimbricas res, ἀντὶ Cimbricum bellum, τ. ἔ. τὰς κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων νίκας τοῦ Μαρίου.

⁷) Ὃς πάνυ ἀπαιδευτὸς τὰς μαθήσεις ταύτας ἐνομιζέτο. Ἀλέγεται δὲ (Μάριος) μῆτε γράμματα μαθεῖν Ἑλληνικὰ μῆτε γλώττη πρὸς μηδὲν Ἑλληνίδι χρῆσθαι τῶν σπουδῆς ἐχομένων,

aversus a Musis¹, qui non mandari versibus aeternum suorum laborum praeconium facile patitur². Themistoclem illum, summum Athenis virum, dixisse aiunt, cum ex eo quaereretur, quod acroâma³ aut cuius vocem libentissime audiret: «eius⁴, a quo sua virtus optime praedicaretur⁵». Itaque ille Marius item⁶ eximie L. Plotium dilexit, cuius ingenio putabat⁷ ea quae gesserit posse celebrari.

21. Mithridaticum vero bellum, magnum atque difficile et in multa varietate terra marique versatum⁸, totum ab hoc expressum est⁹: qui libri non modo L. Lucullum, fortissimum et clarissimum virum, verum etiam populi Romani nomen illustrent¹⁰. Populus enim Romanus aperuit, L. Lucullo imperante, Pontum, et regiis quondam opibus et ipsa natura et regione vallatum¹¹; populi Romani exercitus eodem

ὡς γελῶσι γράμματα μανθάνειν, ὧν οἱ διδάσκαλοι δουλεύουσιν ἐτέροις, Πλουτ. Μάρ. 2.

¹)=ἀλλότριος τῶν Μουσῶν, ἥτοι ἄμουσος.

²)=τῷ ut non . . patitur. ὥστε μὴ ἀνέχεσθαι παραδίδωσθαι στίχοις τὸ αἰῶνιον ἐγκώμιον τῶν ἑαυτοῦ πόνων (τῶν κατορθωμάτων).

³) Τὶ ἀκρόαμα, ἑ. ἑ. ποῖον ἀκουσμα ἀρεστὸν τῇ ἀκοῇ (μουσικόν, ᾠδικόν, ῥητορικόν). Ἀλλὰ σημαίνει ἔτι καὶ αὐτὸν τὸν παρέχοντα τὸ πρᾶγμα, ἥτοι τὸν μουσουργόν, μελωδόν, ῥήτορα.

⁴)=τῷ respondit Themistocles, se ejus acroama aut vocem libentissime audire, a quo.

⁵) Ὑψ' οὗ ἡ ἀρετὴ του (αἱ πράξεις του) ἀριστα ἤθελον ἐγκωμιάζεσθαι.

⁶)=τῷ pariter, eodem modo.

Ὁ δὲ Πλαῦτιος ἦτο ἐπιφανὴς ῥήτωρ.

7) Συμπλ. ejus Plotii ingenio. (εὐφυΐα, ἱκανότητι) putabat Marius.

8) Ὁ ἐν πολλῇ ποικιλίᾳ περιστραφεὶς, ἥτοι (ποικίλας τῆς τύχης τὰς μεταβολὰς λαβών). Διὰ δὲ τοῦ totum (ὁλόκληρος) ἐννοεῖ τὸν ὑπὸ τοῦ Λουκούλου μόνον διεξαχθέντα κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πόλεμον, ὃν κατέλυσεν ὁ Πομπήιος.

9)=τῷ ab hoc Archia carmine descriptum est. Τὸ δὲ qui libri= ταῦτα δὲ τὰ βιβλία, ἥτοι τὸ περὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Λουκούλου ποίημα τοῦ Ἀρχίου.

10)=aeternum et immortale efficiunt.

11) Ὅς ποτε (δς πρότερον) ταῖς τοῦ βασιλέως (Μιθριδάτου) δυνάμεσι καὶ αὐτῇ τῇ φύσει καὶ θέσει τῆς χώρας κεχαραωμένος ἦν.

Ὁ δὲ Πλαῦτιος ἥτοι ἐπιφανὴς ῥήτωρ.

duce¹ non maxima manu innumerabiles Armeniorum copias fudit², populi Romani laus est, urbem amicissimam Cyzicenorū eiusdem consilio ex omni impetu regio³ atque e totius belli ore ac faucibus ereptam esse atque servatam⁴; nostra semper feretur et praedicabitur⁵, L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depressa hostium classis est, incredibilis apud Tenedum pugna illa navalis; nostra sunt tropaea, nostra monumenta, nostri triumphi⁶: quae quorum ingeniis efferuntur, ab iis populi Romani fama celebratur⁷.

22. Carus fuit Africano superiori⁸ noster Ennius, itaque etiam in sepulcro Scipionum putatur is⁹ esse constitutus ex marmore: cuius laudibus certe non

1) Τοῦ αὐτοῦ (Μιθριδάτου) στρατηγοῦ ὄντος.

2) Κατέβαλεν. Ὁ Λούκουλλος παρὰ τὰ Τιγρανόκερτα 10,000 ἄγων ὀπλίτας ἐνίκησε τὸν εἰκοσαπλάσιον στρατὸν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας Τιγράνου (69 π. Χ.).

3) Ἀπὸ πάσης τοῦ βασιλέως (Μιθριδάτου) προσβολῆς.

4) Δῆλ. esse, ὑποκείμεν. τοῦ laus est: ὅτι ἡρώπη καὶ ἐσώθη ἐκ τοῦ στόματος καὶ τοῦ φάρυγγος ὀλοκλήρου τοῦ πολέμου. Διὰ τούτων δείκνυται ὁ μέγας κίνδυνος καὶ ἡ ἐντελής ἀπὸ τούτου τῆς τε Κυζίκου καὶ ὅλης τῆς Μ. Ἀσίας ἀπαλλαγῇ. Ἐκεῖτο δὲ ἡ πόλις Κόζικος ἐπὶ τῆς ἐν τῇ Προποντιδῇ ὁμωνύμου νήσου παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Μυσίας, μεθ' ἧς διὰ γεφύρας ἦνοῦτο.

5) Ἀεῖποτε θὰ λέγεται καὶ θὰ ἐγκωμιάζεται ἡ ἡμετέρα ἀπίστευτος ἐκείνη περὶ τὴν Τένεδον ναυμαχία. Ἡ ναυμαχία δὲ αὕτη, ἐν ᾗ οἱ προσετώτες τοῦ τῶν πολεμίων στόλου, μεταξύ δὲ

τούτων καὶ ὁ Ῥωμαῖος βουλευτὴς Βάριος, ἡχμαλωτίσθησαν, ἔγινε κυρίως παρὰ τινι ἐρήμῳ νήσῳ οὐ μακρὰν τῆς Λήμνου.

6) Εἰς τὸ nostra... nostri ὕπον. τὸ sunt.

7) Σύντ. fama p. R. celebratur ab iis, quorum ingeniis quae (=haec) efferuntur (=ἐκφέρονται, περιγράφονται), τ. ἔ. illi eruditi, a quibus haec omnia describuntur celebrant p. R. nomen.

8) Τῷ προτέρῳ, ἦτοι τῷ προεβυτέρῳ Ἀφρικανῷ, τῷ νικήσαντι τὸν Ἀννίβαν ἐν Ζάμᾳ (202 π. Χ.).

9) Ὁθεν καὶ πιστεύεται ὅτι ἐν τῷ τάφῳ τῶν Σκιπιόνων ἰδρύθη οὗτος ἐκ μαρμάρου, ἦτοι ἐκ μαρμάρου ὁ ἀνδριάς τοῦ Ἐννίου ἐστήθη. Πλείστα δὲ παραδείγματα εὑρίνται περὶ τοῦ Ῥωμαίου ἔθνους τοῦ νὰ θάπνυνται φίλοι ἐν τοῖς τάφοις φίλων. Τὰ μνημεῖα δὲ ταῦτα τῶν Σκιπιόνων ἀνεκαλύφθησαν τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1616 καὶ ἐντελῶς τῷ 1780.

solum ipse, qui laudatur, sed etiam populi Romani nomen ornatur. In caelum huius proavus Cato tollitur¹: magnus honos populi Romani rebus adiungitur². Omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fulvii³ non sine communi omnium nostrum laude decorantur.

CAPUT X.

Ergo illum, qui haec fecerat, Rudinū hominem⁴, maiores nostri in civitatem receperunt⁵: nos hunc Heracliensem, multis civitatibus expetitur, in hac autem legibus constitutum⁶, de nostra civitate eiciemus⁷.

23. Nam⁷ si quis minorem gloriae fructum putat ex Graecis versibus percipi quam ex Latinis, vehemen-

¹) Δῆλ. Cato Censorius, Κάτων ὁ Τιμητικός, ὁ πρόπαππος τοῦτου ἐδῶ (δῆλ. Κάτωνος τοῦ Ἰτυκαίου, παρόντος, ὡς φαίνεται, ἐν τῷ δικαστηρίῳ).

²) Ἐνεκα δὲ τοῦ ἐπαίνου τοῦ Κάτωνος) μεγάλη τιμὴ ταῖς πράξεσι τοῦ Ρ. δήμου προστίθεται.

³) Ὁ Κόιντος Φάβιος Μάξιμος ὁ μελλήτης (Cunctator), ὁ Μ. Κλαύδιος Μάρκελλος ὁ τῶν Συρακουσῶν πορθητής, καὶ οἱ δύο Φούλβιοι, Κόιντος καὶ Μάρκος, ὃν ὁ ποιητής Ἐννιος ἠκολούθησεν εἰς τὴν κατὰ τῶν Αἰτωλῶν ἐκστρατείαν καὶ τῇ μετολαβῇ τοῦ υἱοῦ τοῦτου ἔλαβε τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν.

⁴) Ὁ ταῦτα ποιήσας (ὁ γράψας ταῦτα) ἐκ Ῥωδῶν ἀνὴρ εἶνε ὁ μνημονευθεὶς ποιητής Ἐννιος, οὗ πατρίς ἦτο ἡ πόλις τῆς Καλαβρίας Ῥωδῶναι (Rudiae).

⁵)=τῷ civem fecerunt. Τὸ δὲ Heracliensem ἀντίθετον ὃν πρὸς τὸ Rudinum ἀποδεικνύει ὅτι αἱ Ῥω-

δαῖαι δὲν ἦσαν ὡς ἡ Ἡράκλεια civitas foederata.

⁶) Ἐν ταύτῃ ὁμιος (τῇ Ἡρακλείᾳ) κατὰ τοὺς νόμους (νομίμους) κατασταθέντα (πολιτογραφηθέντα).

⁷) Τὰ διὰ τοῦ nam αἰτιολογούμενα ἐννοητέα οὕτω: Ὁρεῖσθαι ἀρά γε τὸν ἐξ Ἡρακλείας πολίτην νὰ μὴ παραδεχθῶμεν ὡς πολίτην Ῥωμαῖον, διότι ἡ Ἡράκλεια εἶνε Ἑλληνικὴ πόλις καὶ διότι ἡ Ἑλληνικὴ πόλις πρέπει νὰ θεωρῇται ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἥττονος λόγου ἄξια ἢ ἡ Λατινική: ὅχι βεβαίως· ἐπεὶ εἰ τις ἡγέται κτλ. Τὸ δὲ m. gl. fructum percipi=τῷ minorem gloriam acquirere, ὅτι μικροτέραν δόξαν προσκτῆται. Ὁ τοιαῦτα δοξάζων σφόδρα πλανᾶται· διότι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα λαλουμένη ὑπὸ πάντων τῶν λαῶν συντελεῖ μᾶλλον τῆς ἐν τῷ Λατίνῳ μόνον λαλουμένης Λατινικῆς εἰς διάδοσιν τῆς δόξης τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων. Ὅθεν πλείονος τιμῆς ἄξιος εἶνε ὁ Ἀρχίας ἢ ὁ Ἐννιος.

ter errat, propterea quod Graeca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina suis finibus, exiguis sane¹, continentur. Quare si res eae, quas gessimus, orbis terrae regionibus definiuntur², cupere debemus, quo manuum nostrarum tela pervenerint, eodem gloriam famamque penetrare³, quod cum ipsis populis⁴, de quorum rebus scribitur, haec ampla sunt, tum iis certe, qui de vita gloriae causa dimicant⁵, hoc maximum et periculorum incitamentum est et laborum⁶.

24. Quam multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur! Atque is tamen⁷, cum in Sigêo ad Achillis tumulum adstitisset, «o fortunate» inquit «adulescens, qui tuae virtutis Homerum praeconem inveneris⁸!» Et vere⁹: nam nisi Ilias illa exstitisset, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruisset. Quid? noster hic Ma-

1) Στενοῖς (περιορισμένοις) μάλιστα. Διότι ἡ λατινικὴ γλῶσσα καὶ κατ' αὐτὸν ἔτι τὸν 8ον αἰῶνα ἀ. Π. δὲν εἶχεν ἐξελεῖθαι τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ Λατίου. Ὅθεν continentur=συνέχονται, περιορίζονται ἐν τοῖς στενοῖς αὐτῶν ὁρίοις.

2) Ὅθεν ἐὰν τὰ ἡμέτερα κατορθώματα περατοῦνται εἰς τὰ ὅρια τῆς γῆς, τὰ ὅρια αὐτῶν ἔχουσιν εἰς τὸ τέλος τοῦ κύκλου τῆς γῆς. Τοῦτο δὲ εἶνε ἡγετορικὴ ὑπερβολή, ἥτις ἐν μέρει προκύπτει καὶ ἐκ τῆς περὶ τὴν Γεωγραφίαν ἀγνοίας τῶν Ῥωμαίων.

3) = τῷ debemus cupere, ut gloria et fama nostra penetret ad ea loca, ad quae loca manuum nostrarum tela (=arma) pervenerunt.

4) Διότι καὶ αὐτοῖς τοῖς λαοῖς, 8ον

αἱ πράξεις γράφονται, ταῦτα (δὴλ. αἱ πράξεις) ἐνδοξα εἶνε (φέρουσι δοξαν), καὶ ἐκείνοις βεβαίως κτλ.

5) Τὸ dimico de aliquo (de vitâ) = ἀγωνίζομαι περὶ τινος (περὶ ψυχῆς), τ. ἔ. ἀγωνίζομαι πρὸς διάσωσιν τινος κινδυνεύοντος νὰ ἀπολεσθῇ.

6) Σύντ. hoc est m. incitamentum (παρόρμημα) et p. et laborum.

7) Καὶ ὁμοῦς οὗτος (ὁ Ἀλέξανδρος) εἶπεν, ὅτε ἐν τῷ Σιγείῳ (ἀκρωτηρίῳ τῆς Τροίας). Τοῦ μὲν οὖν Ἀχιλλεῖος καὶ ἱερὸν ἔστι καὶ μνημεῖον πρὸς τῷ Σιγείῳ. Στράβ. 13, 1, 32.

8) Τὸ qui inveneris εἶνε ἀναφορικὴ αἰτιολογ. πρότασις = τῷ cum tu inv. ἐπειδὴ σὺ εὑρες. Τὸ δὲ praeconem (= κήρυκα) κατηγορούμενον.

9) = τῷ Ἑλλήν. εἰκότως. Καὶ τὸ μὲν illa=ἐκεῖνη δὴλ. ἡ τοῖς πᾶσι γνω-

gnus¹, qui cum virtute fortunam adaequavit², nonne Theophanem Mitylenaeum, scriptorem rerum suarum³, in contione militum civitate donavit, et nostri illi fortes viri, sed rustici ac milites, dulcedine quadam gloriae commoti⁴, quasi participes eiusdem laudis, magno illud clamore adprobaverunt?

25. Itaque, credo, si civis Romanus Archias legibus non esset, ut ab aliquo imperatore civitate donaretur, perficere non potuit⁵. Sulla cum Hispanos et Gallos donaret⁶, credo, hunc petentem repudiasset: quem nos in contione vidimus⁷, cum ei libellum malus poeta⁸ de populo subiecisset, quod epigramma in eum fecisset⁹ tantum modo alternis versibus longiusculis¹⁰, statim ex

στη διά τὴν ἀξίαν τῆς. Τὸ δὲ οὐρυσ-
set μετρ. ἤθελε καταχρῶσθαι, ἐπικαλύψαι,
ἀφανίσαι καὶ τὸ ὄνομα (οὐ μόνον δηλ.
τὰς πράξεις) τοῦ Ἀχιλλεύου.

1) Ὁ ἡμέτερος αὐτός (=ὁ νῦν
ἐστὶ ζῶν Μάγνος) τ. ἔ. ὁ Πομπηϊκὸς ὁ
ἐπικαλούμενος Magnus μέγας.

2) Ὁς ἴσταν τὴν τύχην τῇ ἀρετῇ
κατέστησεν, τ. ἔ. ὅς καὶ εὐτυχὴς ὑπῆρξε
καὶ ἀνδρείος. Πρβλ. pro l. Manilia §
47—49.

3) Συγγραφεὶα τῶν ἑαυτοῦ πρά-
ξεων "καθ' ἑμᾶς (ἐγένετο ἐν Μιτυ-
λήνῃ) ὁ συγγραφεὺς Θεοφάνης," λέγει ὁ
Στράβων 12, 2, 3.

4) Ὑπὸ τῆς γλυκύτητος, ὑπὸ τοῦ
θελητήρου τῆς δόξης κινηθέντες. Καὶ
τὸ μὲν rustici=rudes, indocti, in-
culti. Τὸ δὲ illud=quod Theopha-
nes civitate donabatur a Pompejo.

5) Ἀνὰ τοῦ non potuisset=δὲν
ἤθελε δυνηθῆναι νὰ κατορθώσῃ ὥστε νὰ
δωρηθῇ αὐτῷ ἡ πολιτεία ὑπὸ τινος
στρατηγοῦ. Τοῦτο καὶ τὰ μετὰ ταῦτα

εἰρωνικῶς λέγονται. Ἦτο δὲ ἐπιτε-
τραμμένον τοῖς στρατηγοῖς καὶ ἱσπο-
λιτεῖαν νὰ παρέχωσι τοῖς ὑπηρεσίαις τῇ
Ῥώμῃ προστενεγκοῦσιν.

6) Δηλ. civitate. Τὸ δὲ hunc=
Archiam.

7) Σύντ. vidimus jubere tribui
ei (poetae) = τοῦτον δὲ τὸν Σύλλαν
ἡμεῖς (δηλ. ἐγὼ ὁ Κικέρων) ἐν ἐκκλη-
σίᾳ εἶδομεν νὰ διατάξῃ νὰ δοθῇ αὐτῷ
(τῷ ποιητῇ) ἀμοιβή.

8) Φαῦλος, οὐδενὸς ἀξίος ποιητής.
Καὶ τὸ μὲν de populo = εἰς τῶν τοῦ
πλήθους, εἰς τῶν πολλῶν, unus de
multis. Τὸ δὲ libellum = βιβλιάριον,
συγγραμμάτιον (ὑπεβαλεῖν αὐτῷ).

9) Διότι ἐπίγραμμα εἰς τοῦτον
(τὸν Σύλλαν) εἶχε ποιήσῃ. Ἡ δὲ ὑπο-
τακτικὴ ἐτέθη ὅχι ὡς διανόημα τοῦ
Σύλλα, διότι θὰ ἦτο γεγραμμένον in
se fecisset, ἀλλ' ἐξαφωμένη ἐκ τοῦ
vidimus.

10) Τόσον μόνον (ἐπίγραμμα μό-
νον, ἀνεὺς δηλ. ἐσωτερικῆς τινος ἀξίας),

iis rebus, quas tum vendebat¹, iubere ei praemium tribui, sed ea condicione, ne quid postea scriberet. Qui sedulitatem mali poëtae duxerit² aliquo tamen praemio dignam, huius ingenium et virtutem in scribendo et copiam non expetisset³?

26. Quid? a Q. Metello Pio, familiarissimo suo, qui civitate multos donavit, neque per se neque per Lucullos impetravisset⁴? qui praesertim usque eo de suis rebus scribi cuperet⁵, ut etiam Cordubae natis poëtis, pingue quiddam sonantibus atque peregrinum, tamen aures suas dederit⁶.

CAPUT XI.

Neque enim est hoc dissimulandum⁷, quod obscu-

συνιστάμενον (πεποιημένον) ἐξ ἐπαλλήλων στίχων ὀλίγων μακροτέρων τῶν στίχων, ἐξ ὧν τὸ ἐπίγραμμα συνίσταται.

1) Ὑπὸν. per praeconem. Διὰ κήρυκος ὁ δικτάτωρ Σύλλας ἐπῶλει τὰς περιουσίας τῶν προγεγραμμένων "τὰς διαπράξεις τῶν δεδημευμένων οἰκων ὑπερφηάνως ἐποιεῖτο (Σύλλας) καὶ δεσποτικῶς ἐπὶ βήματος καθεζόμενος, λέγει ὁ Πλούτ., ἐν βίῳ Σύλλας 33.

2) Ἀναφ. αἰτιολογ. πρότασις = τῷ cum hic (Sulla) duxerit: ἀφοῦ τὴν φορτικότητα (sedulitatem) ἐνδὸς κακοῦ ποιητοῦ ἐθεώρησε μολαταῦτα (tamen) ἀξίαν ἀμοιβῆς τινος.

3) Σύντ. (hic Sulla) non expetisset (δὲν ἤθελε ποθήσῃ, δὲν ἤθελε τιμήσῃ) huius (δῆλ. Archiae) ingenium (=τὸ ποιητικὸν τάλαντον) et virtutem (=τὴν ποιητικὴν δύναμιν, δεξιότητα) in scribendo et copiam (=καὶ τὸ πλῆθος τῶν παραστάσεων).

4) Σύντ. (Archias) non impetravisset (id, δῆλ. civitatem δὲν ἤθελε δυνῆθῃ νὰ ἐπιτύχῃ τούτου) a Q. Metello Pio. Ὁ Μέτελλος ὡς ἀνθύπατος τῆς Ἰσπανίας (70—71 π. Χ.) πολλοὺς Ἰσπανοὺς πολίτας Ῥωμαίους κατέστησεν. Τὸ δὲ per se=καθ' ἑαυτόν, μόνος του, χωρὶς δῆλ. τῆς μεσολαβήσεως ἄλλων, ἢ ἂν μόνος του δὲν ἤθελε δυνῆθῃ, διὰ τῶν Λουκούλλων, συγγενῶν τῷ Μετέλλῳ.

5) Ἀναφορικὴ αἰτιολογικὴ πρότασις = cum is, δῆλ. Metellus. Ἡ δὲ Κόρδουβα ἢ Κορδύβη ἦτο πόλις τῆς Βαιτικῆς Ἰσπανίας.

6) =τῷ ut libenter audiret poetas Cordubenses. Τὸ δὲ, sono aliquid=φθέγγομαι τι: καίτοι οἱ ποιηταὶ οὗτοι ἐφθέγγοντο, καίτοι δῆλ. ἡ ποιητικὴ γλῶσσα τῶν Ἰσπανῶν τούτων ποιητῶν ἤχει τοῖς εὐγενεῖσι Ῥωμαίοις ὀγκηρῶς καὶ ξενοτρόπως.

7) Οὐδὲ γὰρ τότε δεῖ ἀποκρυφθῇ-

rari non potest, sed prae nobis ferendum: trahimur omnes studio laudis et optimus quisque maxime gloriâ ducitur. Ipsi illi philosophi etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt¹: in eo ipso, in quo praedicationem nobilitatemque despiciunt², praedicari de se ac nominari volunt. X

27. Decimus quidem Brutus, summus vir et imperator³, Accii, amicissimi sui, carminibus templorum ac monumentorum aditus exornavit suorum⁴. Iam vero ille, qui cum Aetôlis, Ennio comite⁵, bellavit, Fulvius, non dubitavit Martis manubias Musis consecrare⁶. Quare, in qua urbe imperatores prope armati⁷ poëtarum nomen et Musarum delubra coluerunt, in ea non debent togati iudices a Musarum honore et a poëtarum salute abhorreret⁸. X

ναι, ὃ οὐ δύναται ἐπικαλυφθῆναι. Τὸ δὲ prae se ferre aliquid = ἐμφανίζειν, δηλοῦν τι.

¹) Καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνοι (δηλ. οἱ τόνον τὴν δόξαν καταφρονούντες) φιλόσοφοι ἐπὶ τῶν βιβλιαρίων ἐκείνων, ἀπερὶ καταφρονήσεως τῆς δόξης συγγραφούσι, τὸ ἑαυτῶν ὄνομα ἐπιγράφουσιν. Τὸ δὲ ἐν ἐο ipso ἐν αὐτῷ τούτῳ, δηλ. ἐν τῷ βιβλιαρίῳ αὐτῶν de contemnenda gloria.

²) Ἐν ᾧ ἐγκώμιον καὶ δόξαν ὑπερορῶσιν, νὰ ἐγκωμιάζωνται καὶ νὰ μνημονεύωνται ἐπὶ τῶν τοῦτων.

³) Ὁ Δέκιμος μάλιστα Βροῦτος (ὑπατος ἐν ἔτει 198 π. Χ.), ὁ ἔξοχος ἀνὴρ καὶ στρατηγός. Ὁ σύνδ. quidem ἐφαίρει τὴν προηγουμένην λέξιν. Ὁ δὲ L. Accius (ἢ Attius) ἦτο εἰς τῶν ἐξόχων Ῥωμαίων τραγικῶν.

⁴) Τοῖς ποιήμασιν (ἐπιγράμμασιν) ἐπεκόσμησε τὰς εἰσόδους τῶν ναῶν

καὶ τῶν μνημείων (ἅτινα διὰ τὰ λάφυρα τοῦ πολέμου καὶ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τοῦ ἀνήγειρεν).

⁵) Ἀφαιρ. ἀπόλυτος = dum Ennius ipsum comitatus est ad illum bellum. Πρβλ. σελ. 65, σημ. 1.

⁶) Τὸ dubito μετ' ἀπαρμφ. = δυνῶ, διστάζω: δὲν ἐδίστασε νὰ ἀναθέσῃ ταῖς Μούσαις τὸ ἐκ τῶν λαφύρων ἀργύριον τοῦ Ἀρείου, τ. ἔ. ἐκ τοῦ ἀργυρίου τῶν πωληθέντων λαφύρων ἔκτισε ναὸν τῶν Μουσῶν. Πρβλ. σελ. 81, σημ. 1.

⁷) Σχεδὸν ἐν ὅπλοις, ἐν πολέμῳ ὄντες, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ togati iudices (τιηβνοφόροι δικασταί). Ἦτο δὲ ἡ τῆβεννος (toga) τὸ ἔνδυμα τῶν Ῥωμαίων ἐν εἰρήνῃ, ἐν δὲ πολέμῳ ὁ σάγος (sagum). Εἰς δὲ τὸ in eâ ὑπον. urbe (ἐν ᾗ πόλει) ἐν ταύτῃ τῇ πόλει (δηλ. τῇ Ῥώμῃ).

⁸) Νὰ ἀπέχῃσι τῆς τιμῆς καὶ σω-

28. Atque ut id libentius faciatis, iam me vobis, iudices, indicabo¹ et de meo quodam amore gloriae, nimis acri fortasse, verum tamen honesto, vobis confitebor. Nam quas res nos in consulatu nostro² vobiscum simul pro salute huius urbis atque imperii et pro vita civium proque universa re publica gessimus, attigit hic versibus atque inchoavit³: quibus auditis, quod mihi magna res et iucunda visa est, hunc ad perficiendum adhortatus sum⁴. Nullam enim virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat praeter hanc laudis et gloriae⁵: qua quidem detracta, iudices, quid est quod in hoc tam exiguo vitae curri-

τηρίας, νὰ μὴ τιμῶσι τὰς Μούσας καὶ νὰ θελωσι νὰ σώσωσι τοὺς ποιητάς.

1) Καὶ ἵνα τοῦτο (νὰ τιμᾶτε τὰς Μούσας κτλ.) ἀσμενέστερον ποιήτε ἤδη, ὅ δικασταί, ἐμαυτὸν ὑμῖν θὰ καταδείξω, καὶ περὶ ἐμοῦ τινος ἔρωτος πρὸς τὴν δόξαν, λίαν μὲν ἴσως σφοδροῦ, ἀλλ' ὅμως τιμῆν (δόξαν) ἐμοὶ παρὲς γοντὸς, ὑμῖν θὰ ἐξομολογηθῶ. Ὁ ῥήτωρ δὲ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ἐνθερμον πρὸς τὴν δόξαν ἔρωτα, ἵνα τοῖς δικασταῖς καταδείξῃ ὅτι ὁ πρὸς τὴν δόξαν ἔρωτος καὶ ἐπομένως ἡ περὶ τῶν εἰς ταύτην συντελούντων ποιητῶν μέριμνα εἶνε ἠθικῶς ἐπιτετραμμένη. Τὸ δὲ quodam ἐτέθη πρὸς μετριασμόν τοῦ amore gloriae, ὅπερ ἐντονώτερον εἶνε ἢ τὸ studium laudis.

2) = τῷ cum consul essem. Καὶ τὸ μὲν nos = ego Cicero. Τὸ δὲ vobiscum simul = τῷ una cum vobis iudicibus. Τοὺς δικαστάς δὲ ἡλ. ὁ Κικέρων θεωρεῖ ὡς ἀντιπροσώπους τῶν συντηρητικῶν τῶν καταπιπζάντων τὴν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνα.

3) Οὗτος (ὁ Ἀρχίας) ἤψατο τοῖς στίχοις (τ. 7. ἐπεχείρησε νὰ ἐξυμνήσῃ ἐν ποιήματι) καὶ ἤρξατο ποιεῖν. Ἀλλὰ τὸ ποίημα τοῦτο δὲν συνετελέσθη ὡς αὐτὸς ὁ Κικέρων ἐν Ἐπιστ. (1, 16, 15) πρὸς τὸν Ἀττικὸν λέγει: Archias nihil de me scripsit. Ἐκ τούτων δὲ καὶ τῶν περὶ δόξης λεγθέντων προέκυψεν ἡ περὶ ματαιοφροσύνης τοῦ Κικέρωνος δόξα.

4) Σύντ. adhortatus sum hunc ad perficiendum (= ut perficeret) eas res = προέτρεψα τοῦτον (τὸν Ἀρχίαν), ἵνα εἰς πέρας φέρῃ ταῦτα. Τὸ δὲ q. auditis νόθος ἀφαιρ. ἀπόλυτος = τοῦτους δὲ τοὺς στίχους (οὓς ἤρξατο ποιεῖν) ἀκούσας.

5) Ἐτέθη ἡ ἀντων. hanc ἀντὶ νὰ ἐπαναληθῇ τὸ mercedem: ἡ τὴν ἀμοιβὴν τοῦ ἐπαίνου καὶ τῆς δόξης. Πρὸβλ. καὶ τὸ Ἀριστοτέλ. (Ἠθικ. 4, 3): τῆς ἀρετῆς γὰρ ἄθλον ἡ τιμὴ, καὶ ἀπονέμεται τοῖς ἀγαθοῖς. Ἰστέον δ' ὅτι ἀντὶ τῆς hic συνηθέστερον οὕτω τίθεται ἢ ille.

culo et tam brevi tantis nos in laboribus exerceamus¹?

29. Certe, si nihil animus praesentiret in posterum², et si, quibus regionibus vitae spatium circumscriptum est³, eisdem omnes cogitationes terminaret suas⁴, nec tantis se laboribus frangeret⁵ neque tot curis vigiliisque angeretur⁵ nec totiens de ipsa vita dimicaret. Nunc insidet quaedam in optimo quoque virtus⁶, quae noctes ac dies animum gloriae stimulis concitat⁷ atque admonet, non cum vitae tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adaequandam⁸.

CAPUT XII.

30. An vero tam parvi animi videamur esse omnes⁹, qui in re publica atque in his vitae periculis laboribusque versamur, ut, cum usque ad extremum spatium¹⁰ nullum tranquillum atque otiosum spiritum du-

¹) = τῷ si ea (laus et gloria) detracta est (= ἀποσπασθῇ, ἀφαιρεθῇ) e virtute, quid exerceamus nos in tantis laboribus (= διὰ τὴν ἀσχοῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς πρὸς τόσους πόνους, διὰ τὴν τόσον πονοῦμεν) in hoc tam exiguo (μικρῷ, ἀσημάντῳ) et tam brevi curriculo (σταδίῳ) vitae.

²) = τῷ si animus de futura gloria apud posteros nihil sentiret.

³) Οἷς ὁρίοις τὸ διάστημα τοῦ βίου περιορίζεται.

⁴) Animus eisdem (regionibus) terminaret omnes c. suas = ἡ ψυχὴ ὅριζε (περιορίζε) ἐν τοῖς αὐτοῖς ὁρίοις πάσας τὰς σκέψεις της.

⁵) Οὐδὲ διὰ τοσούτων πόνων ἡ-θελεν ἐξαντλῆ εαυτήν.

⁶) Νῦν δὲ (εὐτυχῶς ὁμῶς) ἐγκα-

θίζεται (ἐμμονός ἐστι) ἐν παντὶ ἀρίστῳ ἀνδρὶ ἐγγενής τις ὁρμή (virtus).

⁷) Ὅτις (ὁρμῇ) παρορματίζει τὴν ψυχὴν διὰ τῶν κέντρων τῆς δόξης. Ἄντὶ δὲ τοῦ noctes et dies (νοκτός τε καὶ ἡμέρας) λέγεται καὶ noctes atque dies, noctes et dies καὶ ἀντιστρόφως dies noctesque.

⁸) Δῆλ. esse. ἐξαρτ. ἐκ τοῦ admonet = ἥτις ἀναμνησθῆται (νουθετεῖ) ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀπολεσθῇ (non d. esse) μετὰ τοῦ χρόνου τοῦ βίου ἡ μνήμη τοῦ ἡμετέρου ὀνόματος, ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ ἐξισωθῇ πρὸς ἅπαντα τὸν μέλλοντα χρόνον.

⁹) Ὅτι τῷ ὄντι πρέπει νὰ φαινώμεθα ὅτι πάντες ἐσμὲν τόσον μικροψυχοί. Τὸ δὲ ut arbitremur = ὥστε νὰ νομίζωμεν;

¹⁰) Δῆλ. vitae: καίτοι μέχρι τοῦ

xerimus, nobiscum simul moritura omnia arbitremur? An statuas et imagines, non animorum simulacra, sed corporum¹, studiose multi summi homines reliquerunt: consiliorum relinquere ac virtutum nostrarum effigiem nonne multo malle debemus², summis ingeniis expressam et politam? Ego vero omnia, quae gerebam, iam tum in gerendo³ spargere me ac disseminare arbitrabar in orbis terrae memoriam sempiternam⁴. Haec vero sive a meo sensu post mortem afutura est⁵, sive, ut sapientissimi homines putaverunt⁶, ad aliquam mei partem pertinebit⁷, nunc quidem certe cogitatione quadam speque delector⁸.

31. Quare conservate, iudices⁹, hominem pudore eo¹⁰,

ἐσχάτου διαστήματος τοῦ ἡμετέρου βίου. Καὶ τὸ μὲν otiosus=ἀνευ πόνου, τὸ δὲ spiritum duco=ἀναπνέω.

¹)=τῶ quae repraesentant non figuras animorum, sed corporum. Τὸ δὲ studiose=τῶ magno cum studio, μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας.

²) Δὲν ὀφειλομένον πολὺ μᾶλλον νὰ προτιμῶμεν νὰ καταλείπωμεν τῶν βουλευμάτων καὶ τῶν ἡμετέρων ἀρετῶν εἰκόνα, ἐκτυπωθεῖσαν (διαγραφθεῖσαν) καὶ καλλυνθεῖσαν (καὶ τεχνηέντως ἐξεργασθεῖσαν) ὑπὸ ἐξόχων πνευμάτων (ἤτοι ὑπὸ ἐξόχων συγγραφῶν καὶ ποιητῶν);

³) Ἦδη τότε ἐν τῷ πράττειν, ὅτε ταῦτα ἔπραττον. Εἰς δὲ τὸ gerebam ὕπον. in consulatu meo.

⁴) Ἐνόμιζον διασπείρειν καὶ διαδίδῃν πρὸς μνήμην αἰωνίαν τῆς γῆς, ἵνα αἰωνίως ἐνθυμῶνται ταῦτα οἱ ἐπὶ γῆς ἄνθρωποι. Εἶνε δὲ τὰ δύο συνώνυμα ῥήματα spargere καὶ disseminare ζωηρὰ παραστατικὴ ἔκφρασις,

ἰσοδ.=τῶ longe lateque propagare.

⁵) Ἐνεργ. περιφραστικὴ συζυγία=εἴτε μέλλει αὕτη (ἡ αἰωνία μνήμη) νὰ εἶνε μακρὰν τῆς ἐμῆς αἰσθήσεως, τ. ἔ. νὰ μὴ ἔχω οὐδεμίαν αἰσθήσιν ταύτης.

⁶) Ἡ ὡς ἐνόμισαν ἄνδρες σοφώτατοι, οἱ τὴν ἀθανασίαν δῆλ. τῆς ψυχῆς δοξάζοντες.

⁷) Θὰ ἀνήκῃ εἰς μέρος τι τοῦ ἑαυτοῦ μου, τοῦ ἐγώ μου, τ. ἔ. ἡ ψυχὴ μου καὶ μετὰ θάνατον θὰ ἔχῃ συνέδῃσιν τῆς φήμης.

⁸) Καὶ νῦν βεβαίως θείλομαι ἐπὶ σκέψῃ τι καὶ ἐλπιδί (τῆς ἀθανασίας).

⁹) Ὅθεν διαφυλάξετε, σώσατε, ὡς δικασταί. Ὁ ῥήτωρ διὰ βραχείων ἀνακεφαλαιῶν τὰ ἐπιχειρήματα τῆς ὑπερασπίσεως, συνίστησι τὸν Ἀρχίαν εἰς τὴν ὀφειλομένην τοῦτω εὐνοίαν τῶν δικαστῶν.

¹⁰) Ἀφαιρ. τῆς ιδιότητος. Τὸ δὲ eo=τῶ tali=ἀνθρωπον τοιαύτης χρηστότητος, τοιαύτης σπουδαιότητος.

10) πρὸς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀντιπροσώπων τοῦ κράτους (ἢ τοῦ λαοῦ).

quem¹ amicorum videtis comprobari cum dignitate tum etiam vetustate², ingenio autem tanto³, quantum id convenit existimari, quod summorum hominum ingeniis expetitur esse videatis⁴, causa vero eius modi⁵, quae beneficio legis, auctoritate municipii, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur⁶. Quae cum ita sint, petimus a vobis, iudices, si qua non modo humana, verum etiam divina in tantis ingeniis commendatio debet esse⁷, ut eum, qui vos, qui vestros imperatores, qui populi Romani res gestas semper ornavit qui etiam his recentibus nostris vestrisque domesticis periculis⁸ aeternum se testimonium laudis daturum

1) Εἰς τὸ quem ὄπον. pudorem καὶ ὄχι hominem: ἡγίς χρηστότης, ἡγίς σπουδαιότης βλέπετε ὅτι ἐπιδοκιμάζεται (ἔτι ἀναγνωρίζεται). Τὸ δὲ dignitate καὶ vetustate συνάπτεται τῷ amicorum.

2) Τὰ ἀπρηγμένα ἀντὶ τῶν συγχευμένων = ab amicis illustribus et vetustis, καὶ ὑπὸ φίλων ἐν ἀξιώματι ὄντων καὶ παλαιῶν. Τοιοῦτος παλαιὸς καὶ ἐπίσημος φίλος τοῦ Ἀρχίου ἦτο ὁ ἐν § 5 μνημονευθεὶς Λούκουλλος.

3) Συμπλ. hominem ingenio tanto = ἀνθρώπον τοσοῦτου πνεύματος. Τὸ δὲ convenit = τῷ decet, par est: ὅσον τοῦτο ἀρμόζει (προσήκει) νὰ υπολαμβάνηται.

4) Ἡ ὑποτακτικὴ ἰσοδ. δυνητικῇ εὐχτικῇ = ἴδουτε ἂν, ὃ δύνασθε νὰ ἴδῃτε ὅτι ποθεῖται ὑπὸ τῶν πνευμάτων τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν. (ἔ. ἔ. ὅτι οἱ ἐξοχοὶ παρ' ἡμῖν ἄνδρες ἐπιθυμοῦσι νὰ γνωρίσωσι τὸν Ἀρχίαν.)

5) Συμπλ. hominem causā ejus modi, δ = τῷ hominem, ejus causa

sit ejus modi. Οὕτω δὲ κεῖται ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὸ hominem pudore eo καὶ τὸ ingenio tanto = ἀνθρώπον, οὕτινος ἡ ὑπόθεσις τοιαύτη εἶνε.

6) Ἀναφορικῇ συμπερασματικῇ πρότασις = τῷ ut ea comprobetur, ὥστε αὕτη νὰ γείνη ἀποδεκτὴ ἕνεκα τοῦ εὐεργετικοῦ νόμου (τοῦ Σιλουανοῦ καὶ Κάρβωνος § 7), τοῦ ἀξιώματος ἰσοπολιτῆδος πόλειος (δῆλ. τῆς Ἡρακλείας § 8), τῆς μαρτυρίας τοῦ Λουκούλλου καὶ τῶν ληξιαρχικῶν βιβλίων τοῦ Μετέλλου (§ 9).

7) Παρακαλῶ ὑμᾶς, εἰ τις σύστασις (εὐνοία) ὀφείλεται τοῖς τοιοῦτοις πνεύμασιν. Καὶ τὸ μὲν h. commendatio ἀναφ. πρὸς τὰ ἐπόμενα qui vos . . ornavit (= laudavit). Περὶ δὲ τοῦ d. commentatio πρβλ. τὸ ἐν § 18 deorum aliquo dono atque munere commendati.

8) Τῶν ἡμετέρων καὶ ὑμετέρων προσφάτων οικιακῶν κινδύνων, ἔ. ἔ. τῶν κινδύνων, οὓς ἐγὼ καὶ σεῖς καταβάλετε πρὸς καταστολὴν τῆς συνωμο-

+ ὑπὸ ἀνελευθέρων ἀνδρῶν (καὶ αὐτῶν)

esse profitetur, estque ex eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti itaque dicti¹, sic in vestram accipiatis fidem², ut humanitate vestra levatus potius quam acerbitate violatus esse videatur³.

32. Quae de causa pro mea consuetudine breviter simpliciterque dixi⁴, iudices, ea confido probata esse omnibus: quae a forensi aliena iudicialique consuetudine et de hominis ingenio et communiter de ipsius studio locutus sum⁵, ea, iudices, a vobis spero esse in bonam partem accepta⁶, ab eo, qui iudicium exercet, certo scio⁷.

σίας τοῦ Κατίλινᾶ. Τὸ δὲ profitetur = τῷ promittit ὑπισχνέται αἰώνιον μαρτύριον ἐπαίνου ὅτι προτίθεται νὰ χορηγήσῃ, δῆλ. ἐν ποιήματι νὰ ἐξυμνήσῃ.

¹) = τῷ et qui est ex numero eorum δῆλ. poetarum. Τὸ δὲ itaque = τῷ et ita, ὃ ἰσοδυναμεῖ τῷ et tales = καὶ οὕτω (ἱεροὶ), καὶ τοιοῦτοι ὠνομάσθησαν.

²) Σύντ. ut vos eum (Archiam) sic accipiatis in v. fidem (= tutēlam) = ἵνα ὑμεῖς αὐτὸν οὕτω (δῆλ. ὡς ἱερὸν ἄνδρα) λάβητες ὑπὸ τὴν ὑμετέραν προστασίαν.

³) Ὡστε νὰ νομίζῃ ὅτι ὑπὸ τῆς ὑμετέρας ἐπιεικείας ἀνεκουσίσθη (ὅτι ἐβροθήθη) μάλλον ἢ ὅτι ὑπὸ τῆς ὑμετέρας αὐστηρότητος παρεβιάσθη (ὅτι κατεδιώχθη).

⁴) Ἄ μὲν περὶ τῆς δίκης ταύτης (ἐν § 1—11) εἶπον βραγέως καὶ ἀπλῶς (= ἄνευ ῥητορικοῦ κόσμου), ταῦτα πεποῖθα ἡμῖν ἀρεστὰ εἶναι.

⁵) Ἄ δὲ (ἐν τῷ Β' μέρει τοῦ λό-

γου) εἶπον ἀλλότρια τοῦ ἔθους τοῦ λέγειν ἐν τῇ ἀγορᾷ (ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ βήματος) καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις, περὶ τε τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου καὶ κτλ. Καὶ τὸ μὲν communiter = ἐν γένει, καθόλου, τὸ δὲ studium σημαίνει ἐν γένει τὴν περιῆτὰ γράμματα μάθησιν καὶ μερικώτερον ἐνταῦθα τὴν ποίησιν.

⁶) Τὸ in bonam partem accipio aliquid = ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐκδέχομαι τι, εὐμενῶς ἀκούω τι. Εἰς δὲ τὸ ab eo ὑπὸν. praetore Quinto. Τὸ δὲ ab eo qui iudicium exercet εἶνε ῥητορικὴ περιφραστικὴ δῆλωσις τοῦ προσδεδεμένου τοῦ δικαστηρίου πραιτωρός. Οὗτος δὲ ἦτο ὁ τοῦ ῥήτορος ἀδελφὸς Κόιντος.

⁷) Δῆλ. ea probata esse atque in bonam partem accepta esse, βεβαίως εἰμι ὅτι ἐπεδοκιμάσθησαν καὶ εὐμενῶς ἠκούσθησαν ὑπὸ τούτου. Εἶνε δὲ τὸ certo scio (μετὰ βεβαιότητος γνωρίζω) ἐμφαντικὴ ἀντίθεσις τοῦ spero.

Ναὺτ. 5. Σεπτεμβρίου
1906
J. H. C. οἶμος

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

'Εν σελ. 3, στίχ. 4, γραπτ. *ένός*.—'Εν σελ. 7, στίχ. 27, γραπτ. *λόγοις*.—
 'Εν σελ. 12, στίχ. 11, γραπτ. *Ὀργισίου*.—'Εν σελ. 14, στίχ. 1, γραπτ. *qui*.—
 'Εν σελ. 16, στή. 7, γραπτ. *facultati*.—'Εν σελ. 24, στή. 6, γραπτ. *ὕμειράς*.—
 —'Εν σελ. 26, στή. 7, *ἐξαλειπτ. ὁ ἕτερος καί*.—'Εν σελ. 35, στή. 2, γραπτ.
Μυσίας.—'Εν σελ. 37, στή. 9, γραπτ. *ἀπηλπισμένον*.—'Εν σελ. 38, στή. 6,
 γραπτ. *ἐτέρα*, καὶ στή. 8, γραπτ. *ἐξηγείροντο*.—'Εν σελ. 48, στή. 5, γραπτ.
χαρακτηριστικόν.—'Εν σελ. 49, στή. 8, γραπτ. *urbi*.—'Εν σελ. 51, στή. 8,
 γραπτ. *ἡνάγκασε*.—'Εν σελ. 52, στίχ. 5, *ἐξαλειπτ. τὸ διὰ τοῦ quid, τί δέ*.—
 'Εν σελ. 54, στή. 4, γραπτ. *διαγνώσασθε*.—'Εν σελ. 57, στίχ. 5, γραπτ. *eum*³.
 —'Εν σελ. 58, στή. 5, γραπτ. *ignorat*.—'Εν σελ. 64, στή. 3, γραπτ. *ὅθεν δι-*
στάζετε, ὀκνεῖτε (*ιδὲ σελ. 81, στή. 1*) *νὰ μεταχειρισθῇτε τοῦτο πρὸς κτλ.*.—
 'Εν σελ. 65, στή. 1, γραπτ. *consule*.—'Εν σελ. 66, στή. 11, γραπτ. *impe-*
ratores.—'Εν σελ. 82, στή. 8, γραπτ. *αὐθις*.—'Εν σελ. 96, στή. 3, γραπτ.
(ei, ὅτλ. Archiae).—'Εν σελ. 112, γραπτ. *οὔτοι*.

E. Δ. T.

